

НАША

ГРОМАДА

ПОВОСННЕ ПОЛОЖЫНЯ, БАНДЕРОВЦІ И ВЫГНАНЯ

(1945—1947)

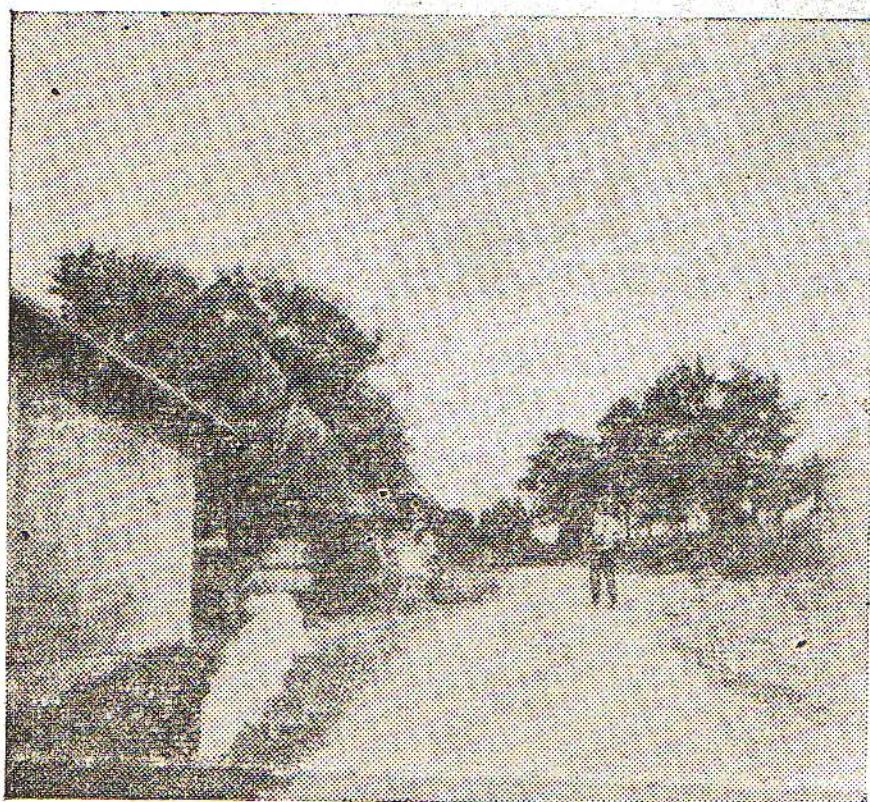
ЧАСТ II.

Тяжке было наше жыття зараз по войні, бо вшытко было понижене и треба было зачынати од нова. Помочы мы не мали ниякой, бо ищы тово, што нам лышыли німці, треба было отдавать русским, а потім полякім.

По выїзді наших лемків до СССР, дакотры села зостали праве пусты и польське войско приїзділо на сінокосы по тых селах. Ясюнчане, як и всі други селяне, были гнаны до таких сел, як Незнайова, Розстайны, Радоцина, Довге, Вышевадка и др. до роботы. Робити треба было задармо и ищы до того треба было ховати (кормити) вояків, котры тых робіт пильнували. Худобу, кому німці лышыли дашто більше, як єдну або дві коровы, або як дахто сковал перед німцями, треба было давати на контигент. Мушено было ити до роботы на дорогу, а в зимі одгартати сніг. Єдині в лісі можна было дашто заробити, а то при стинці паперівки и копальняків, але лем марны гроши. Хто зас мал свої лісы и коня, то міг завести до Біча або до Горлиц дерево, лем же треба было мати позвоління од лісничого, так звану "асигнату".

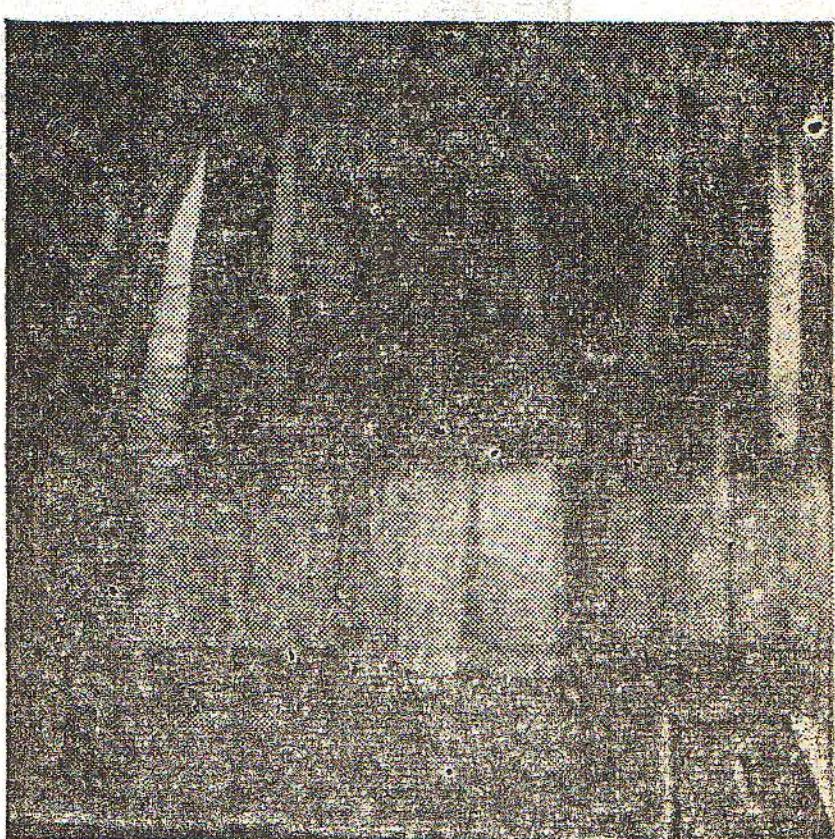
Жыття наше не было легке, але все юж кус ліпше. як в часі войны. Люде взялися до роботы и помаленьки зачали кус одживати. Хто мал добру родину в Америці, то доставал поміч в лахах, обутю и гроших. Але часто пакунки были обкраданы, а гроши з листів выниманы. Рік 1945 прожили зме дос байка и з том надійом, же буде вшытко добре, лем же то была фальшыва надія, бо справы набрали іншого обороту.

На початку 1946 року зачали поляки імати тых лемків, котры втекли з Сов. Союза и примусово вивозили іх назад. А в яр и в літі ходило войско по селах и імали всіх, кто не виїхал до СССР и вивозили

Коло М. Пелеша, де єст ПГР., 1961.

до Горлиц, де під страхом и террором примушано до записуваня и выважено на всхід. Люде зачали втікати и крытися по лісах. В ден зже били дома, але зме пильнували, ци не иде войско з Кривой. А як хто зуважыл, то давали зме сой знати и ціле село втікало до ліса. Хыжы оставали пусты и коли войско явилося, то лем находило пустку. Войско выкрадало, што лем ся ім подабало. В ночы зас зме вшытки спали в

Молодиця з дружками, 1946.

**На фото Наста Зорило (Квочка) з дівками:
Анною и Марійою, но и з зятьом П. Прегоном.**

лісі и по потоках як Канікова Долина, Гуща, Лісик, Шопівський потік и т. п. Житя таке нам барз докучило и по кількох тижнях такого страху перестали зме ся крыти и якоси ся всьо успокоіло. Поляжы перестали нас імати и мы зас кус ся успокоіли. Але то лем была тиша перед бурьом.

В тот час появляются на арені, т. зв. УПА (бандеровці), о которых мынич не знали, лем доходили до нас чутки, же якысы узброеные люде ходят по ночах и заберают хліб, бандуры, уці, худобу свині, добры лахы и обутя. В 1946 року зачали ходити в зимі и ціле літо, а найбільше іх было на переломі 1946/47 рр.

Єдного зимового вечера я вертался з Кривої з клебанії, бо єм ходил до священника Володимира Гайдукевича по метрики, а то про себе и про сестру. Треба нам было выслати стрыкови до Америки, котрый нас хотіл взять до себе. Переходжу через Граничне, а там стоїт

якисий чловек и кричыт на мене: "Стій!" Я затримался и він мене вывідался, што я за ёден и запровадил до хыжы Васильків, де ём мусіл сісти пару годин. Потім мене пустили, але наказали и загрозили, жебым никому не повіл, же ём іх віділ. Приходжу домів, а всі дома юж были в страху, чом мене так довго неє. Але успокоїлися, як ём ім розповіл, же мене лем затримали бандеровці.

Другим разом пришли до нас, а было іх около 10 осіб (в тім 3 дівки). Была то якыса група провідників, бо мали зо собом документы, над котрыма довгы годины робили. Дівкы писали на машинках, а по дорозі ходила варта. Было іх дуже и по других хыжах, то найменьше их была компанія и зо своим штабом.

Коли закінчыли роботу, то зажадали сой од мойой мамы вечері. Мама зварили, што могли, а то бандур, котры погружали (подусили) з маслом и бриндзом и так подали ім всім до єдной миски на стіл. Попивати наляли ім молока. Барз сой хвалили вечерю, же в лісі юж барз давно такой вечері не іли.

В часі вечері навязали бесіду з нами. Нянь моі, котры мали в тот час 60 років, зачали до них бесідувати тыма словами:

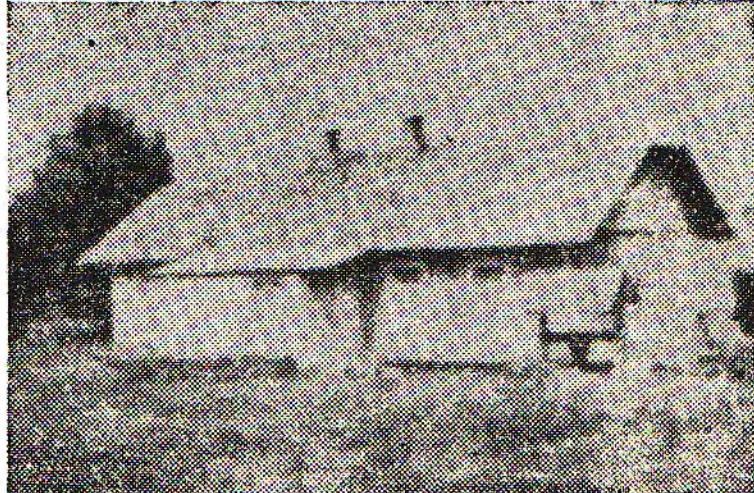
"Діточки — бо вшытки підходили до віку іх дітей — чого вы так наражате свое юное жыття, та вы видите, же нич не вывоюете прতів такого моцаря, як Советский Союз. Я тіж воювал в першій світовій войні и віділ ём остатню войну, то знам ся кус на тых справах. И хоц ём простий хлоп зо села, то повім вам отверто в очы, же нич не вывоюете, лем сами погынете або стратите здоровя, а ищи в додатку на нашы головы зводите нещещя, бо польське войско ходит заєдно и нас переслідує."

На тоты слова барз ся всі бандеровці образили и готовы были будшто зробити, але обышлося лем на усвідомленю мого няня и нас всіх. Єдна з дівок розплакалася в часі той розмовы и зачала бесідувати:

"Діду, вы зле розумієте нашу справу и невластиво пояснююте нашу борьбу. Вы знаете, же мы боремся за Самостійну Україну, котра обдарена великими натуральными богацтвами, земля ёй може выживити цілу Европу, а український народ далі жыє в неволі під большевицким яром." Бесіды той было дуже веце, гле я не памятам більше, бо ём заснул и не дослухал до кінця. В кождім разі не зробили нам того вечера ниякой кривды, а над раном выїхали деси до ліса.

Параска Шведа

Бывша клебанія в Кривій, в котрій поляки мають тепер школу.

Од того часу юж не было ночы, жебы не приходили до села и все штоси треба было ім дати, як не хліба, то бандур, або заберали уці, телята, свині, лахы обутя и всі іншы придатны ім річы. Найвеце заберали, як люде вертали з Горлиц, бо кождий ишол дашто купувати, но и коли іхали або ишли домів, то встрічали бандеровців в Маластові, Панкній, на Баницкім Вершку, в Кривій або в Границі, котры обсматрювали людей и што ся ім подабало, то заберали. Не єдного вызули з черевік, а його пустили в онучах домів.

В Ясюнці мали місце погони польского войска з уповнями, а то в Потічках, коло чернянської граници. Єдного літнього пополудня вояки з пограничної пляцівки в Грабі, вертали з Горлиц з провянтом, а з ними іхало кількою людей з Грабу. Бандеровці зробили засідку, в спомянутых выше Потічках, но и постріляли на смерт и поранили вояків и наших лемків з Грабу. В іншім часі, але в тім самім місці, бандеровці повісили єдного грабяна, Пігоша, котрий правдоподібно вспівпрацувал з польском розвідком и доносил на них. Окрім Пігоша, пропал без вісти гайовий Кобак з Незнайови и з Волівце єдна жена, котра била положном (бабком) в наших селах.

Вспомянуты мном події мали місце цілий час в роках 1945—1947. Было то дуже тяжко перенести, бо не відомо было, што кого чекат и о кождій порі добы треба было сподіватися непрошеных гостів. В ночы приходили партизане, а в ден за ними польске войско, а вшытки брали, што ся ім подабало, а на скаргу не было де піти — хыбаль до Бога.

Початково, коли в нас зачали появлятися партизанте, то давали зме знати на постерунок міліції в Гладышові, але коли о такім смілім довідалися в лісі, то чекало го того same, што и Пігоша. А и тот спосіб не давал нам ниякой полекши, бо войско не ишло в ліс за бандеровцями, лем ходило по наших коморах и певницях, котры выпорожняло. Мусіли зме варуватися вшыткых: и тых денных, и тых, што приходили ночом. По правді трудно іх было одріжнити, які котры и никому зме юж не вірили, лем зме ся боронили, як зме могли сами. Ліпши лахы, обутя и даяки дороги річы (годинки и т. п.) ховали зме до таких місц, жебы ничые є око іх не увіділо. Паля, жебы выховати, то треба было ховати дагде під дылями або в такім місці, жебы никто го не нашол. В такім страху и незнанім будущім, жыли мы в тых часах, але далеко гірших ищы, як были часы воєнны, бо жытю нашему грозила небезпека в кождій секунді и то не знатя з котрой стороны.

Чутки, же нас поляки выженут, доходили до нас юж од довшого часу, але мы такы были привязаны до свого села и землі, же не вірили зме нич и як могли так зме сой сами розгваряли. Поля зме управили, як найліпше можна было и посіяли вшытко зерно, жебы было што істи и жебы не бракувало пашы для худобы. Вшытко нам прекрасні посходило и росло, што нас барз тішыло. Лем вісти приходили до нас недобры, бо чутки приходили, што юж коло Сянока. Перемышля, Ліска и в воєвудстві любельськім выганяют зас, але того року не до России, а на захід. До нас принесла туту недобру відоміст Євка Василько, котра була oddана в Святковій. Было то деси при кінци мая и тото нас барз замутило.

В тот час юж зме вірили, же и з нами буде того same, але ратунку юж зме не віділи од никого, бо коли втекли бы зме до ліса, то бы нас взяли за бандеровців и постріляли на місці або вывезли до табору в Явожнім. Здали зме ся на ласку судьбы и зачали мы кус приготовліня до того страшного акту, котрий мался сполнити за пару днів. Рыхтува-

ли зме возы и скрині на річы, штобы хоц лем дашто взяти зо собом. Але не могли зме сой того выобразити и увірити, же полякы могут піти на так підлій крок и выгнати нас з нашої хыжы, з нашого села и з нашої любимої Лемковини. Дакотры ишли до Горлиц і упевнялися в старостві, ци нас выженут, ци ніт. Старство імнич не призналося, ани не порадило, як поступати. Люде ходили задуманы и очекували чогоси в страху, што іх мало внет встрітити. Навет звірята якоси заховувалися інакше, як перше: псы цільма днями и ночами выли, коровы на найліпшій траві не хотіли пастися, лем втікали домів и якоси чудно рычали и поводилися, а домове и дике птаство літало як бы в перестраху.

Пришол ден 9 червця 1947 року, ден трагедии нашего дорогоого нам села Ясюнка, котрий был найбарже нещасливий в єй історії. Завчасу рано, лем зме повставали, прибыло войско и од нижнього кінце заходили до каждой хыжы и розказували остро рыхтувати своі манатки и складати на возы, бо як венрут назад, то юж мусиме выноситися и ити там, де нам розкажут.

Был то барз тяжкий момент, бо не знали зме де нас заберут: Ци вывезут за село и постріляют? Ци вывезут до Росії? Ци може на тот незнаний нам захід, о котрім нам вспоминали воякы?

Як воякы повіли, так и робили, бо о кількадесят минут вертали дооселом и выганяли каждого, а як хто не хотіл опустити хыжу, то змушили силом. Барз нарікаючых и опорных били кольбами або чым попало. Коли припоминам собі тот момент, то слезы сами котяться, бо окропнішого образу я не віділ в своїм жытю николи. Крик вояків, плач людей зливался з рыком худобы, беком овец, бреханьом псів, а ищи помагал тому уливний дайдж. Было то штоси окропне и трудне до описаня. Выгнали всіх з Ясюнки и не остали лем пусты хыжы, а в них перестрашены коты, псы и наш весь маєток.

Гнали нас через Криву, пюанд Баницю, через Вірхню до Гладышова, де зме ночували. В Кривій вшытки выходили з хыж и прощаали нас, бо кривяне ищи не были выгнаны, аж за пару днів іх токо встрітило. Всі заходили зме до церкви абы ищи остатній раз клякнути и помолитися в своїй святыни, котра была для нас місцем, де мы встречалися и вспільні молились о спасеня наших душ, о уратуваня нашего скромненького маєтку, рідного села и цілого нашого краю.

Під Баницким Вершком чекали на нас баничане, котрых зостало пару фамелій, штобы тіж з нами пожегнатися и вспільні попризератися на своі любими горы: Магурич, Чертіж, Верх и др.

В Гладышові всіх нас затримали, а під вечер порозділяли по хыжах и казали нам там ночувати. Хыжы были юж порожні, бо людей выгнали попереднього дня, лем пару родин лишили, як Ваваків, Басалыгів, Філів и других, котры были або гражданами американскими або в даякий інший спосіб выратувалися од выгнаня.

10 червця, зараз з рана, казали нам збератися и через Магуру, Маластів, Русску Ропицю, Сенкову, Кобилянку пригнали нас до Загожан, до якогоси парку. Коли зме выїздили з Гладышова, то хмары усунулися и освітило сонце, котре як бы хотіло нас попращати, огриваючи нас и наш добыток складений на возах и несений в руках або на плечах. В першім горбку, як выїзджали зме на Магуру, пришлося нам зас відіти и пережывать бестияльськы сцены, котры были для нас всіх окропны, бо на наших очах рудий офіцер (поручник) іздил на ровери и бил наших ясюнчанів чым попало: кваницьом, люшњом, кісятом и т. п., лем зато, же змизеруваны коні або коровы не могли вытягнути во-

за горі берегом. Воякім зас розказал з тых возів позмітувати наше скромны тлумачки и потрібны річы. Подорож через тути прекрасну и знану широко Магуру зостала неєдному в памяті, бо аж до самого Маластова тот рудий бандита літал, як встеклий пес и знущался над на ми. Коли він одышол, то люде назад заберали свої річы и клали іх на віз. Потім помогли єдни другим попхати возы, чтобы перейти даяк тути велику гору.

Як зме юж минули Магуру, подорож наша кус поліпшилася, бо там дорога была кус рівніща и возы котилися скорше. Тоты, хто не мал чым везти свій маєток, то брали іх на войсковы авта або возы и везли всіх до Загожан. Лем же в дальшій подорожы погода нам дописулася, як бы нароком и або густы хмары закрывали небо и шустал з них густий дойдж або зас пів години світило сонце. Так перешол цілий ден и пізним вечером змучены и збіджены приїхали зме або пришли на піше до загожанского парку. Минаючи польськы села: Сенкову, Кобылянку и други, дакотры полякы нам співчували, але більшіст показували на нас пальцями и насміхувалися.

Серед темной ночы якоси зме ся всі походили в парку до купочки фамелиями и зачали зме розпаляти огні абы хоц кус огрітися. Жены подоіли коровы и прирыхтували вечерю, то єст молоко и хліб, кед дахто мал дакус при собі.

Як юж вшытко успокоілося, то люде сходилися и разом грілися при огнях або запыхалися дагде на возі и спали твердым сном, а ищи іншы пильнували добытку на возах и худобы. Хто пильнувал добрі, то охоронил свое, а хто заспал, то загожански злодіє вспільні з вояками розтігали наше закапане майно. Пропало дуже наших тлумачків, овець, но и навет Петрови Копчови вкрали коня. На другий ден мельдували зме до войскового довудзтва, але то лем на тім ся скінчыло, бо никтонич свого не нашол.

В тім загожанскім парку перебыли зме 3 добы. Початково было ищи дос байка, але пізніще не мож было вытремати, бо выобразме собі жыття разом з худобом на маленьком місци 3 добы... То южнич нам не было міле и выглядали зме, як и тоты звірята: брудны, змочены и переняты трагедиом, котра нас встрітила. И чекали зме што полякы з нами зроблят, бо никто не был певний, де нас повезут... Кормили нас физользовом зупом, котра была або гірка або пересолена, што не мож было єй спожывати, то лем живили зме ся молоком, а хліб купували зме в Горлицях, кед дахто мал гроши.

По трьох добах розказали нам залишти парк и запровадили нас на стацию, де були підставлены товаровы вагоны, до которых нам казали заладувати свое майно, худобу и сами разом з тым вшытким и лем на возы дали нам єден вагон. З возів в подорожы покрали нам полякы колеса и други річы. Нам дали вагоны, але лем єден на дві фамелиї, до которых повходили зме як "следзі до бочки". Вагоны дакотры были крыты, але веце было некрытых, то зас треба было жыти під голым небом. Наша фамелия (8 осіб) достала вагон разом з фам. Василько (3 особи), то змокнены до нитки мерзлизме цілу дорогу. Окрім нас 11 осіб роду людзкого в другім кінци вагону стояло 7 штук худобы, кілька овець и кіз, но и 3 коні. Просто дусили зме ся, але не было рады и мусіли зме тово перенести.

По приготовленю нас до выїзду и по рушенню потягу чекали зме зо страхом той хвилі, коли переконамеся, де нас везут. Спостерегли зме, же дуже фамелій наших ясюнчанів бракує, а як нам повіли воякы, то

они ище зостали в парку, а до нашого транспорту долучили пару фамелій з Маціни Великої, пов. Гоглиці. Были то фамелії Кретів, Ющаків, Загурский, Телеп, Кобаса, Смакула, Шпак, Хомик, Прибыла, Бубняк и други з Рожділя, которых назвиск не памятам. До транспорту прічепили дві льокомотиви і пізним пополуднем, здаєся 13 червня 1947 р. вирушали зме в ту незнану дорогу. По кільканадцятьох минутах спостерегли зме, же везут нас на захід і в тот час юж було нам ясно, же напевно повезут нас на тоти понімецькі землі, о которых нам вояки повідали. Вшытки зме смотріли в сторону, одклів нас вигнали і ище остатній раз зме жегнали свої прекрасні гори, котри були нам наймільші в цілім світі, а котри зме мусіли опустити. Гишу остатній раз, бо більшіст осіб не віділа іх веце, померли на заході з жалю і ріжних хворіт, не знаних в наших горах.

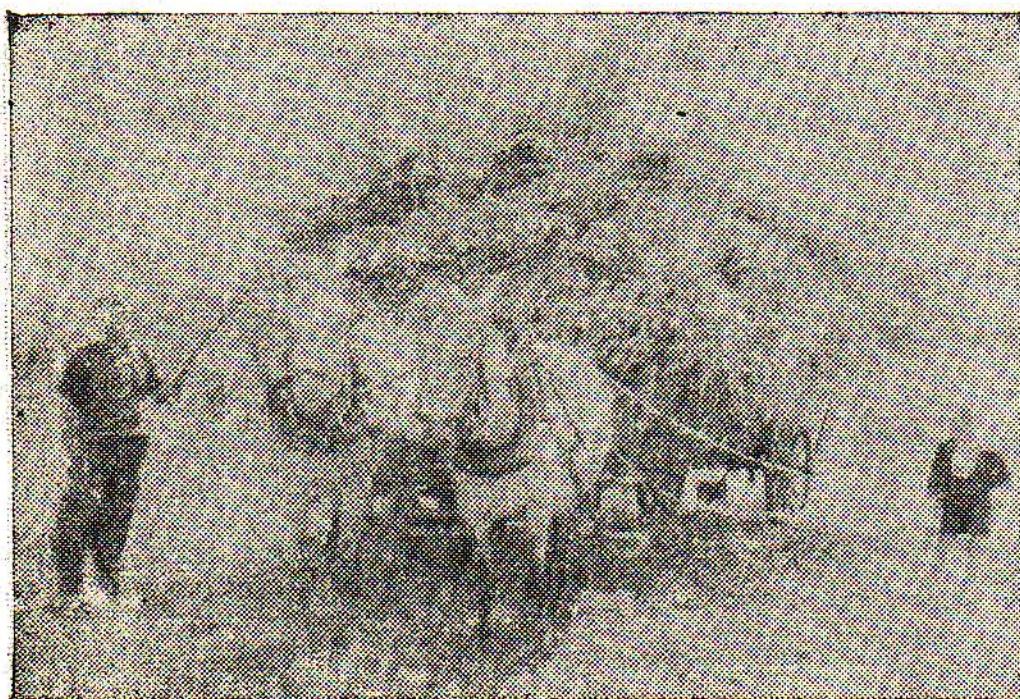
В часі подорожи, на дакотрьх стациях кормили нас таком самом зупом, як і в Загожанах, але тіж давали нам кус хліба. В Освенцимію переходили зме так звану "чистку" гігінічну і політичну. До гігінічної чистки належало токо, же кожому з нас сыпали азотокс в одповідні місця, а в будинках стациі убовці перепроваджали з нами переслухання. Хто дашто ся поплянтал в бесіді, то ужывали протів нього своїх знаних метод, котрима пописувалися не гірше, як і січовики або гестаповці. Підозрільних о співку з бандеровцями арештували і вивозили всіх до страшної каторги, то єст обозу концентраційного в Явожнім. З наших ясюнчанів досталися там таки особи: Яким і Семан Васенка і Петро Дзьопа, котри мучени були там около 2 років. Васенки були забраны за то, бо найстарший сын Якима, Митро, вернувшись з Червоної Армії, був примусово забраний бандеровцями до іх рядів. (Митро Васенко по вигнаню нас зостал забитий поляками в Добжанського в Незнайовій.). А Петро Дзьопа був забраний за брата Митра, з котрим втюк з Савітського Союза, а укриваючися перед новим забраньом го до Сав. Союза попал тіж в ряды бандеровців. Дмитро Дзьопа живе тепер в Англії.

НА ВИГНАЮ

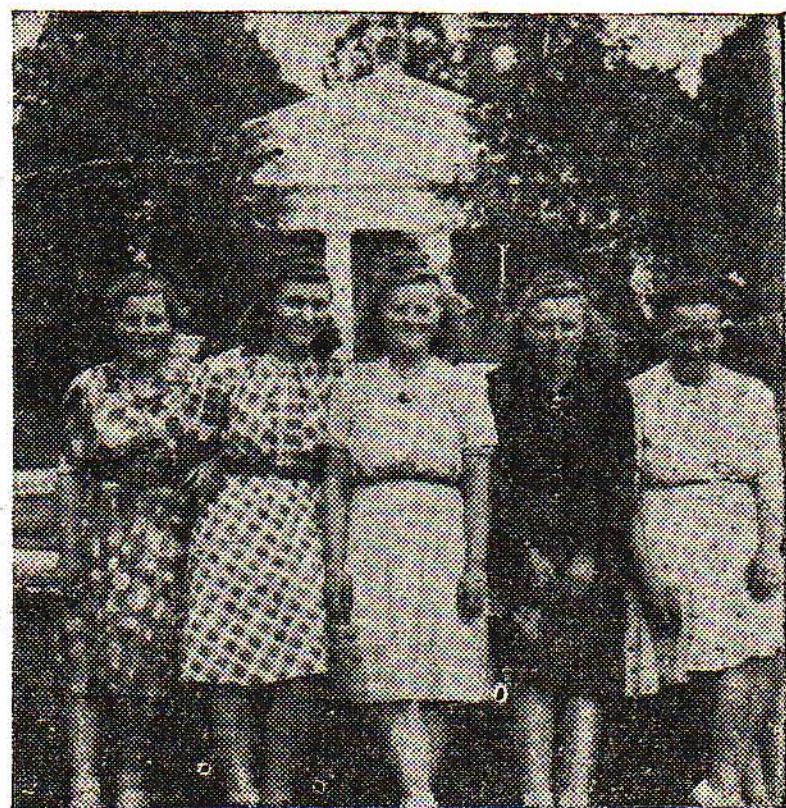
По тижневій і страшній для нас подорожі довезли нас до Рудної-Гвіданова (стация меже Легніцом а Глоговом), а одтамаль назад до Щінави, п. Волув, воєв. Вроцлав. Ту влада переселеньча, т. зв. Пур, порозділял нас по селах. Вшыткіх нас з того транспорту приділено до гміни Хобені, выше вспомненого пов. і воєвудства. Осіли зме в таких селах: Хобені — Квочка Митро*) (зза води); Радошиці — Копча Гриц, Гатальович Антонь, Гайтко Стефан, Феленьчак Ілько, Докля Семан, Докля Лукач, Зорило Юрко; Нещице — Копча Петро (з горбка), Зорило Петро і його зят Ваньцко Митро; Стодоловиці — Шведа Паракса і єй зят Зорило Іван, Зорило Миколай (Грициків), Быбель Михал (де був перше Софрон), Перун Митро, Васенко Петро і Васенко Яким; Гужин — Быбель Іван, Пелеш Наста (дівка Данька Грацоня), Квочка Михал. Зорило Осиф і його зят Прегон Петро; Ольшаны — Гайтко Михал і його сын Іван; Клішув — Марчак Михал, Квочка Фецко, Онущак Демко, Пелеш Василь і Пелеш Фецко; Чмюлюв — Квочка Василь і Василько Михал. В роках 1947—1950 дакотри з повисших родин змінили собі місце перебування, а то з Ольшан, Гужина, Клішова попереїздили до Бродловиц, Високой і Кшедліны Великої, тіж в пов. Волув.

Друга част ясюнчанів, што мусіли остати в Загожанах, вивезена зостала до воєвудства познанського. Так само порозділяно іх по кілька

*) Назвиска фамелій сут подаваны за таким порядком, як они мешкали в данім селі, а не по альфабеті.

Звізка зерна на заході.

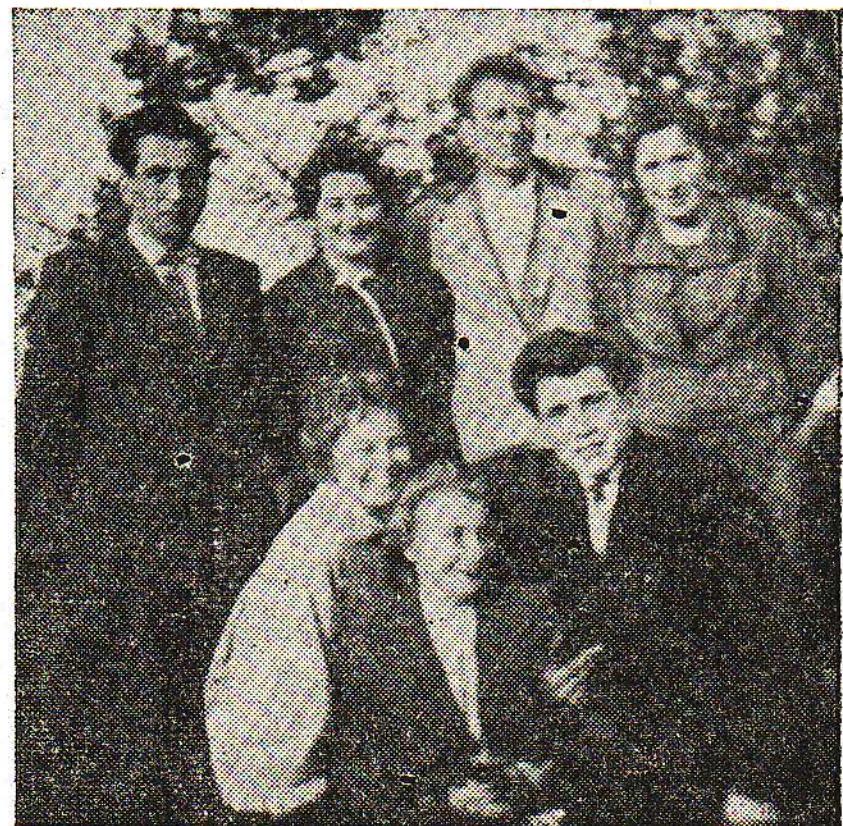
Ясюнські дівчата на выгнаню.

родин по селах повіту Гіла (тепер Тчянка Любуска). Осіли они в селах: Страдом — Копча Митро, Підбережняк Семан и Підбережняк Петро; Рыхлік — Васенка Іван, Пац Мария, Пац Митро, Зорило Гаврил, Грацонь Василь; Пшиленкі — Пелеш Митро и Пелеш Стефан; Седліско — Зорило Фецко, Романьчак Фецко и Кобанка; Бєрнатово — Шопа Василь и Дрийовский Юрко; Дзєржозно — Зорило Наста (вдова по Гнату) и єй дівка Быбель Анна (вдова по Быбли Стефані з Кривої).

Жыття на заході было початково дуже тяжке, бо застали зме там найпланьшы будинки понімецкы, котры юж полякы не хотіли занимати. Будинки были барз понищены: без выглядів, дверий, пецив и повно в них вшелякого смітя и брудів. Довший час зме мусіли ночувати ищи

Уродженці на выгнаню в Радошицах.

Встріча молодих ясюнчанів.

на возах и варити істи на дворі, як цигане, але помаленькы зме сой до провадили до порядку хыжы, што могли зме склонитися під дах. Вигляды зме позабивали дошками, папером тектуровым або просто по затыкали дакыма щматами и соломом, а една або дві шыбы зложены з пару кавальців давали нам світло денне до хыжы. Дахи были діравы,

На фото: кучат Юлия Дзьопа; стоят з переду — Стефан и Любомир Дзьопа; а в другім ряді — Петро и Анна Дзьопа; Семан и Анна Докля.

но и як пришол дойдж, то треба було підставляти горці, жебы нам не капало на голову. Але и ту зме якоси сой радили, бо позберали зме коло розваленых будинків дахівку и латали діры в даху. Меблі, то єст стіл, лужка и кілька кресел понаходили зме в фольварку, котрий был ищи пустий, але были то стары и спорохнілы річы, а в додатку ищи и з блощицями. За пару тижнів зме ся урядили, але станули зме перед другими, ищи гіршими проблемами, а котры на разі не могли зме сой порадити, ани предвідіти, як то буде дале...

Маме де мешкати, на чім спати, хоц в барз підлых варунках, але коли зме сой подумали, як мы будеме жыти на дальше, то нас страх обходил. Не мали зме ниякых видоків на выхід з того трудного положыня, бо села в хобенскій гміні были барз бідны и не было можливости

ани нич заробити, ани тіж купити. Єдині нас ратувало того, же кождий мал по кілька штук худоби, коня, уці, козы, кури и кролі, то даке телятко, молоко, масло и яйця зме продавали и так купували дакус хліба або муки, што було на скромне утримання при житю. Кінми натоміст робилося покус у поляків, але за пів-дармо.

Найлічшы варунки до житя мала наша худоба, бо поля були праві пусты, лем зароснені бурянами, то було де пасти. Лем гірше було з приготовленьом пашы на зиму, бо луки позаїмали и покосили полякы, а як дагде ищи ся нашло даякий кавальчык, што надавался до кошиня, то повідали, же то іх и нас виганяли. Косили зме де ся дало, што кус зме сой назберали сіна на зиму. До того докупили зме сой соломы, з которой різaloся січку и так забезпечилося худобу на зиму.

В жнива и в осени льос наш поліпшылся, бо розознали зме дальшу околицю и там нашли tot выпрагнений кусок хліба. Вшытки пішли до роботы и на службу по поляках. Єдны кінми, іншы зас лем свою силу робочу наїмали, так што кождий заробил кус зерна и бандур, што вистарчыло нам на прожытя.

Зо стороны уряду мы отримували поміч, а то кілька кільограмів пшеничної и кукуриджаної муки, но и пару дека цукрю. Лем же кукуриджана мука была гірка и нездатна на спожыття, то треба было вышмарити, лем цукер ся придавал.

Хто мал добру родину в Америці, то присыдала му поміч під ріжним видом: обутя лахы и жывніст. Дуже з тых пакунків приходило розбитых и выкраденых.

В осени 1947 р. шолтыс и гміна приділили нам землю, которой можна было брати, кто тілько хотіл, но и дали нам по кілька метрів зерна (жыта и пшеници), чтобы посіяти абы розпочати нове газдівство. Тото ся нам барз придало и кождий поорал, де міг, но и засіял руками того зерене. Але великого хісна з того не було, бо мы не знали, як тамту землю добре управити и яку выбрать під засів. В додатку була то осін барз суха и зерно не посходило, бо сіяне руками, зостало на верха и высхло на сонци. Котре зышло, то росло гарде и на другий рік юж зме сами робили жнива. На яр тіж нам дали кус вівса, пшеници, ярцу и бандур, што тіж вшытко было посіяне и посаджене. Ярина нам удалася краща и в сумі нам того вшытко дало юж дос на прожытя и выкормленя худобы.

Фамелійна и сусідска встріча Гайтків, Быблів, Гатальовичів, Баволичів (из Сов. Союза), Копчів и Дзьопів. Марія Баволич, котра сідит в середіні, приїхала перший раз на одвидини до сестри и швагра в Радошицях, 1957 р.

Діти зо школы в селі Радошице, пов. Волув, де учительями були ясюнчане: Т. Докля (керівник школы) и Анна Гайтко зо Зорилів (учит.)

Оселені перед нами поляки, які застали іщи німців на місци пограбили по німцях всі маєтки і односілися до нас розмаїті. Были серед них велики шовігісты, але так само нашлися і добри люди, котри нам дуже помогали чым лем могли. Сельська і гмінна влада относилася до нас, яко до нижших своіх підданых і все зме були вызыскуваны и понижаны. Так званы убовці (Уряд Безпеченства Публичного), міліция и ормовці (Охотиця Резерва Міліції) мали на нас око, слідили нас на кождім кроку, а навет ходили вечерами попід выгляды и підслухували, што в хыжи бесідуєме и хто до наших хыж заходить. По правді, то мы нич не дбали и ходили єдны до других, чым лем зме ся дознали,

Молодиця (уч. Анна Гайтко, дівка Юрка Зорилы) з дружками в часі весіля в Радошицах в 1958 р. Дружки всі ясюнчанки: Ольга Пелеш, Ольга Перун, Анна Грацонь, Улька Феленчак, Улька Перун и Ольга Гайтко.

де хто мешкат. Молодіж трималася свого и коли зышлися до дакого до хыжы, то все хтоси ся нашол, што знал грati на гушлях або гармонiї и зачиналися спivy и так звана "потанцiвка". Ішли зме тiж всi на весiля, як лем зме знали, же хтоси ся женит, як и на Лемковинi. Ішли зме на таке штоси з великом приемнiстю и то по кiльканадцet кiльometrів. Таки встрiчы были барз приемны, бо зме были сами свои и здавалося нам в туту хвилю, же мы гын на тiй нашiй прекрасай и любимiй Лемковинi.

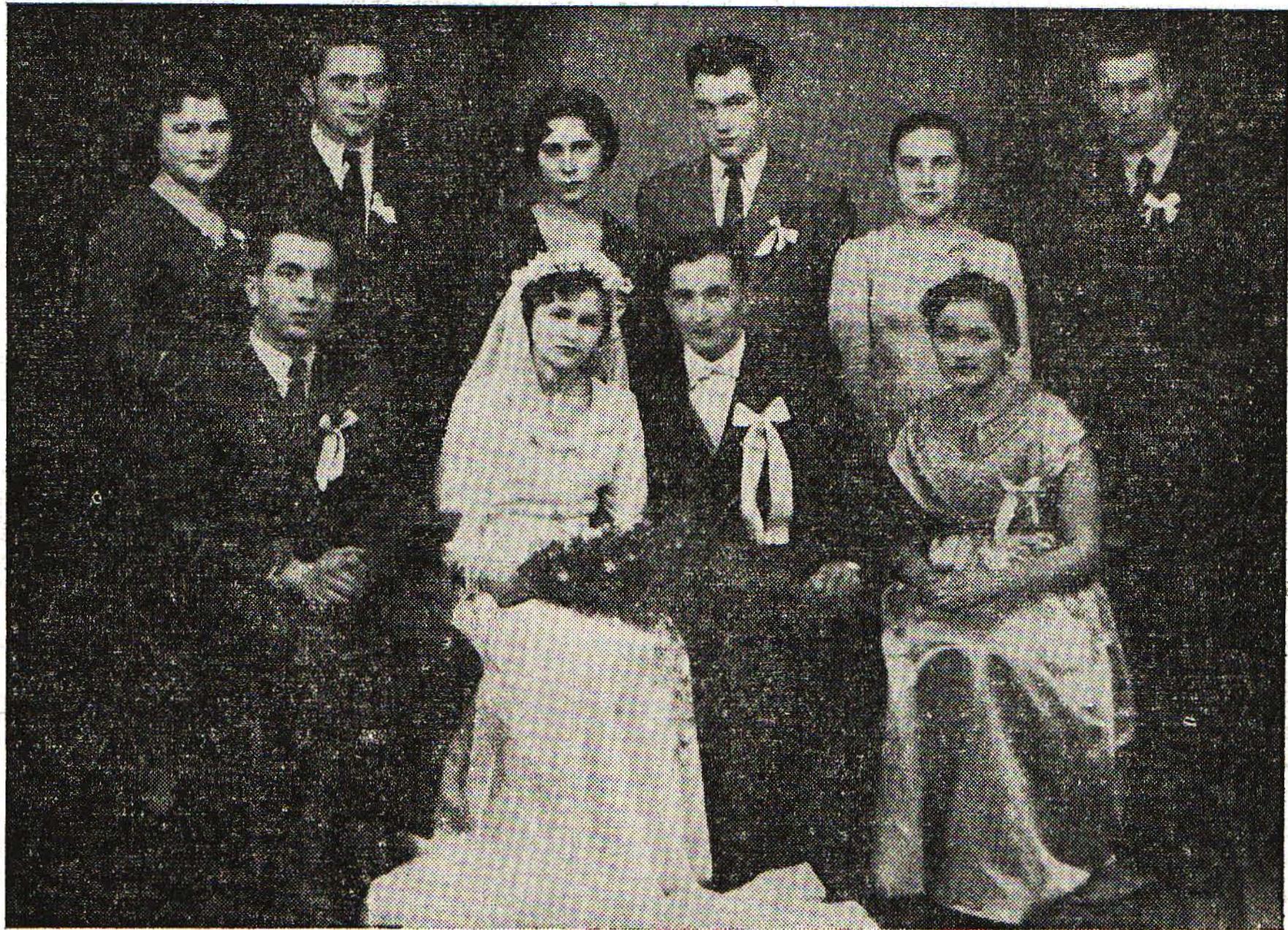
В вспомянутiй повyще окoliцi были оселены лемки правi зo вшyткых повiтiв Лемковины. Найбiльши скupиска были в сelaх, як: Стодоловицi, Халупky, Барщ (тепер Хелм), Гавроны Малы и Великы, Кемблув, Бродловицi, Байкуv, Орск, Высока, Нещице, Радошице, Хо-

Лемковский Народний Хор в селi Кемблув, пов. Волув, который зорганiзували Андрей Награнт и Т. Докля в 1958 р.

беня, Рудна Гвiзданув. Рудна Misto и други. По недовгiм часi позволено нам отворити православны церкви в Стодоловицях и Руднiй Misti, а грекокатолицкы священники мали выбрать або православие або перейти на католицизм и одправляти по латински для полякiв. Дуже з них перешло на латинский обряд, а решта организували православie. Tot крок грекокатолицьких священникiв был барз трагiчний для нашой вiри и нашого народа, бо за своimi священниками послiдували и iх парафiяне. То з прикростью, але мушено осудити наших духовных пастырiв, бо нас завели там, де вiками хотiл нас завести польский шовiнiстичний католицизм.

В Стодоловицях и Руднiй был священником Хиляк, который записался в нашiй лемковской iсторiї, яко горячий патриот своего поневоленого народа. Вiн был членом первого лемковского уряdu в так званiй Народnий Лемковский Республици, которая была оголошена 5 грудня 1918

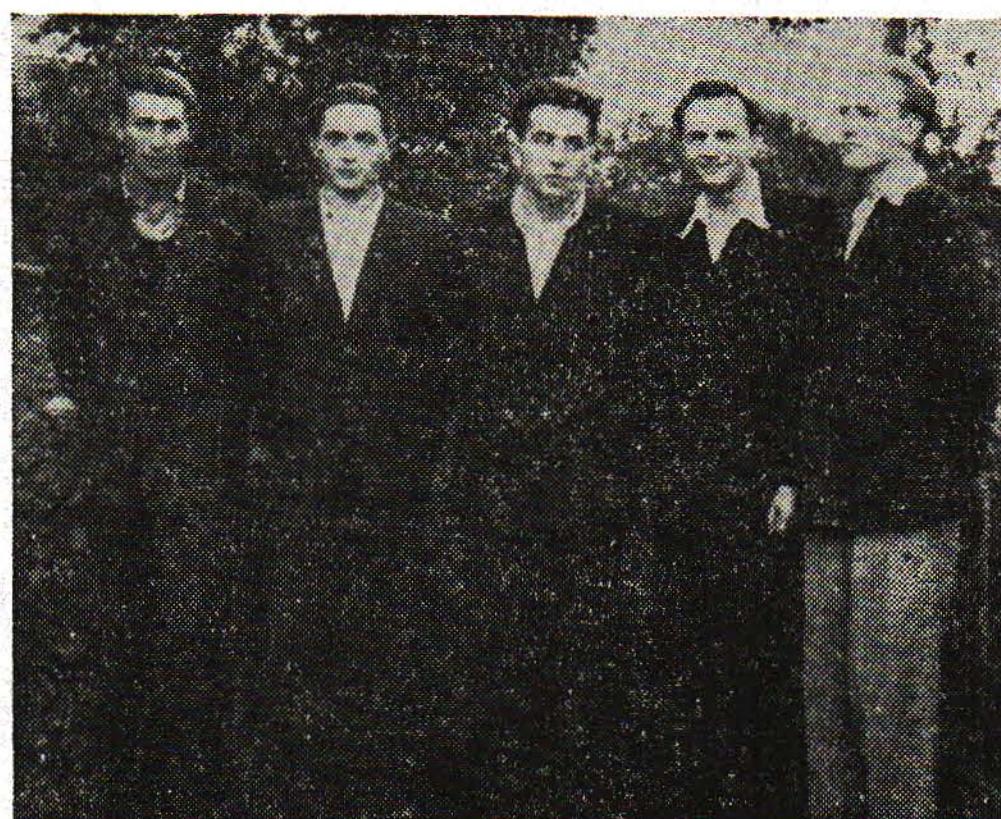

Весіля ясюнчана Петра Гайтка в місті Легніца в 1959 р.

року в селі Фльоринка, як тіж були першими нашим грекокатолицьким священником, котрий перешол з цілом парафіям на православие в межевоєнних роках. Был він старенький, але довгі роки служив, як лем міг лемкам в тій околиці, но и до кінця своєї служби свому народу голосил ідеї народного и релігійного патріотизму, лем може мы не все його добре розуміли...

Весіля ясюнчанки Анни Зорило (Гавrilovoy), котра за мужа выбрала собі Костка Шпака з Маціни В.

Ясюнчане (парібци) на вигнаню в Радошицах, пов. Волув в 1955 р. З л. до п. стоят: Иван Копча, Андрий Гайтко, Т. Докля, Митро Гайтко и Теодор Квочка.

На фото сідят: Василь и Мілька Квочка з дітином, а стоять: Мих'л и Улька Василько.

В Рудній в польськім костелі одправлял тіж наш широкознаний священник Іван Голянський але хочу зазначити, же потаємно на нашу Великодні або Рождественські Свята одправлял тіж по нашему, лем же як поляки довідалися о тім, то донесли до бискупа Комінка в Броцлавю, а тот за кару перенюс го далеко од Лемків — до воєводства опольського, де він проживат до гнешнього дня.

Само материяльте жытя на вигнаню укладалося дос добре в перших роках нашого там побыту, хоц всі зме тяжко робили на господарках. по лісах и де лем ся дало, то все якисий грош ся заробило, што не голодували зме, ани не ходили півголы. Єдином нашом бідом била туза за своїм селом и вшыткым, што зме там лишили. Тото ту наснич не тілько, хоц бы было оно и вартісне, а тамто на Лемковині приберало в нашій выображни неосігальну вартіст. Каждий лем о тамтім все вспоминал и чекал, же наступит даяка зміна то повернеме назад. Просто, быви зме все готовы. А чутки ходили ріжны, же Америка розпочне війну з Российской, же німці вернутся назад и т. д.

Барз некорыстными чынниками для нашого жытя была сама природа на тых теренах, де нам припало жыти. Была то цілком інша, як тата в горах. Терены тоты сут в більшости піщисты, через котры пльне ріка Одра. Над Одром єст дуже лук и пасвиск, котры праві каждого року перед літа (червец и липец) сут заливаны прибераючом водом, котра нищыт пасвиска, як тіж заберат часто зо собом покошене сіно з лавків або з кіпок. В глубоких ямах и долинах вода позостає все и творяться так званы ставы або озерка. Болото и намулизна выдают неприємний запах, як тіж сут леговиском мільйоновых хмар комарів, котры нам все барз докучали, а котры сут розносителями розмаityх хворот. Початково по покусаню комарами, поробилися нам болячы струпы, кот-

ры довго нас боліли. Вечером не можна было показатися на двір, бо цілі хмары комарів чекали на свою офіру, жебы з ньои витянути смачної кырви. Але ту не лем люде терпіли од комарів, бо тіж и худоба не могла собі порадити з нима. Были всядиль: на полях, в лісі и в стайнях, што жены не могли ани здоїти коровы, лем мусіли наперше палити сухий гній, жебы іх неприємним дымом вигнати зо стайні, а так сідали під корову.

Думам, же тата пляга комарів одбилася барз некорыстні на здоровлю наших людей, бо барз дуже з них померло на хвороты не знаны в наших горах: рак, сухоты и т. п.

Другим, тіж барз некорыстным чынником для нас была сама ріка Одра, бо в ёй водах плынули кожного року ріжны трутізны з хемічных фабрик Дольного Бжегу, што тіж было причыном до позыще вспомненых хворот.

Треба признати, же померло дуже людей и дакотры в молодім або в середнім віку. А померли такы: Квочка Митро, Гаіто Юстинна, Докля Семан, Гайтко Мария, Пелеш Наста, Перун Митро, Васенка Якым, Квочка Михал, Пац Мария, Шопа Євка, Зорило Улька, Вшытки тоты особы померли в віку около 50 років и молодшы, як Зорило Улька около 25 років. Окрім повищих померло дуже людей, котры дожыли старшого віку (од 60 до 100), а то: Зорило Петро, Докля Лукач и Ютия (родиче пишущого тоты слова), Феленчаканя (дожыла до понад 100 років), Зорило Наста (жена Осифа), Онущак Демко, Пелешка (жена Фецка), Быбель Михал и Євка, Пелеш Митро, Пелеш Митро (зят Граценя, Зорило Наста (жена Фецка), Підбережняк Ружя и ёй мама, Шопиха, Васенко Іван, Кобанка, Зорило Наста (вдова по Гнаті), но и трагічном смертьом померли: Васенко Семан (втопился будучи в польськім войску), Зорило Петро (зостал замордуваний поляком в Малых Гавронах) и Василько Михал (впал зо стогу зерна и забился).

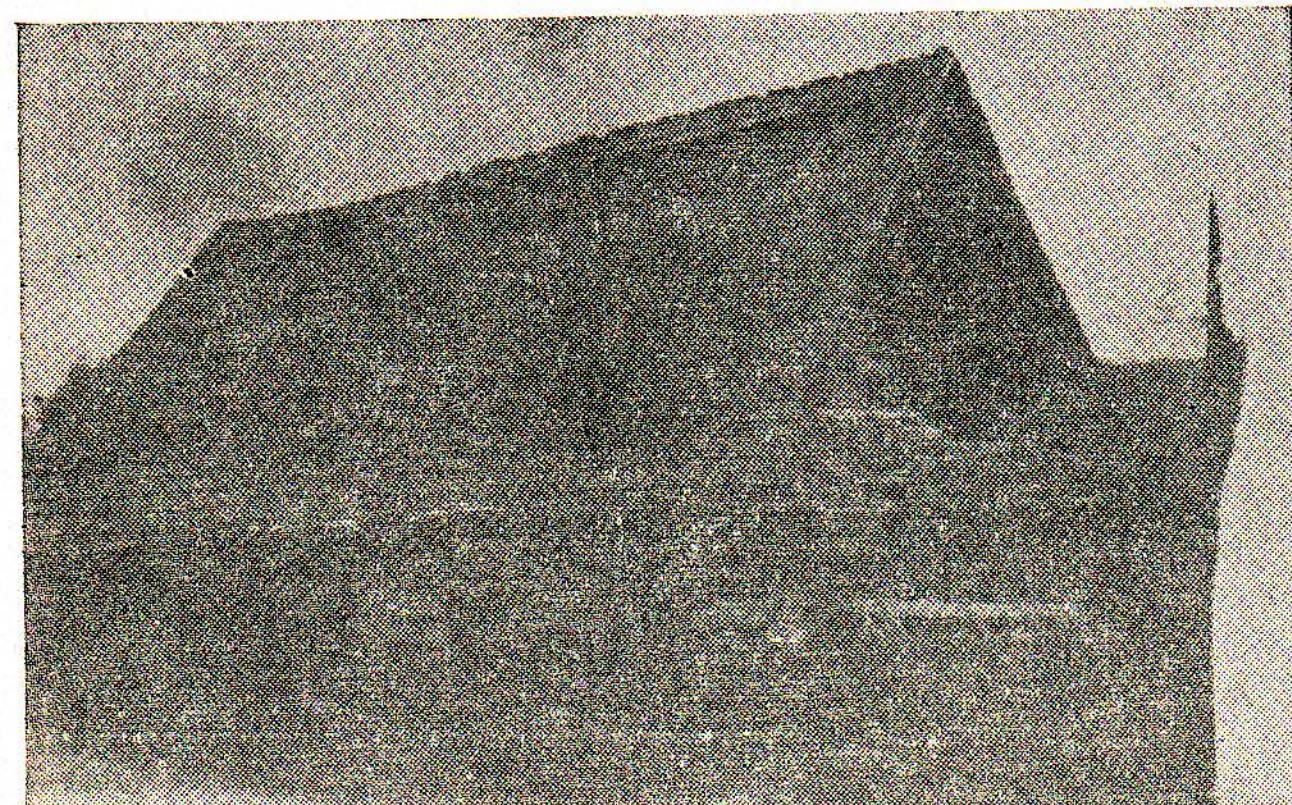
Ясюнчане, близша и дальша родина и приятелі автора на прощальной встречы перед выездом до США в 1961 р.

В п'ятдесятых роках була перепроваджений в Польщі перепис людности, котрий було для нас лемків трагічним. Перепис тот переводили по селах учитеї і урядники з гміни або кооператив (Самопомощи Хлопської), де для нас руснаків-лемків не було рубрики, бо записуючи активисты мали лем таки рубрики: поляк або українець. Наші люди ім одповідали, жебы собі писали, як хотят, кед не мають рубрики руснак, бо они и так останут тым, чым були іх предки — руснаками. Так і тоти урядники робили. Писали они як лем хотли, то з наших людей потворили розмаїти національності, лем не руснаків.

Некорисні варунки для нашого здоровля, шовіністичне наставлення до нас і розмаїти неприємні обставини на заході, були поводом, же за жадни скарби на світі мы там не хотіли жити і чекали змей той хвилі, жебы вернутися назад до рідного села Ясюнки.

Сама Ясюнка осталася кілька років незаселена. Аж деси в роках 1950—1952 створили поляки на єй ґрунтах так званий П. Г. Р. (Паньстрове Господарство Рольне), котре забрало в своє посідання вшитки наші ґрунта, котри не забрало надлісництво до ліса, включно з ґрунтами в селі Чорне. Хыжи, котри були новы, то поляки розобрали іще до 1949 року, а старши пізніше, коли будували будинки пегеерські. Коли я був на одвидині в Ясюнці в 1961 року, то юж не стояли, лем Пацова і М. Пелешова хыжи, а решта, понад 60 хыж і ріжних господарських будинків була фундаментально знищена.

Од Ростоки аж по Івана Быбля (Тациного) сут поставлены будинки господарські і мешканські П. Г. Р., котри видно на фотографії на 2 стороні той книжки. Матеріялу будьального ужыто такої з наших розобраних хыж і певниць, лем дакотри будинки сут поставлены

До такого стану поляки довели всі наші хыжи і будинки господарчі, а потім іх розбурили. На фото: знищена хыжа Івана і Насти Быбель перед розваленем в 1957 р.

з цеглы і крыты дахівком. Село змінилося до непознання і лем гори і ліси кус припоминаються тому, хто там жил, але тіж і ліси приближилися до села.

В лісах вшитко дерево повитинане, лем молоде росне і то не лем в давних лісах, але і на полянах і полях, котри прилігали до ліса. И таки часті нашого хотару, як Обшар, Лаз, Горб, Опалений, Поміркі, Границя, п'є Верха вшитко заросло смереками, соснами і ріжныма іншими деревами або кряками.

Поля орут поляки тракторами і сіют жыто, пшеницю, овес, ярець, конич, садят бандури; ховають худобу, уці, коні. В селі єст малень-

кий склепик в перебудуваній Марчаковій хыжы и єст затягнене елек-
тричне світло.

Робітникамим в П. Г. Р. були самы поляки з околичных сел по-
віту горлицького, лем єден лемко з Панкной робил, яко тракториста, а
був то з Панкной, правдоподібно, Ротко.

Як юж єм вспоминал, то нашы ясюнчане николи не забывали за
своє село и все прагнули вернутися назад и там жыти, як и жили на-
шы предки. Лем же то не пришло ищи до гнес, бо поляки не позволи-
ли нам никому вернутися. Писали мы поданя, просьбы, жалобы и ме-
мориялы з підписами всіх голов фамелій до: Горлиц, Жешова, Вар-
шавы и іздила делегация до міністра Ткачова, в котрій брал участ и пи-
шущий тоты слова, але без жадных результатів. Все нам одписали або
одповіли: "Не можеце вруціть, бо ваша земля зостала роздиспонована
на скарб таньства."

На фото: Іван Гайтко зо
своїом фамелійом; його
няньо, Михаїл Гайтко,
єден з найстарших ясюн-
чанів (около 90 - рочний)
и сестра Ольга з двоїма
дітми. Іван Гайтко єст
внуком Юрка Шведы, но
и был остатнім шолтисом
нашого села, а на заході
найбільше він и Дмитро
Пелеш старалися за по-
ворот до рідного села.
Тепер жые він и його се-
стра Ольга в Ждыни, де
купили собі од гуралів
хыжы и ґрунт.

Кус дальше хочу привести приклады з пару таких одповідей, но
и єдно з наших жадань — мемориял, котрий праві всі ясюнчане під-
писали и выслали на адресу польского правительства в Варшаві. Такы
просьбы мы зачали писати ищи в 1955 року и продолжали іх аж до
1961 року. Так робили всі нашы лемки, то єст з каждого села, але нас
нихто не выслушал и до гнеска більша маса наших выгнанців єст ищи
на выгнаню. Лем з дакотых сел, по пару фамелій, мали змогу верну-
тися на свою отцовину и тото мусіли одкупити од осадників. На каж-
дім такім поданю, просьбі або мемориялі был подаваний адрес єдного
з ясюнчанів на выгнаню, а підписувалися всі, котры хотіли вертати. Бы-
ло около 50 фамелій, котры хотіли вернутися назад.

МЕМОРИЯЛ ДО ПОЛЬСКОГО ПРАВИТЕЛЬСТВА:

“Dotyczy: powrotu wysiedleńców na tereny powiatu gorlickiego woj. Rzeszowskie

Podpisani działając imieniem wszystkich wysiedlonych w r. 1947 rolników, mieszkańców wsi Jasionka powiatu Gorlickiego woj. Rzeszowskiego kierują do miarodajnych czynników Rządu Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej następujący MEMORIAŁ:

Masowe wysiedlenie ludności Łemkowszczyzny w ramach akcji W. pod pozorem zgniecenia podziemnego ruchu UPA. było nierozważnym aktem rewantu na tle narodowościowego szowinizmu, który w 95% dotknął ludzi niewinnego, złamał ich egzystencję, a nie ziścił nawet w setnej części nadziei tych społecznych reformatorów, którzy opróżnione tereny uważali za wymarzoną platformę do reform społecznych.

Efekt wysiedlenia był taki, że osady wysiedlone stały się w najbliższych miesiącach i latach terenem rabunków, kradzieży i ordynarnych “kantów”, gdyż całe dobre budynki kryte blachą sprzedawano za kilka stówek spekulantom, milionowe wartości w postaci zabudowań, maszyn rolniczych, pasiek, materiałów budowlanych itd. zostały rozkradzione lub sprzedane kanciarzom za marne grosze, wsie opustoszały, nawet drogi pozarastały krzakami, a dziki i wilki poczęły gnieździć się po opustoszałych ludzkich osiedlach.

Przez 10 najbliższych lat tereny te nie tylko że nie dały społeczeństwu żadnego dochodu i pozytku, ale rozmaite gospodarcze eksperymenty kosztowały Skarb Państwa ciężkie miliony.

Był okres gdy władze terenowe nakazywały chłopom z najbliższych wsi niewysiedlonych zasiewać odłogi we wsiach wysiedlonych, chłopi sąsiedni pod zagrożeniem kar tracili czas, pracę i zboże na zasiew, a zanim doczekali się żniw, to dziki tak przeryły owies, że nie opłacało się go nawet kosić.

Był okres gdy urządzano na tych terenach wypasy owiec i bydła, a koniec tego był taki, że setki a nawet całe stada owiec padły od chorób zakaźnych.

Jednocześnie prowadzono wielkim nakładem kosztów propagandę nad zaśiedleniem tych terenów osadnikami, dobierając do tego wyłącznie osadników narodowości polskiej.

Dawano im bezzwrotne pożyczki na zagospodarowanie, udzielano im kilkuletnich ulg w świadczeniach rzeczowych byle tylko ich zjednać i ściągnąć na opustoszałe tereny, a gdy już tam osiedli to nowymi kredytami i obietnicami rozmaitych ulg i przywilejów wpędzano ich do spółdzielni produkcyjnych. Spółdzielnie te tak prosperowały, że zanim nadeszła jesień 1956 r., to już połowa z nich uległa rozwiązaniu, a reszta rozleciała się pierwszego dnia po historycznym przemówieniu tow. Władysława Gomułki.

Jeszcze przed VIII. plenum PZPR rozpoczęła się u nas era organizacyjnego uaktywnienia ruchu mniejszości narodowych, a na pierwszym planie postawiono sprawę powrotu do dawnych osiedli wysiedlonych mieszkańców Łemkowszczyzny.

Na zjazdach organizacyjnych, w prasie, w radiu obwieszczano całemu światu, że krzywdz. wyrządzone ludności wysiedlanej będzie wynagrodzona, że każdy będzie mógł wrócić do swej własności i stron rodzinnych i że Państwo przyczyni się nawet do odbudowy osiedli.

Takie hasła i obietnice wychodziły z najwyższych sfer rządowych, a prawie jednocześnie z dołu dochodziły pomruki narodowej nienawiści i to ze strony miarodajnych czynników społecznych nie wyłączając PZPR.

Tak więc, np. tygodnik "Wiadomości Gorlickie" organ PK. PZPR uspakała polską ludność twierdzeniem, że w całym powiecie gorlickim jest zaledwie osiem łemkowskich gospodarstw do oddania wysiedlonym, a taki sam tygodnik organ PK. PZPR w Nowym Sączu bez żadnych ogródek otwarcie pisał, że polska ludność nie powinna dopuścić do powiatu ani jednego wysiedleńca.

Taktykę przeszkadzania wysiedlonym w powrocie do dawnych osiedli stosują Powiatowe Zarządy Rolnictwa z całą konsekwencją. Nie tylko pilnie odmawiają reptywatyzacji gospodarstw już "rozdzysponowanych" chociaż przynajmniej połowa tych "osadników" to spekulanci z najbliższych wiosek, którzy bądź posprzedawali swe dawne gospodarstwa, przepili uzyskane pieniądze, a połemkowskie gospodarstwa objęli z chęci łatwego zbogacenia się, albo też jak np. w Łosiu i Ropie byli to najbyiżsi sąsiedzi wysiedlonych, którzy rozdrapali między siebie grunty wysiedlonych powiększając w ten sposób swe dawne gospodarstwa, albo też byli to tacy "osadni cy", którzy otrzymawszy w przydziele jeden połemkowski budynek po kilku miesiącach rozbierali ściany tego budynku i tym palili, a jednocześnie szli do PZR i tam przydzielano im najbliższy sąsiedni połemkowski budynek, tak że taki "osadnik" potrafił skoncentrować 2 i 3 połemkowskie budynki i każdy z nich po trochę rozbierał i spalał, ale także nadają jeszcze i teraz w ostatniej chwili budynki i grunty połemkowskie podobnym "osadnikom" z najbliższych wsi polskich, mimo że ci wnieśli podania w ostatnim czasie, a podania dawnych właścicieli wniesione przed kilkoma miesiącami leżą dotychczas niezałatwione lub szablonowo i hurtownie załatwione zostały odmownie pod pretekstem, że gospodarstwo zostało "rozdzysponowane".

Pozatym wysyłają rozmaite inne preteksty do odmownego załatwienia prośb patentowi: i tak gdy na gruncie chłopskim jest tylko budynek, a areal gruntowy jest rozdzysponowany — to nie oddają budynku, bo brak jest do niego gruntu, i przeciwnie, gdy grunt dawnego wysiedleńca jest wolny a niema budynku, to odmawiali nadania gruntu, bo rzekomo boją się, że nie będzie miał gdzie mieszkać.

Inne wreszcie budynki jeszcze nie "rozdzysponowane" rezerwują w ostatniej chwili na rozmaite cele, jak świetlice, sklepy, strażnice, posterunki M. O. itd.

Jednym słowem robi się wszystko by jak najmniej wysiedlonych wpuścić do ich dawnych osiedli.

Dowodem zresztą tego jest także sprawa dwóch PGR-ów powstałych wzgl. utworzonych w górach w powiecie gorlickim, a to PGR w Jasienicy i PGR w Izbach.

Do tych sztucznych tworów sklejonych nie z jakichś obszarniczych latyfundiów, lecz ze setek chłopskich gospodarstw włączono po parę tysięcy hektarów gruntów, łąk, pastwisk i lasów chłopskich i oba te PGR-y są od chwili ich założenia nienasyconymi pożeraczami państwowych funduszy. Gdyby te fundusze jakie Państwo włożyło dotychczas w te PGR-y zużyto w swoim czasie racjonalnie na odbudowę rozkradzionych i "rozdzysponowanych" budynków chłopskich, to niewątpliwie mielibyśmy dziś zreaktywizowanych setki chłopskich gospodarstw rolnych, które dałyby Państwu podatki i żywiec.

PROSIMY wysłać nieuprzedzoną, a z bezstronnych fachowców zło-

żoną komisję by na miejscu zbadała celowość istnienia tego PGR, w Jasionce i w dokumencie jego rentowności, gdyż opinie miejscowych tak powiatowych, jak i wojewódzkich czynników ze względów źle zrozumianego narodowościowego szowinizmu będą jednostronne i nierzeczowe.

Byliśmy sami na miejscu i nie widzieliśmy żadnych cudów, których nie mogłyby dokonać prywatna inicjatywa rolników tak pracowitych i starych, jak dawni mieszkańcy Łemkowszczyzny.

Przed kilkoma tygodniami PZR w Gorlicach ogłosił repatriantom, że poszczególne wioski należące do PGR-u Jasionka, a to: Wołowiec, Banica, Radocyna, Czarne i Krywa zostaną oddane do osadnictwa dawnym wysiedlonym. Gdy wieś ta dotarła na ziemię zachodnie, poczęły gromady dawnych wysiedlonych zjeżdżać do Gorlic do PZR by dowiedzieć się bliższych szczegółów o warunkach i możliwościach powrotu.

Okazało się jednak, że przed około dwu tygodniami plan ten został już zmieniony, bo PGR w Jasionce nie chce poddać się likwidacji i chce nadal pozostać na funduszach państwowych.

Nie wiemy kto ma wpływ na likwidowanie, czy też restryngowanie poszczególnych PGR-ów, jednakże Ministerstwo Rolnictwa, któremu podlegają PGR-y i gospodarstwa rolne indywidualne powinno zadecydować, które PGR-y mają rację bytu, a które winny ulec likwidacji czy to częściowej, czy całkowitej.

Sądzimy jednak, że taki PGR jak w Jasionce, który powstał z chłopskiej krwawicy i zawładnął gruntami przesiąkniętymi chłopskim potem i żarami winny w pierwszym rzędzie ulec likwidacji.

...Oświadczamy gotowość przejęcia i zapłacenia rynkowej wartości za materiały uzyskane z ewentualnej rozbiórki gospodarczych zabudowań tego PGR-u i gotowość racjonalnego zagospodarowania całego obszaru naszej wsi Jasionka.

Dlatego my rodniści którzy reprezentujemy przeszło połowę dawnych mieszkańców Jasionki prosimy by Urząd Rady Ministrów wydał w odnośnym ministerstwie likwidację PGR-u Jasionka i umożliwił powrót niżej podpisanych rodzinom chłopskim z tej wsi wysiedlonym."

ОТРИМУВАНЫ ОДПОВІДИ БЫЛИ ТАКИ:

Urząd Rady Ministrów
Nr. L. R. 27 67

Warszawa, dnia 25 czerwca 1957 r.

Odpowiadając na pismo obywateli złożone w dniu 19 czerwca b. r. w Urzędzie Rady Ministrów w sprawie likwidacji PGR Jasionka Zespół Siary woj. rzeszowskiej i powrotu 43 rodzin wyszczególnionych w piśmie zawiadamiam, że gospodarstwo PGR — Jasionka nie będzie likwidowane, nie ma bowiem uzasadnionych podstaw gospodarczych do jego likwidacji i w związku z tym powrót Wasz na przedmiotowe gospodarstwo, jest w obecnej chwili niemożliwy.

Pełnomocnik Rządu do Spraw Zagospodarowania Terenów Południowo - Wschodnich St. Tkaczow, Wiceminister

Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej
Wojewódzki Zarząd Spraw Wewnętrznych
Wydział Społeczno - Administracyjny
we Wrocławiu Nr. Sa. I 13/241 55
Wydział Społeczno-Administracyjny Wojewódzkiego Zarządu Spraw

Wewnętrznych zawiadamia Obywateli, że Wasze podanie o wydanie zezwolenia na zamieszkiwanie w pow. Gorlickim zostało przez Ministerstwo Spraw Wewnętrznych załatwione odmownie.

Stanisław Krupa, Kierownik Oddziału

Wrocław dnia 1 lipca 1955 r.

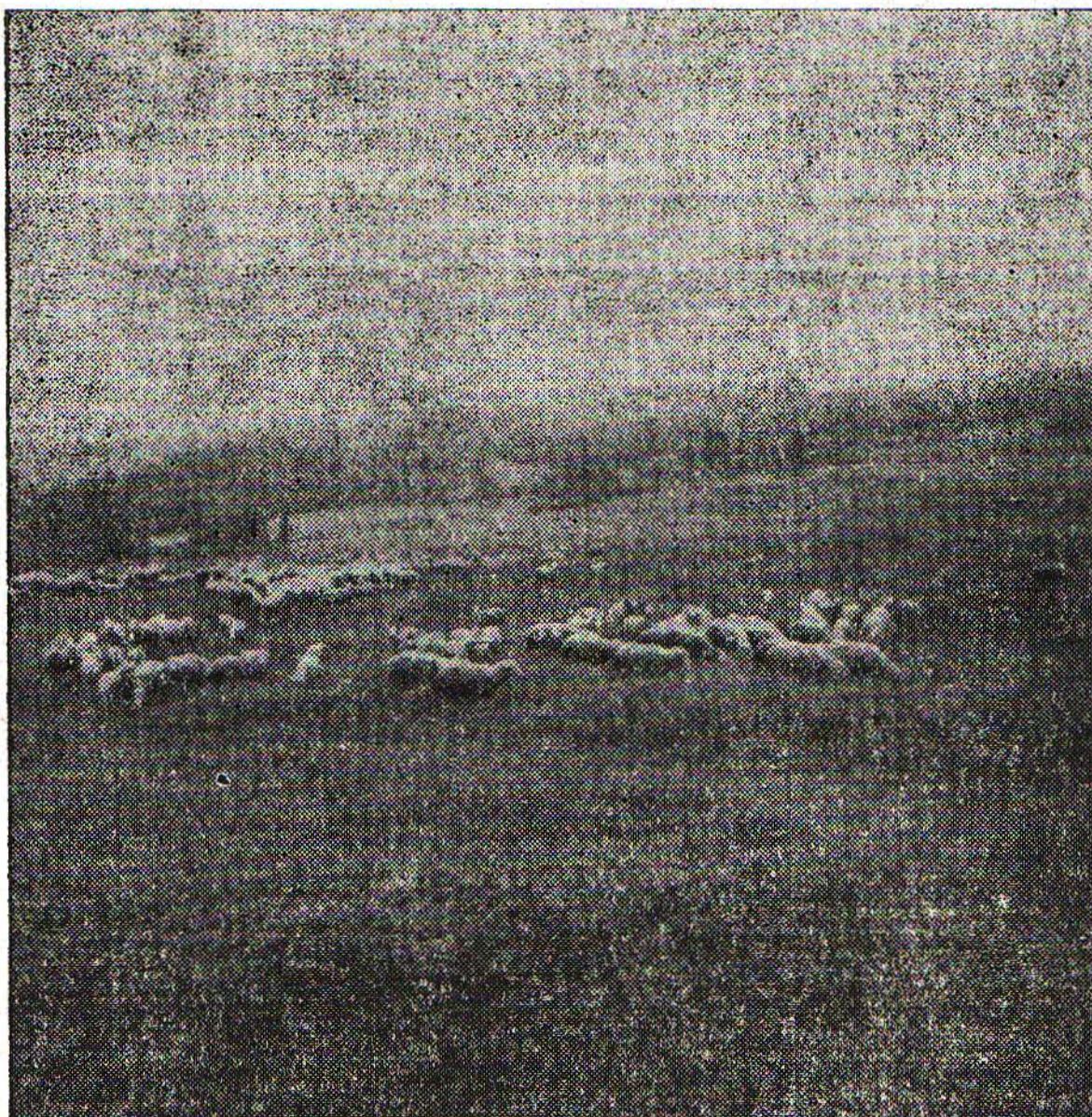
**Prezydium Powiatowej Rady Narodowej
Powiatowy Zarząd Rolnictwa w Gorlicach
PZR. 19-Vg/1020-57**

W odpowiedzi na podanie Obywateli z dnia 11. III. 56 r. skierowane do Prez. Powiatowej Rady Narodowej w Gorlicach w sprawie powrotu do poprzedniego miejsca zamieszkania we wsi Jasionka w powiecie gorlickim — Prezydium Powiatowej Rady Narodowej — Powiatowy Zarząd Rolnictwa informuje Obywateli, że pozostawione przez Was gospodarstwa zostały rozdysponowane na rzecz PGR.

W tych warunkach zwrot gospodarstw posiadanych przez Obywateli w tut. powiecie nie może nastąpić.

**Kierownik Powiatowego Zarządu Rolnictwa
Mgr Gurgul Józef**

Gorlice, dnia 27. III. 1957 r.

Пегеровски уці пасутся на Ростоці, 1969 р.

Єднак ми николи не тратили и не тратиме надії и твердо віриме, же справедливіст мусит колисий перемочы и Ясюнка буде належала до єй правовитых властителів, бо она была наша и мусит быти нашом. Так само думают и всі наши выгнанці з тых пару сот сел на Лемковині. Але само думаня нич не даст, лем всі разом мусиме об'єдинитися и вспільными силами упоминатися за свої села и міста, котры в безправний спосіб нам одобрано и нас розогнано по світі. Нашы родиче все нас вчыли, же "Чужого не жадайте, але свого допоминайтесь!" Мы то-то повіджыня маме все на думці и будеме ним керуватися на будучност.

Ясюнчане зостали жыти на заході, бо до Ясюнки ім не позволено вернути, а на іншы села не хотіли вертати, же то и так не іх, то по што комуси зaimати ґрунт и на дачыім будуватися. Жыют всі там, де ём вспоминал, лем дакотры молоды, котры покінчыли школы або поженилися, то жыют юж по містах або інших місцевостях.

ЗАПИСУВАНЯ ДО СПУЛДЗЕЛЬНЬ ПРОДУКЦІЙНИХ (КОЛХОЗІВ)

Што до жыття на заході, то єдним з найгірших кризисів было примушаня нас вступляти до так званих Спувдзельнь Продукційних (колхозів). Тота акция набрала барз острого характеру в роках 1950-1952. Початково робили собраня всіх газдів даного села, котрых урядники або партійнякы усвідомляли, што то буде за рай в краю, як вшытки вступлять до колхозів. Оповідали, як то буде, але люде в тото барз мало вірили и в тот час зачали страшыти. Богатших и добрых газдів (кулаків) розкулачали, то єст конфіскували іх майно, а іх самых переслідували або арештували. Решта так званих середняків и бідаків в страху перед арештуваньом записувалася. З ясюнчанів тіж дакотры мусіли записатися, але барз малий процент, бо розмаіті комбінували, жебы лем не записатися: записували газдівкы на жены, на стариків и т. п., жебы не записатися и жебы не достатися до вязниці. Котры были опорны, то мусіли платити барз высокы податкы, оддавати высокы контигенты зерна, мяса, бандур, молока и яєц. То нераз треба было докупити потаємні зерна або мяса, а мушено было вывязатися з наложеного обовязку.

Тота акция змушаня до колхозів допровадила Польшу до того, же был великий недостаток продуктів спожывных и лем можна было іх купити на карткы. В склепах з мясом, лем кінске мясо и кобаса были без карток.

Недостаток тот был спричинений тым, же люде не хотіли робити в спувдзельнях, бо николи не знали за што роблят, то и жадного зыску з тых спулдзельнь не было. Зерно як не згнило на полі, то згнило в стогах або розкрали го по омолочыню.

Спулдзельні были майже на вшыткых селях, де зме жыли на заході и аж в 1956 року вшытки розвязалися, коли до влады дішол Владислав Гомулка.

По розвязаню колхозів люде зас кус одыхнули и зачали братися до одбудовы своїх газдівок, то єст поправляти будинкы, купувати машины до молочыня, до обробкы поля, до кошыня и т. д. Треба ту вспомнити, же в часі закладаня колхозів машины уряд заберал од газдів задармо.

Внет было видно поліпшыня в містах и на селях. Люде зачынали кус богатітися. Ховано веце худобы, свінъ, кур и т. д., за што потім люде справляли собі веце в місті: купували убраня, роверы, мотоциклі,

а в остатніх часах дакотри здобываються навет на авта. Але не лем жыття материяльне поліпшилося, але и одчути ся дала полегша в диктатурі. Зачато юж сой свобідніще бесідувати на ріжны тематы політичны и суспільны. Сміло юж слухано по селах радія зо заграниці, як тіж зачали приходити книжки и газеты з Америки, а меже нима и выданя Лемко-Союзу: календар и "Карпатска Русь". Позволено одвідіти свої родинны села и велика маса людей такої зараз в 1956 и 1957 рр. грухла на одвидины своїх родинных порогів, на которых в 90% юж росла лем коприва. Я тіж кілька разів быв одвиджати Ясюнку, але юж лем горы и лісы єм застал тоты самы, а хыжы нашы бывали розваленые. Коли єм перешол через поля и лісы, то плакатися хотіло, же так вшытко знищене и опустошале.

На інших селах справа представлялася подібно, лем з том ріжницом, же там де не было т. зв. Пегеерів, то люде зачали вертати на свої газдівки — одкуплюючи од осадників, або як было газдівство незаяте, то осідали на своїм. В тот спосіб по кілька або по кільканадцет фамелій вернулося назад на Лемковину и зачали од нова ремонтувати будинки, ставити новы и мусіли карчувати поле, як колисий нашы предки, жебы управити поле під засів зерна и під бандуры, чтобы бывло што істи. Тяжке то было жыття, але з очей каждого повернувшогося била радіст, же зас єст в своїх горах, на земли своїх предків. Приступлено організувати православны парафії, жебы в неділю нарід міг зйтися и вспільні помолитися и побесідувати о ріжних справах дотичных даной околиці. Сам єм быв свідком пару раз таких встреч и бесідувал єм з людми, которы повернулися на Лемковину.

Найгірше повернувшы скаржылися на токо, же не oddали ім лісів, но и также, же дики свині нищат ім засівы и бандуры, а застрілити дика не вільно, бо сут під охороном. Трудно так само закупити матеріялы будовляны, далекий довіз, а и неє за што купити.

Описал єм коротко, як представлялося наше жыття в Ясюнці, на выгнаню, но и частично жыття повернувшихся назад в горы. На выгнаню ищи люде чекают, же дашто змінится и зможут повернутися до родинных сел. Як оно буде, то покаже будучніст?.. В кождім разі, жыйме том надійом, же справедливіст мусит побідити, а мы, або нашы потомки мусят вернути на свою землю и будут будувати там нове жыття. Жыди тулалися понад два тисячы років, але николи не тратили надії и гнес мают в своїх руках належну ім од віків землю, то и мы мусиме тым керуватися. Лем вчайме наше молоде покоління історії рідного краю, нашей мовы, географії и культуры наших предків, то нияка вража сила не зможе нас стерти з лица землі. Жывий нарід не може николи загинути!

ЗАНЯТЯ НА ГАЗДІВКАХ:

Як юж єм споминал, то нашы предки мусіли тяжко працевувати, жебы выробити землю, котра бы надавалася під управу вівса и других рослин. На полянах и луках косили сіно, пасли худобу и уці. Господарку вели самовистарчальну, то значыт, же вшытко потребне для существуваня продукували на своїх газдівках.

ГОДОВЛЯ ХУДОБЫ И ОВЕЦ

Найбільшу корыст приносила нашим газдам годовля худобы и овец. Коровы, которых тримано по кілька, давали молоко, з котрого газдыні вырабляли сыр, масло для свого ужытку и на продай. По зроб-

леню масла, оставало молоко, т. зв. масълянка, котру зараз свіжу ужывано яко напій, а надвижку зливано пацятім. Жентиця зо сыра и грудки тіж ишла на повышу ціль. Єсли коровы старілися и не доїлися добре, то продавано жыдови або газдове різали до співки и мясом ділилися. Скору купувал жыд або продавано просто до гарбарні в Горлицях.

Быкы служыли, як сила потягова до ораня, привозу сіна, зерна, дров и т. п. або на продай. Телята переважні присаджувано, то єст тримано до хову, лем рідко призначано на заріз, жебы здобыти т. зв. "ринцку", то єст жолудок зо закляганым молоком, котре вычыщене и высушене служыло, яко додаток до выробу грудки, а з грудки бриндзі. Бриндзю туту найвеце вырабляно з овечого молока, але из коровячого была добра. Додавано кус до солодкого молока клягу и кладено до нагрітого пеца, але юж без огня. Переважні газдыні наварухи обід, впекли хліб и по хлібі вставляли горці з молоком зсяденым на сыр, а з солодкым, з додатком клягу, на грудку.

Масло роблено зо сметаны, збераной зо зсяденого молока. Назберану сметану (центрофугы не мал никто, лем хыбаль кривянский ксьондц) з двух або веце днів зливано до деревяной боденки и в вільній хвилі правлено масло. Масло зас спожывано з хлібом, ужывано до машины бандур, різанки, опляцків, перогів и часом до капусты, кед дакому забракло т. зв. сала.

Овец ховано по кільканадцет, котрых вовна служыла до выробу сукна, сведрів и пончох, а молоко ишло на грудку, котру зо смаком спожывано такой свіжу, а надвижка ишла на вспомнену повыше бриндзю.

В роках 20 століття більшіст наших селянів змагалася на коні, бо коньом можна было скорше обробляти землю и легше было поїхати до Горлиц або до Бардійова на ярмак. Так же в моіх часах, то юж праві кождий з газдів мал коня або и двох.

Найменьше ховано кіз, пацят, але зато кождий тримал по 20 або и веце кур, кролів, гусей, качок, індиків, а для приємности голубів. В годовли кур, гусей, качок и індиків перешкодом была велика кількіст шкідників: астрябів, ворон, тхорів, котры чатували на молоды курятка, гусятка и т. п.

УПРАВА ЗЕМЛІ

Управа землі била в нашої історії розмаїта, бо інакше управляли землю наши предки, коли зачали ся там оселяти, и інкаше в наших часах, а ищи інкше управляют єй гнеска. В давных часах люде мусіли корчувати лісы и палити выкорчуваны дерева, а так на тых спаленисках сіали и садили. Знарядя мали лем деревяне, то и робота была дуже трудна. Але я лем опишу докладні, як отбывалися ріжны роботы за моіх часів.

До управы землі ужывано плуга, котрий был зачеплений до колічок. Плуг был зроблений з таких частий: деревяний глядір, котрий был верхом окутий бляхом и находилося на нім кілька дірок — регуляторів грубости скыбы. До глубокого ораня закладано льоник до першої дірки, а пlyтше, то постепенно цофано до заду. До глядіря были примоцуваны деревяны чепіги, желізне чересло, бляха и леміш одкладаочы скыбу на бік. Чересло, умоцуване на середині глядіря, різalo землю, леміш підтинал, а бляха одкладала скыбу. На колічках оперался глядір и причепляно вагу або орчык, жебы кін або быки могли тя-

гати. Орало двоє людей, то єст орач (тот, що ходил за плугом) и поганич, тот, що поганял кінми або водил быки. До рівнання скyb ужывано борону, котра была деревяна и зо желізными зубами.

Коня запрігано в хомонт, підклад, кантар, вічки, удива, пасы або посторонкы, орчык и вагу; быки зас в ярмо. Орано лем раз, то єст на весну и такой сіяно в свіжу землю овес, ярец, жыто яре (рідко озиме), а барз мало пшеницию и саджено дуже бандур. В остатніх роках перед выгнаньом и перед війном нашы газдове юж кус ліпше управляли землю, бо купували желізны бороны, покладали в осени и додавали до землі окрім гною — томасину и іншы штучны навозы, як тіж да-котры зачынали сіяти лубін. В томасині выріс крас овес, а всіяний до вівса конич и матиюшка давали кілька років красной и пожыточной пашы для худобы. Хоц так нашы люде твердили, же наша земля планна и нич там не можна уліпшыти, але то не правда! Бо як ся оказалось, то там лем треба было кус веце науки, а практику каждый мал, то и жыття наше было бы там легше и богатше.

САДЫ

Садовництво, так само як и рольництво в ілости, могло быти розвинене wysoko, жебы люде кус ся на тім знали и ліпше пильнували того керунку газдіства. Росли вшытки дерева овочевы, а то в такім порядку: черешні, грушки, яблінки, сливки и вышні. Лем же всьо было півдике и никто того не обрізувал и не доглядал, як вимагают дерева овочевы. Лем да-котры газдове провадили яку таку опіку над своіма садками, а то щепили и садили кус до порядку. Треба ту вимінити таких, як: Михал Василько, Василь Романьчак, Семан Смий, Гриц Копча, Юрко Зорило, Шведы, Митро Квочка за водом, Фецко Квочка, Миколай Зорило, Иван Быбель, Митро Квочка, Михал Гайтко, Михал Марчак, Петро Зорило, Гнат Зорило, Стефан Перун, Семан Докля, Илько Квочка, Фецко Романьчак, Гайтко Стефан, Прегон Петро, Василь Граценъ, Петро Копча и многи другы.

Садок, котрий заложыл и опікувался ним Семан Докля, брат автора. В часі выгнання деревка тоты мали юж перши овочы. Остатньо садок тот шлковито знищений и выкарчуваний, бо полякы з Пегееру заорали всі вишні загороды,

На мою думку, коли росли дички, то и ліпши گатунки бы росли, лем треба было знати як и де посадити, а потім одповідно пильнувати, як того вимагат даний گатунок. Лем же той опіки не было, бо лем ма-ти природа опікувалася, як сама знала. А корыст з того была невелика, бо деж могло быти інакше — вшытко вимагат свого догляду.

ЛІСЫ

На терені нашого села, и в околиці, було дуже лісів, але в більшім процентрі були то ліси шпільковы: смереки, ялиці, кус сосни, шквары и ядлівці; з листястых: буки, ясені, яворы, трепоты, вільхи, вербы, липы, кілька дубів, кленів і др.; дуже гатунків розмаїтых кряків: оріхи лісковы, калина, теркы, дики ружы, черниці, малины, хабза и велике число других; велика кількіст ягід, яфыр, грибів, рослин лічничих, квітів, трав и т. д. Жбыры и неужыткы пороснены були кустрицом, ядлівцями, терньом и терками.

З лісів давно не корыстсано дуже, бо лем на будову, выріб гонтів, на опал. Аж перед другом світовом війном дерево було підставовим богацтвом нашого села. Каждий наш газда мал свій ліс и если мал чым и на чім завезти до Горлиц, то юж был паном ситуациі, бо гроши росли в лісі. Лем же люде ощаджали ліси и лишали для своїх дітей. Потім по выгнаню нас на захід всі ліси зостали витяты поляками и лем пнякы позостали свідками, же там росли кількадесят-літны смереки и ялиці. Зрубиска засаждуют зараз новыми саджінками: сосновом, смереками и другими деревами.

ДОДАТКОВЫ ЗАНЯТЯ ЯСЮНЧАНІВ

Поза вспомненыма мном повыше занятиями и средствами, з которых зме ся утримували, было дуже ріжных додатковых занять, котры давали даному газдови додатковий дохід. Были дакотры, што будували хижы, але не лем в Ясюнці, бо и по інших селах Лемковини. За старшой генераці добрым будовничым был Афтан Копча, а з молодших такы: Андрей Зорило (жые тепер во Франции на фармі), Стефан Гайтко, Фецко Квочка, Иван Зорило и Семан Смий. Але они не лем будували, бо и робили всі столярски роботы в середині хижы, як тіж столы, лавки, постелі, канапы, шафи, шафки, подошоры (мисники), жичники, полиці, стільці, кісята, куделі, машынки до прядіння, возы и други річы потрібны на Газдівці. Треба припомнити, же выробом части до возів, то єст дышель, сниці, свору, оберть, лавки, осі, колеса (на колесо треба было мати голову, выточену з букового дерева, спиці и багра) и цільних возів (деревяна част) найбільше займовался Гнат Зорило (Бартовомів). Але переважно кождий газда знал собі дуже річий зробити сам, а до специялісты ишол лем з найтруднійшими річами. Жебы окути віз або зробити завісы, замки, підковы, зробити або лем по-остріти плуг, борону, мотыку, сокыру, зверталися люде до кривянских циганів або до місцевых ковалів: Митра Квочки (зо за воды), Петра Прегона и Скурского (поляка). Скурский мал кужню коло Хайма під берегом, але в 1940 року вынусся з Ясюнки. Была тіж оліярня, котру провадил Василь Романьчак, котрий знаний был на цілу околицу. Шевством займувалися: Андрей и Иван Гайтко (сынове Михала), Демко Онущак, Гриц Васенко, Юрко Зорило. Андрей Гайтко вчился шевства в Горлицях, а при тім займувался фотографуваньом. Решта то были самоукы. Склеп мал Иван Гайтко, а корчму жыд Хайм. Был и кооператив.

Фризиерством найвеце занимался Демко Онущак, котрий обслугувал не лем Ясюнку, але и окличны села. Рваньом зубів займувался Грацонь Василь и його сестра Юстинна Дзьопа. Навчалися того фаху од свойой мамы. О Грацони ищи хочу вспомнити, же был то и великий гумориста и оповідач розмаїтых історийок, але нераз таких, што не мож бы іх было записати — папір бы іх не принял. Зас по других селах, де го мало знали, то ходил ворожыти, порабляти, одрабля-

ти, лічыти болячку, ружу и т. п., кед нашол таких наївных, же му в ѹого могучу силу вірили.

Тых, што я ту повысше вымінил, то били юж фаховці (самоукы), але окрім них кождий праві газда в селі знал собі всю на газдівці ліпше або гірше зробити.

Шытом займувалися всі жены, котры шыли нове або поправляли старе. Лем даякы парадны оплічата, горсеты, гуні, чугы, кожухы, холошні, керпці на неділю и т. п. односili до специялістів на другы села або в своім селі. Але я мало з того знам о такых фаховцах. Припоминам собі, же Гайтко Стефан все мі краял леняны або пачісны ногавкы, а мама сами мі шыли. Його сын Митро юж мал машину до шытя и зачынал шыти капоты, куртки, а на заході зостал міщом кравецтва. Керпці найкрасшы шыл Иван Гайтко (сын Онуфря). Женскы лахы шыла красні на машины Мария Гайтко (зо Шведів, жена Михала). Ножну ступу до товчыня лену або до обставканя панцаків з ярцу мал Фецко Зорило. Але кождий газда мал дома ступку ручну, в котрій выконувалося туту работу.

ПОРЫ РОКУ НА ГАЗДІВСТВІ И ЗВЯЗАНЫ З ТЫМ ЗВЫЧАІ

Повысше ём описал дакотры важніцы занятія, але лем так на вырывки, а тепер хочу описати як и што зме робили в часі року.

В кождій порі року припадали на газдівці іншы занятія, а было тых занятія не мало, жебы утриматися при жытю.

ЯР (ВЕСНА)

Нове жыття зачыналося з початком яри (весны). Каждий спішылся выйти як найскорше на поле, жебы упоратися зо вшытком роботом на часі. При тім мали місце размаіты обычай и забобоны.

Коли нашы газдове віділи, же юж сніг стопілся на Вершку або на Обшарі, то ишли обзерати землю, ци надаёся юж до ораня. По стверджыню того, приготавляли вшытко до вырушыня в поле, то ёст обзерали плуг, ци ёст на нім лемеш и чересло дос остры; борону, ци сут в ній вшыткы зубы и ци добры остры; смарували мазьом або вазелином віз и обзерали го по частях, жебы не бракувало дагде льоника, жебы дышель, сниці, свора, літры або гніниці, кваниці, осі, обертенъ, шляйфа не были зламаны або ушкоджены, што при выкрыту зараз направляли. Коні мусіли быти красні вычышены и накормлены, а упряж: хомонт, підклад, посторонкы або пасы, орчык, стігач, кантар, удива, вічки и т. п. тіж мусіли быти поправлены и вычышены. При тім черпано овес до міхів, бо переважні найперше сіяно овес, котрый не боялся вчастных приморозків. По докладнім приготовлінню чекано того рана, коли можна буде вырушыти в поле.

Рано, але першій ден не барз завчасу, вырушуно в поле. Але ніч выпроваджено коні и коровы або быцкы на подвіря, то газдыня іх кропила свяченом водом специальну лишеном од Йордану. Під поріг в стайні кладено ланц, старий лемеш, сокыру и інше желізо, през котре переходили коні и коровы. Вырушуно до роботы з закликом: "Боже допомож!" и з таким самым закликом зачынало орати першу скыбу каждого рана. Старшы члены брали коні за вічки (хлопи), коровы запряжены до ярма за мотуз (жены и дівкы), а діти выпускали уці з царку и вырушали всі цілом гурмом в поле.

На полі вшыткы мали занятія, бо старшы сынове орали, а няньо сіял з кошыка або плахты овес, молодшы зас з мамом боронили коровами або быцками. Робили так цілий ден. Полуденок (обід) іли всі

разом на поли, котрий брали зо собом або газдыня виносила в подуд-
не на поле. По цілоденній роботі всі верталися домів и оповідали собі
свої вражыня з роботы, але найперше упорядковували вшытко на по-
двірю и в стайні, а так помылися, повечеряли, помолилися до Бога и
ишli на заслужений одпочынок. Рано зас всі вставали: газдыня рыхту-
вала істи, доіла коровы и уці, а газда кормил коні и коровы або быкы,
рыхтувал віз и упряж. Діти помогали родичам, на што іх было stati и
по сніданю вшытки зас вырушали в поле. Тото повтарялося цілу яр.

Яр зачиналася в нашім селі: даколи при кінци марця, але най-
частіше аж од половини квінтя, бо в наших горах Карпатах падало ду-
же снігу, то треба было високої температури и довшого часу, жебы
величавы замети снігу стопилися и жебы поле высхло, на котре бы
можна было вийти с плугом або бороном.

Найперше люде сіали овес, потім яре жыто, яру пшеницю, ор-
кіш, санопшу, ярец, лен, а потім сажено бандуры и при самім кінци
сажено и сіяно огородовину — капусту, карpelі, буракы пастевны и
цвікліовы, кус моркви, физолі, цибулі, честку, петрушкы, салаты, огур-
ків, дыні, бобу и др. Горох сажено по бандурах. На огородовину лыш-
ано найліпший кавалец поля (загін або два), переважно близко хы-
жи (т. зв. гряды), жебы было близко на корыстаня з огородовини в
часі літа и осени. Тоту част поля называно для того грядами, бо вшытко
было сіяне або сажене на маленьких грядках, котры были пороблены
на кажду огородовину з осібна. Єсли хотілося мати корыст, то єст ма-
ти під достатком огородовини в літі, осени, зимі и на яр, то треба бы-
ло вложыти дуже роботы: часто копати, огартати, полоти и як было
сухо, то підливати, чтобы вспомянуты рослины мали дос вільготи.
Треба ищи припомнити, же барз мало сажено кукуридзы и помідорів,
што думам было великим блудом, бо тратили зме дуже на так смач-
ных, поживных и корыстных продуктах, якы можна отримати з тых
двох рослин.

На самім кінци сіяно ріпу, сажено карpelі з россады и капусту.
Насіня капусты и карpelів мал каждый свое, котре отримувалося з са-
джыня найкрасших кочанів капусты и найбільших карpelів, котры са-
жено тіж на грядках або на тых самых місцях, де выбрано россаду ка-
пусты и карpelів. На тых грядках, переважно на місцях сонечных, то
єст на Вершку або Обшарі палено пограбане лища и размаїте ріжджа,
а попів тот прикопувано и в тій земли сіяно вспомнене насіня капусты
и карpelів на россаду. Грядок тых барз пильнувано, бо часто треба бы-
ло прикрывати перед приморозками и в сухы дни підливати, як тіж
повоти од хвастів. При добрых варунках россада все выросла и была
добра до саджыня при кінци мая або на початку червця.

По закінчению роботы при сіяню, саджыню и розсаджаню, заня-
тia на газдівці входили в другий етап, то єст вшытко потрібувало сво-
їй опікы, бо інакше пропадало и не давало очекуваной корысти. И
так зас зачиналися тяжкы, вымагаючи нервів и силы, занятия: треба
было повоти зерно и лен од псіннаку и осету, повоти, копати и огарта-
ти бандуры, огородовину, карpelі и буракы. Тото вшытко припадало
на місяць червец и початок липця. Але ту зазублялися сінокосы, браня
лену и др. роботы.

ЛІТО — СІНОКОСЫ

Косити зачинано товдиль, коли юж вшытки рослины на загоро-
дах зачинали квитнути, если на тото позваляла погода и час. Штобы

зачати ту роботу, то треба було прирыхтувати кісята, обручки и ручки до кісят, бабку, молоток, но и добру косу. Зас до воза треба було драбин люшень, павуз, мотузы, ритязки, вивки до зваляння сіна, сохарі, граблі и приготувати місце на сіно: на поді, в загатах, в пелевни або в причівку.

Найперше зачинали косити нижні загороды, завої, конич, а потім вищні загороды и подальшы укы и кустриці. Кустриц було мало в нашім селі и як дахто не скосил в літі, то косил аж під зиму, которую потім ужывано на постеління під худобу, бо не надавалася до корму.

Косяре ишли косити завчасу рано, жебы застали добру росу, бо товдиль косилося найліпше. Або ишли пізно вечером, як юж падала роса. Ціле село в такій порі, коли то панувала тишина, переповнене було свистом махаючих кос, остріньом, клепаньом, співом и посвистуваньом косярів. Серед дня жены и дівчата розбивали вавки, чтобы під вечер сіно було готове до зложення в кіпки. Кіпки трясано на другий ден, як висхла роса, а по полуудни по паруразовім переверненю сіна, нощено го в плахтах на під — кед було близко, а з подальша привожено на драбняках и вилами выкладано на під або до загаты. Коли погода дописувала, то сінокосы не тревали довго, але як напала слота,

На дорозі, пониже котрой стояла хыжа родичів автора. Дальше видно Грушаниківку, Перунівку и Зорилівку. стоят на фото: М. Смій, А. Гатальович, Ст. Свист, Юlia Гатальович и Розалия Докля. Фото автора, 1969 р.

то тяглися кілька тижнів. Переважно зачинали косити при кінци червня, а кінчено на початку серпня. В часі сінокосів були ищи и други роботи, то єст копаня и огартаня бандур, карpelів, бураків и огородовини. При тім, єсли дакому заросло зерно або лен хвастами, то треба було го повоти. Повотя одбивалося лем ручні, то єст ишла ціла фамелія и вytігала кождий осет або псіннак з кореньом и нарuchата хвастів зношено на меджы або купы каміння. Была то барз повільна и wymagaюча дуже уваги робота, але конечна до выполнання, бо інакше нич ся не вродило, коли зерно або лен не выповото.

Дуже важним и користным занятьом в часі літа было зберання ягід, яфыр, малин и грибів. Ягоды росли по лісах, на полянах, межах и

на купах каміня; яфыры росли по Верху и других частях коло ядлівців на жбырах в кривянських Млаках, а найвеце в Баници на Магуричы (о яфырах в Баници єст шырше описано в місци, де пишеся за Баницу), малини в Чертежы, а гриби по вшыткых лісах и прилігаючих до лісів полянах. Найбільши грибовиска находилися на Сухій, в Гущы, в Лісiku, в Млаках и в других частях нашої околиці. Гатунки грибів були розмаїты, бо іншы росли в лісах букових, а іншы в ялицowych и смерековых. Окрім правдивых грибів росли и други, то єст голубінки, лешівки, машляки, риджыки, бараняки, червеняки, жовтаки, підпенки, гливи и други. Гриби споживано свіжы або іх сушене на зиму. Риджыки квашено в деревяній діжці. Надважку продавано в Горлицях на ринку. Ягоды, яфыры, малини и черниці (черниці приставали при кінци літа) тіж найвеце продавано, споживано або роблено соки и частично переховувано в бутлях, фляшках и слоіках на зиму. Окрім повищених ягід зачиналися в літі так само черешні, а в нашім селі було іх барз дуже. Не було газды, жебы не мал черешні на своім полі, а дакотры мали іх по кільканадцет. Черешні так само споживано, сушене и роблено соки.

Вшыткы повищены дары природы росли дико и нашы газдове нич нима не опікувалися, але и так в дакотрих роках зародилися так, што не в силі було вшытко зобрести. Множество тых дарів пропадало даремно або служила яко пожъва для птахів и звірят. Было то велике богацтво нашої землі, але люде не выкорыстували го належыто и пляново, то треба повісти, же зме запропащали велику масу так високо корыстных и смачных покармів до нашої штоденної диєты.

В часі літа, як погода була планна, то ищи рыхтувано и дырва на зиму, стинано дерево на продай, жебы высхло, роблено гонты, кручене кычки, пошывано кычками дахи, огорожано загорідки и выгony, кручене повересла и др.

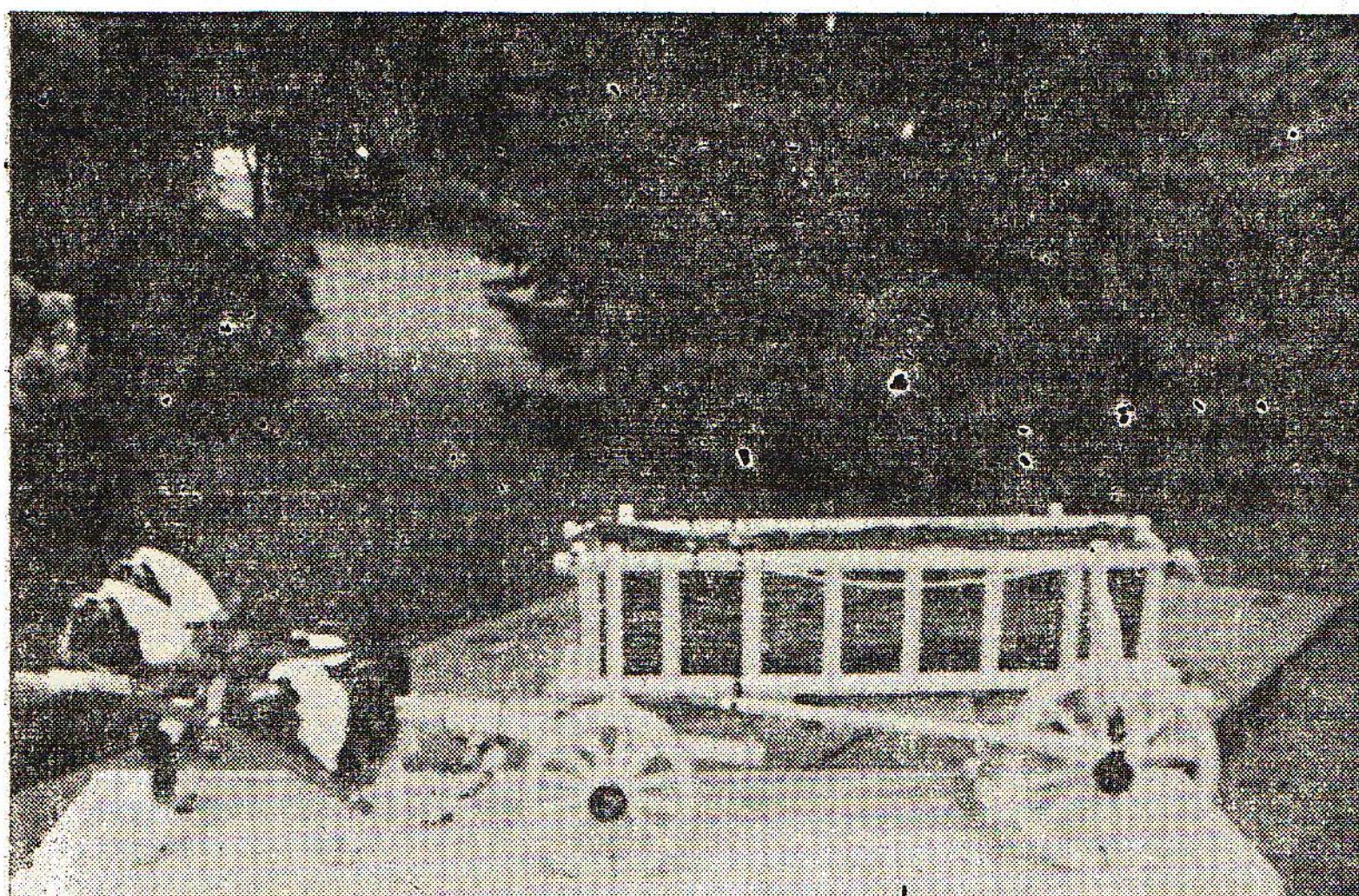
ЖНИВА

Жнива в нашій ооклици зачиналися в серпни. Найперше приставала озимина, котрой по пару загонів кождий сіял, а потім ярец и други зерна. Приготовленя до жнив не було специального, бо лем треба было наострити серп, посмотріти на грабки и каперу до кісяте, накрутити пару кіп повересел, што не взяло дуже часу, справдити ци сут на місци колики до кладеня жыта до стіжків и т п. Повересла часто оставали з попереднього року, то лем докручано в часі жнив з рана, в полудне або вечерами, як тіж в слотны дни.

На початку жнив тіж приставал лен, котрый жены рвали, вязали в горсти, сушили на сонци розставлены горсти и сухий товкли (молотили) од насіня. Отовчений лен вязано в вязанки, а вечерами дівки пристерали го на загородах або стернях, штобы ся выросил. Лен тот лежал пару тижнів и коли юж крушилося з нього пажджір, то был готовий. Зберано го зас, коли була добра погода, вязано в горсти, а горсти в вязанки и звожено під дах, де чекал пізнай осени або вчасной зими до дальшої обробки.

Вшыткы яри зерна кошено пізніще и жнива тяглися до пізного вересня. Як собі припоминам, то колисий нам адже сніг прикурил овес, котрый был пізно сіяний и не встиг пристати. Ярец, овес и други зерна кошено на вавок, лем жыто и пшеницю жато серпом або підкошано косом, штобы потім мати красну солому на кычки и на повересла. Од-бывалося тово так, же хлоп підкошал, а жена підберала и вязала такої

снопы. По скошенню цілого кавальця косяр и підберальниця зносили снопы и укладали в стіжки або мендлі. Стожок кладено коло колика, то єст колосьом до середини — 24 снопы в штырі ряды, а зверха надівано на колик найбільший сніп гузеръом доторы, котрий прикрывал колося и хоронил перед замокненьем. Мендель повставал з уложеня колосьом доторы снопів (12 снопів), а на верха стігдано повереслом и вкрывано тіж єдным снопом. Єсли була добра погода, то так уложены

Лемковский віз (мініатура) з запряженними кінми, роботи Теодора Гуликіа з с. Терстяна. Т. Гулик проживав в США и добре єст знаний авторови.

снопы гнет були готовы до звізки. Лем як напала слота, то часто зерно зросло и треба було розставляти стіжки або мендлі, жебы высхло.

Менше на солому зерно кошено на лавки и треба було го перевертати на другу сторону, жебы скорше высхло. Перевертано кінцем грабліска. Коли юж було сухе на обі сторони, то грабано на велики снопы, котры зношено ближе выходу и ладувано одразу на віз, а лем рідко укладано до стога. Переважні жены грабали, діти розносили повересла и зносили снопы, а хлопи вязали.

ВЫКОПКИ

Іщи жнива не скінчылися на добрі, а юж треба було рыхтувати царкы в коморі або в певници, чьти новы або латати стары міхы, бо приходили выкопкы. До копаня приступляно, зараз по жнивах, як юж на бандурах высхла натина. Копано переважно ручні, то єст мотыком. Розкопувано мотыком ряд, а розгорнены бандуры метано до кошыка; але осібне велики, осібне дрібны и осібне надпсути. З кошыків зосипувано просто до міхів або до воза (до дошок або до специальнай баксы на бандуры). Каждого вечера хлопи звозили бандуры домів и зосипували до коморы або до певниці, бо кіпці нихто в нас не робил. Бандуры переважно копали женщины, бо хвопи в тот час орали и сіяли озимину робили підорывку (покладали) на бандуры и други культури. В часі выкопків люде вставали завчасу, бо ден юж был короткий, то за ночы треба було напечы бандуряніків подоїти коровы и упорядкувати ціле газдівство, а так ціла фамелія ишла в поле, беручи зо собом меріндю, штобы веце зробити. Дома оставали лем старики з маленькими дітми.

На закінчення робіт в полі припадало викопання карпелів, ріпі и стинаня капусти. Як юж totы рослини были опоряджені, то юж была пізна осін и юж без страху чекано на днях на зиму, хоц іщи треба було зробити дуже, жебы утриматися при жытю и быти самовыстарчальнym на зиму и друге півроча.

Повысши роботы кінчалися в листопаді, то часто юж не встигагано прирхтувати сой дос постеліня (зграбати листя з під дерев, назгартати в лісі лому и моху), нарізати дров и накласти попід выгляды або до колешні, жебы в зимі грітися при них, бо несподівано закурил сніг. Але на сніг все сподіванося аж коло Св. Михала, то навет жартували собі, же "Св. Михал на сивім коню приіхал", бо праві все юж о тій порі нашы горы были вкрыты білом верством снігу, як перином.

ЗИМА

Зима не зачиналася все єднаково, бо були рокы, же сніг зачинал падати аж в грудню, а в дакотры рокы в жовтню або листопаді. То правдива зима зачиналася часом и два місяці, а часом лем пару тыжнів перед початком календарной зимы в третій декаді грудня. Початок зимы был барз наглий, бо за пару годин горы вкрывалися грубом верством снігу, а як іщи до того потім зачал дути вітер, то надуло величавы заспы снігу на дорогах и коло хыж, што трудно было выдостатися на двір. Товдиль зачиналося нове занята, то єст одмітаня снігу до студні, до колешні и т. п., жебы мож было вызріти на божий світ. В моїх часах юж громада обовязана была тіж одгартати сніг плугом по дорозі од чернянської границі, през Ясюнку, Криву и аж над Панкну (на Долини). Робили тото totы газдове, котры мали коні — за нумерами зо всіх трьох сел, а хто немал коня, то ішол з лопатом и поправлял за плугом. Тото чышеня не помагало дуже, бо коли зачалася зас задымка, то задуло іщи гірше и товдиль треба было юж лем робити дорогу полями, жебы переїхати санями и санками або перейти піше. Така дорога, коли была добре протерта, то виглядала як асфальтова, бо сніг втоптався, а санки то вигладили и іхалося дуже легко. Найбільше пильнувано чышеня доріг в часі німецької окупації и по війні в 1945/47 роках.

Зима була в наших сторонах дуже остра, а єй найвищий пункт припадал на січень и лютий, бо в тых місяцях була найбарже докучлива. Були рокы, што мороз доходил до 40 стопнів Цельзиюша, то в такім разі замерзали навет дерева овочовы ліпших гатунків, бракувало води в студнях, а в ночы на стріхах тріскали цвякы, котрыма були прибиты гонты. Такы остры зимы повтарялися раз на декаду (10 років), а по інши рокы були легшы, то менше докучали и менше утрудняли наше жыття.

Довгіст зимы була тіж розмаїта, бо часом кінчилася при кінци марця, а часом тревала аж до кінця квітня. Памятам єден Велигден, котрий припал деси при кінци квітня, то сніг был іщи такий великий, же в другий ден свят молоды парібци и хлопчыска іздили з Верха на нартах. Конец зимы приходил аж товдиль, коли з полудня, через Карпаты, зачиналося передерати тепле повітря и коли сонце зачинало довше пригрівати (довшы дны), то на Вершку и Обшарі зачиналися показувати меджы и купы, а потім горбкы. Місця вільны од снігу называно кітнинами (кітнини). На тых місцях, де все перше злізал сніг, сіяно переважні озимину, бо там она найскорше выtrzymувала, то єст не выгнула під марсовом твердом скарупом сніжном, непропущаючом повітря. На тых первых кітнинах показувалися першы квітки и чулося, же при-

ходит весна и нове жыття. Іщи довго сніг лежал, а юж прилітували шпаки, котры в старых деревах або зробленых будках вили гнізда и весело співали своі пташи пісні.

ЗАНЯТЯ В ЧАСІ ЗИМЫ

Здавало бы ся, же в часі зими не буде ниякой роботы, бо через літо кождий старался наробити дос, жебы было што істи, чым палити, під достатком пашы для худобы и т. п. Але так не было, бо зима тіж была окресом, де кождий наш газда, газдыня, молодеж и навет діти мали свої занятя на цілий ден, на тыжден, місяц и цілу зиму. Тоты занятя були розложены на цілий окрес и поступували єдны за другыми, а дакотры мали місце штоденно, як наприклад кормліня два разы денно худобы, коней, овец, домового птацтва, свинь, паленя в пецу и т. п. Робили тото всі члены фамелиї: старши тяжшу роботу, а діти легшу. Газда переважні робил порядки коло худобы и коней, а помогали му діти; газдыня зас крутилася коло пеца, кормила птацтво, пацята, рыхтувала паренину для коров, молола в млинци на хліб, старанку, пероги або замішку, но и дбала о цілу фамелию, жебы була сыта, приодіта и чиста. Але окрім тых штоденных обовязків були ищи и іншы, то єст залежны од сезону.

МОЛОЧЫНЯ ЗЕРНА

В давнійших часах молотили наши предки зерно ціпами и то ім брало нераз цілу зиму, покаль вшытко змолотили. Але то залежало од газды и його стосунку до роботы, як тіж од складу фамелиї. Бо если было пару здоровых и нелінивых членів фамелиї мужеского роду, то вымолотили вшытко зерно за пару тыжнів в пості перед Рождеством. Зас заможніщи газдове нанимали собі до молочыння хлопів, жебы скорше вымолотити и вывіяти. Хто стягнул з молочынью через цілу зиму, то потім юж не было што молотити, бо мыши знищили на поді.

З часом вшытко того мінялося, бо и до наших сел приходила помалы техніка, хоц поволи, але улегшала она людям тяжкий труд злобивання куска хліба. И так юж перед первом світовом війном ясюнчане зачали купувати собі машины, млинки и січкарні, што ім улегшало роботу и тот хлібцьо был кус легший.

В моіх часах, то юж мали праві вшытки люде машины, дакотры и кераты, млинки и т. п., котры купували сами або до співкы: двох або більше газдів. В тот час молочыння одбывалося за ден або два дны. Хто не мал керату, то машину порушали хлопи двома причеплеными корбами. Штырох хлопів на зміну крутили машину, єден пущал до машины снопы, єдно розвязувало снопы (снопы выкладано до стырти перед боіско, бо на під ишла такой солома, котру скормляно худобом — вівсяну и ярчану в цілости, а жытню и пшеничу різано на сік), єдно одберало солому, четверо витрясало и выкладало солому на під, єдно выграбувало зерно, а зо троє розправляло солому на поді. Гыли то переважно сусіде або кузине, котры єдны другым помогали. Робота та юж не тяглася так довго, як перве и на початку зими юж була викінчена.

Зерно омолочене віяно. Давно віяно лем при помочы вітру робленого плахтом, а за моіх часів віяно млинком, котрий при помочы корбы обертал єден чловек, а другий сыпал зерно, одгартал вычышене зерно и односил половину до пелевня. Чисте зерно зосыпувано до сусіків на плянтрі або в сыпанці, котре розділяно на насіння, на хліб, для кур и коня. Не змарнувано и т. зв. позадя, котре скормляно кінми, худобом и свинями.

РОБОТЫ З ЛЕНОМ

Як юж єм споминал, же нашы газдыні сіяли дуже лену и што з їм робили в літі, то тепер вспомну, што треба было робити дальше, жебы вытягнути з нього пожыток. Лен омолочений, вырошений и сухий чекал деси на поді або в загаті на свою чергу. Штобы з ним зробити порядок, то треба было го добре высушыти на пецу або в пецу, одкаль мама з дівками або невістом брали го по пару горстей и в боїску або в сінях терли на важельницях. Теря лену полігало на тім, штобы выламати высушены стебла лену и залишыти лем волокно, то єст тот соровец, котрий ужывано до выробу полотна. Вытерту горст вытрясано од пажджірія и одкладано на бік, котру потім вычисувано на щети и так отримувано два гатунки прядива: лен и квакы. Лен прядено на якнайтоньше было можливым, то потім вырабляно з нього леняне (тоньке) полотно, а квакы прядено на грубше и вырабляно з них пачісне полотно. Леняне полотно ишло на кошелі, оплічата, білизну, кабаты, ногавки на свято, обрусы; а пачісне на плахты (пристерала), ногавки на штоден и на міхы на зерно. Окрім лену и кваків оставали ишы квакы занечищены пажджірьом, то з тых вырабляно мотузы.

Вытертий и вычесаний лен сортувано на так званы повісма (лен) и кудівки (квакы), а так ховано до коморы або до комірки, штобы по вытерту вшыткого запасу, приступити до прядіння.

ПРЯДІНЯ ЛЕНУ НА ВЕЧІРКАХ И ПО ХЫЖАХ

Як юж єм споминал повысше, же готовий лен треба было спрясти, то выполнувано токо цілий рождественский піст або и довше. Приготовлений лен и квакы пряли праві всі члены в фамелиї, бо зачинаючи од дітей, а кінчаючи на стариках — всі мусіли токо робити, жебы упоратися з том, потрібуючом довгого часу, роботом. В фамелиях, де була більшість роду женского, то лем они токо выполнували, але в інших випадках мусіли токо робити и члены роду мужеского од 10 років в гору.

Роботу тулу выполнували всі дома в хыжи — од рана аж до пізної ночи. Вечерами за давных часів світили лем шкіпами, а тепер в новших часах були юж лямпы нафтovы, при которых ліпше ся пряло. Штобы собі кус развеселити тот окрес и штобы скорше злетіл час, то молоды дівчата ишли днями прясти по хыжах по цілім селі. Кілька прядок згварялося и ишли зо своіма куделями до дакого прясти, так што за цілий окрес прядіння хотіли перейти ціле село, штобы с каждым ліпше запознатися и послухати розмаїтых оповідань, навчытися новых коляд и співанок и других річей. Бо кождий газда ци газдыня мали што іншого и інтереснішого повісти або заспівати красшу співанку.

Але жебы тым всім, што чули и навчылися молоды дівчата од других поділилися зо своіма колежанками, но и штобы встрітитися разом з парібками, то што року організували вечірки. В Ясюнці таки вечірки були часом и двої, бо єдны на нижнім кінци села, а други на вишнім кінци. Організувано двої, бо на єдных бы ся не помістили всі охочы вечірники.

ВЕЧІРКИ

Кілька дівок на початку рождественского посту добесідувалися и выбиралі з посеред себе дві найактивнішы, котры мали вынайти хыжу на вечірки. Тоты дві дівки ишли до даного газды и просили, жебы позволил ім хыжу на окрес посту, в котрій будут одбыватися вечірки. Коли газда не згодился, то ишли до другого. За мойой памяты вечірки одбывались найвеце в Михала Зорилы (Майка), Фецка Романь-

РОБОТЫ З ЛЕНОМ

Як юж єм споминал, же нашы газдыні сіяли дуже лену и што з їм робили в літі, то тепер вспомну, што треба было робити дальше, жебы вытягнути з нього пожыток. Лен омолочений, вырошений и сухий чекал деси на поді або в загаті на свою чергу. Штобы з ним зробити порядок, то треба было го добре высушыти на пецу або в пецу, одкаль мама з дівками або невістом брали го по пару горстей и в боїску або в сінях терли на важельницях. Теря лену полігало на тім, штобы выламати высушены стебла лену и залишыти лем волокно, то єст тот соровец, котрий ужывано до выробу полотна. Вытерту горст вытрясано од пажджірja и одкладано на бік, котру потім вычісувано на щети и так отримувано два гатунки прядива: лен и квакы. Лен прядено на якнайтоньше было можливым, то потім вырабляно з нього леняне (тоньк€) полотно, а квакы прядено на грубше и вырабляно з них пачісне полотно. Леняне полотно ишло на кошелі, оплічата, білизну, кабаты, ногавки на свято, обрусы; а пачісне на плахты (пристерала), ногавки на штоден и на міхи на зерно. Окрім лену и кваків оставали ишы квакы занечщені пажджірьом, то з тых вырабляно мотузы.

Вытертий и вычесаний лен сортувано на так званы повісма (лен) и кудівки (квакы), а так ховано до коморы або до комірки, штобы по вытерту вшyткого запасу, приступити до прядіння.

ПРЯДІНЯ ЛЕНУ НА ВЕЧІРКАХ И ПО ХЫЖАХ

Як юж єм споминал повысше, же готовий лен треба было спрясти, то выполнувано того цілий рождественский піст або и довше. Приготовлений лен и квакы пряли праві всі члены в фамелиї, бо зачинаючи од дітей, а кінчаючи на стариках — всі мусіли того робити, жебы упоратися з том, потрібуючом довгого часу, роботом. В фамеліях, де була більшіст роду женского, то лем они того выполнували, але в інших випадках мусіли того робити и члены роду мужского од 10 років в гору.

Роботу туту выполнували всі дома в хыжы — од рана аж до пізної ночи. Вечерами за давных часів світили лем шкіпами, а тепер в новших часах були юж лямпы нафтovы, при котрых ліпше ся пряло. Штобы собі кус розвеселити тот окрес и штобы скорше злетіл час, то молоды дівчата ишли днями прясти по хыжах по цілім селі. Кілька прядок згварялося и ишли зо своіма куделями до дакого прясти, так што за цілий окрес прядіння хотіли перейти ціле село, штобы с кождым ліпше запознатися и послухати розмайтых оповідань, навчытися новых коляд и співанок и других річей. Бо кождий газда ци газдыня мали што іншого и інтереснішого повісти або заспівати красшу співанку.

Але жебы тым всім, што чули и навчылися молоды дівчата од других поділилися зо своіма колежанками, но и штобы встрітитися разом з парібками, то што року організували вечірки. В Ясюнці такы вечірки були часом и двої, бо єдны на нижнім кінци села, а други на вишнім кінци. Організувано двої, бо на єдных бы ся не помістили всі охочы вечірники.

ВЕЧІРКИ

Кілька дівок на початку рождественского посту добесідувалися и выберали з посеред себе дві найактивнішы, котры мали вынайти хыжу на вечірки. Тоты дві дівки ишли до даного газды и просили, жебы позволил ім хыжу на окрес посту, в котрій будут одбыватися вечірки. Коли газда не згодился, то ишли до другого. За мойой памяті вечірки одбывались найвеце в Михала Зорилы (Майка), Фецка Романь-

чака, Стефана Гайтка, Насты Быбель, Михала Быбель, Фецка Квочкы и других.

По выражению згоды даного газды на вечірки, всі збералися кожного вечера в тижни: дівки и жены пряли, а парібци и газдове приходили лем посидити, пожартувати. Зараз з вечера приходили и діти, але до пізна не позволено ім быти и мусіли ити домів, бо прядки пряли аж до 11 години або и довше.

Кажда прядка приносила зо собом куділь накручену прядивом, котре примоцуване было шнурком до куделі. Окрім куделі и прядива кажда мусіла мати веретено або машинку до прядіння. (Машынки до прядіння робили місцевы майстры — Гриц Квочка, котрий был женатий до Пыртка в Кривій, Иван Зорило и много других.) При тім кажда брала зо собом дашто на слину, а то сушены грушки, ябка, сливки або карпелі. На купно лямпы и камфіны робили всі складку, чтобы газда не был барз стратний.

Каждого вечера при прядінню одбывалися співи, але переважно співанко співани специяльно узнати старшыма женами на тот окрес посту або коляды. При тім пописувалися без ограничыня всі оповіданьом розмаїтых історийок, приповідок, загадок, жартів и смішных новостей з нашого села и околиці; парібци показували розмаїты штуки и організували гри. Для розривки часто всі молоды ишли бавитися в стопки, ходили на капун и т. п. Часто тіж зо своіма штуками або жартами приходили парібци з других вечірок и з других сел, як Крива, Баниця, Воловець, Чорне и Липна.

Вечірки сповняли велику роль в нашім общественнім жытю, то єст были місцем розрывки культурно-просвітительной, літературныи вечерами и т. п., де молоды слухали и вчылися оповідань за давны часы, за добрых и злых людей, за наши обычай, познавали ріжны забавы, вчылися співу и наберали практики в роботі. Можна сміло повісти, же вечірки были нашом высоком школом о народной літературі, штуці и культурі, бо інде нигде мы не повчылися, лем ту, а вывчене ту мы передавали дальшим поколіням.

Вечірки кінчылися ламаником, то єст остатнім днем перед Рождеством Христовым, де всі робили складку, за котру справляно гостину, чтобы всі забавилися и чтобы погостити газду, котрий мусіл терпіти пару тижнів неспокій в своім домі. При тім парібки заберали од дівок куделі и ламали іх. На тім вечірки кінчылися, але роботу при прядінню мало хто закінчыл в тім сезоні и продолжана она была ищи в дальших зимовых місяцях, то єст нераз аж до самой яри. Бо хоц спрядено лен и квакы, то треба было напрясти ищи на мотузы и на остатку вовну на сукно.

По кождім дню або вечірках пряденину треба было змотати на мотовило, на котрім для орентациі свойой и для того хто потім робил полотно, ужывано такой рахубы: 24 нитки зсиляно в т. зв. пасмо, а 30 пасем пачісного и 60 пасем леняного пряджыня ишло на єден локот. При помочы той рахубы каждый знал кілько буде мал кружків полотна.

Потім туту пряджу завожено до тых, хто мал кросна и там вырабляли полотно и сукно, за што каждый ім платил грошима або таїй тым полотном. Полотно треба было потім ище ціле літо білити над ріком, то єст в сонечны дни розстеляти на загороду и поливати водом. Сукно зас треба было завезти до ступ, в которых го бито, чтобы было готове на ушытя чугы, гуні, брушляка, холошен або капоты.

Як видиме з повысшого, то розклад роботы на цілий рік был повний розмаїтых занятий, бо ищи єдна робота не была закінчена, а

юж друга чекала. В зимі газдове мусіли робити не лем повисшу роботу, але зрыхтувати новы сані, санкы, возы, розмаіты рільничы знарядя, як тіж поправити попсуты річы в хыжы и доокола хыжы. При тім ишли стинати дерево на тромы, на сягы або робили гонты и вывозили гній на санях на недоступны місця. Як юж вшытко было готове и закінчене то зас колесо оберталося в такім самім керунку, як ём споминал повисше.

* * *

Повисше ём описал коротко о рольництві, о занятых людзей в порах року и о додатковых занятых, котры были барз ріжнородны. Хочу ище и дальше порушыти дакотры справы, о котрых ём ицы нич не вспоминал. Не можу оминути ту справ научаня. Вымінял ём дуже занять, з котрых не ёдны потрібували науки, але не выяснил ём одкаль ся люде тога навчыли и т. п.

Як знаме з історіі, то люде од найдавнійших часів учылися — підсмотрюючи іншых, бо шкіл в давных часах не было. Смотріли они на своіх сусідів и вчылися од них або сами пробували дашто выдумати, штобы улекшыти собі жыття. Выдумували новы начынія, присвяяли од других, вчылися од своіх родичів и так в протягу віків удосконалювали вшытко, котре дішло и до нашых часів. Може гнеска назвеме тото вшытко примітивным, але порівнюючи до попередніх віків, то был юж великий крок в перед.

Але треба тіж признаці, же мы были и дале зме в планнім положыню, бо тоты, што над нами панували и пануют, то не дбали за нас и за наш край. И в порівнаню до іншых краів в Европі або на світі были зме понижены и то не лем політычно и релігійно, але и економічно — з того поводу и наше рольництво не стояло wysoko. Тота наука, што зме ёй отримували од своіх родичів, сусідів и других людзей, то не выстарчала и не ишла в парі з великым приростом натуральным людзей. Если бы были организованы школы рольничы, промысл спожывний и другы предприятия базуваны на натуральных богацтвах нашей землі, то жыття наше было бы лекше. Но если наша земля бы нас не могла выжывіти, то мали бы зме гроши або надвыжку продуктів, штобы собі купити хліба на полудню, всході або на лівночы. Окрім того ицы и природа была часами неласкова, бо або морозила в яр або змывала в літі з гір, ци тіж не позволила зобрэти продукты нашей землі. Товдиль грозила всім голодова смерт, бо помочы не было.

Лем же нашы люде робітны, то на вшытко радили собі, як лем могли. В часі зимы хлопи робили гонты, різали сягы, а в найновішых часах стинали дерево и возили до міста, де продавали, а за гроши купували зерно и другы продукты.

ВЫПЗДЫ НА ЖНИВА НА ВЕНГРЫ

В часі пануваня над Лемковином Австро-Венгэр нашы люде ходили масово на зарібкы далеко по містах, але найвеце ишли на жнива, як вшытки в нас звали: "до Пешту". За провідників на жнива ходили такы ясюнчане: Иван Грацонь, Данько Грацонь и Петро Перун, а решта то праві вшытки ишли заробіти. Група така называлася "Чапак", до котрой належало 12 жниварів. З повысшыма провідниками ходили вшытки ясюнчане на жнива, де за ёден місяц заробили по 4 метры (400 кільограмів) зерна и пан платил ім ицы за дорогу в обі стороны. Там на місци, при жнивах, доставали готовлений обід, вечерю и сніданя. На сніданя доставали ёден хліб, 50 декаграмів солонины и ёдну лі-

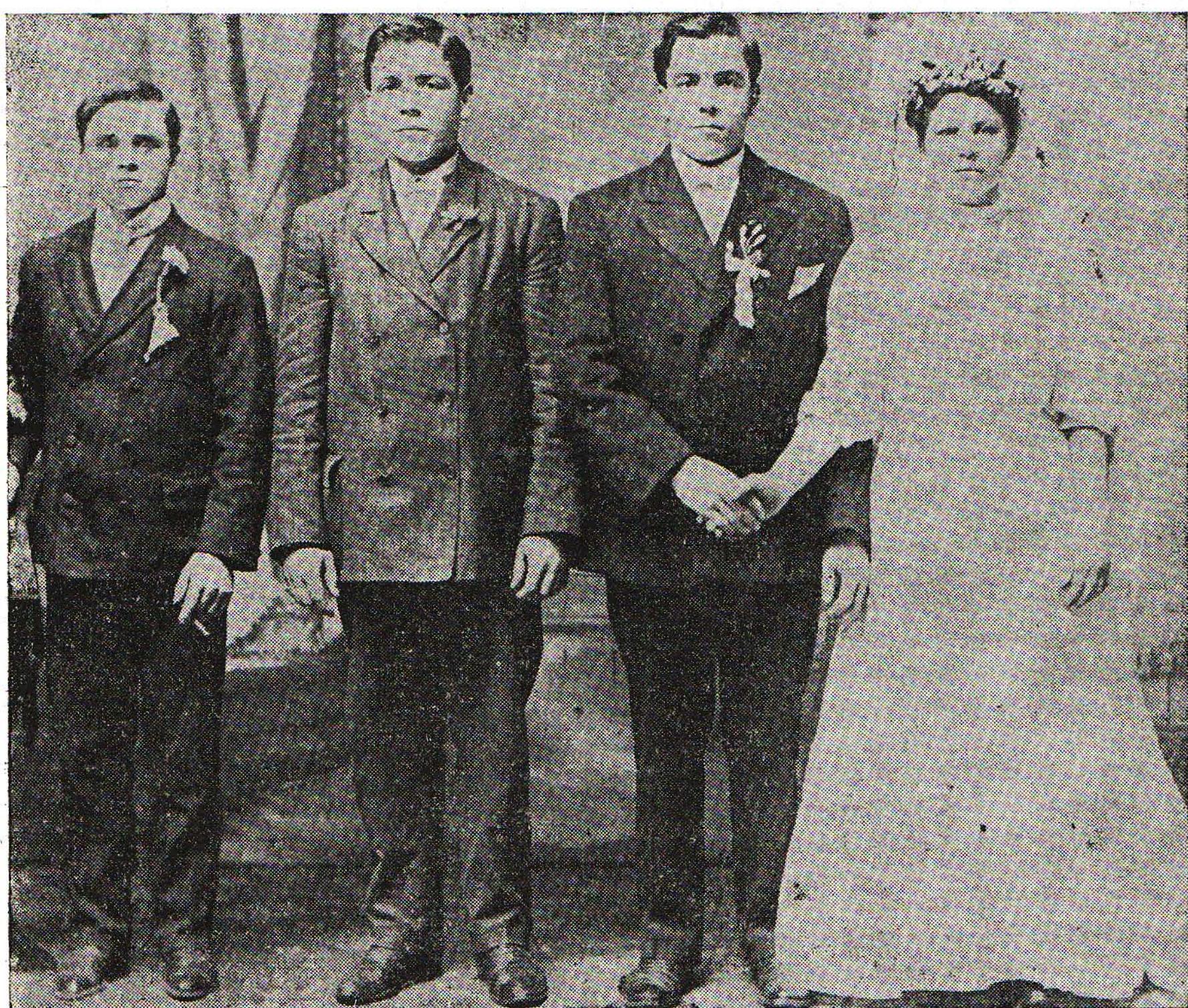
тру палюнки, то ім мало выстарчыти на два дни.

На жнива ходили до місцевости, котра называлася Геретелик, на Венграх, але лем ходили до року 1914, бо потім війна вшытко помішала.

Жниваре тоты там косили, звозили и помогали молотити. Єден косил, другий підберал и вязал, а вечером обидва складали до мендлів. Была то тяжка робота и вычерпуюча, але 4 метры зерна придавалися на зиму на хліб и на пероги. Лем же коли настала Польша, то юж тот заробок пропал и люде мусіли глядати інших выходів, а о жнивах на Венграх остали лем вспомини, которых єм ся наслухал од найстарших наших жытелів, як вспомнений Иван Грацонь, Илько Квочка и Михал Гайтко.

ЕМІГРАЦІЯ

За часів Австро-Венг'єр, як юж єм вспоминал, люде нашы не маючи выходу, то ишли в світ за хлібом, бо на місци не кождий міг вижити, бо фамелиі были многочисленны и все побільшалися, а лем єден

Молоды ясюнчане, котры в первых роках 20-го століття опустили Ясюнку и закладали свое нове жыття в Брукліні, Н. Й. Сут то: Иван Чарновецкий, Фецко, Лукач и Юлия Докля. И. Чарновецкий ищи жые.

або двух членів могли женитися на газдівку — юж и так роздріблена на чверти и півчвертки, а решта членів мусіли ити в чужы стороны. Розходилися они найвеце на Венгры, де нанималися до роботы у панів, а потім дагде купували кавалец землі и уряджали собі свій кут; інши ишли аж до Югославії, де в великий масі жыют ищи до гнеска и заховуют свою бесіду и культуру; а зас тоты найсмільшы, 100 років тому

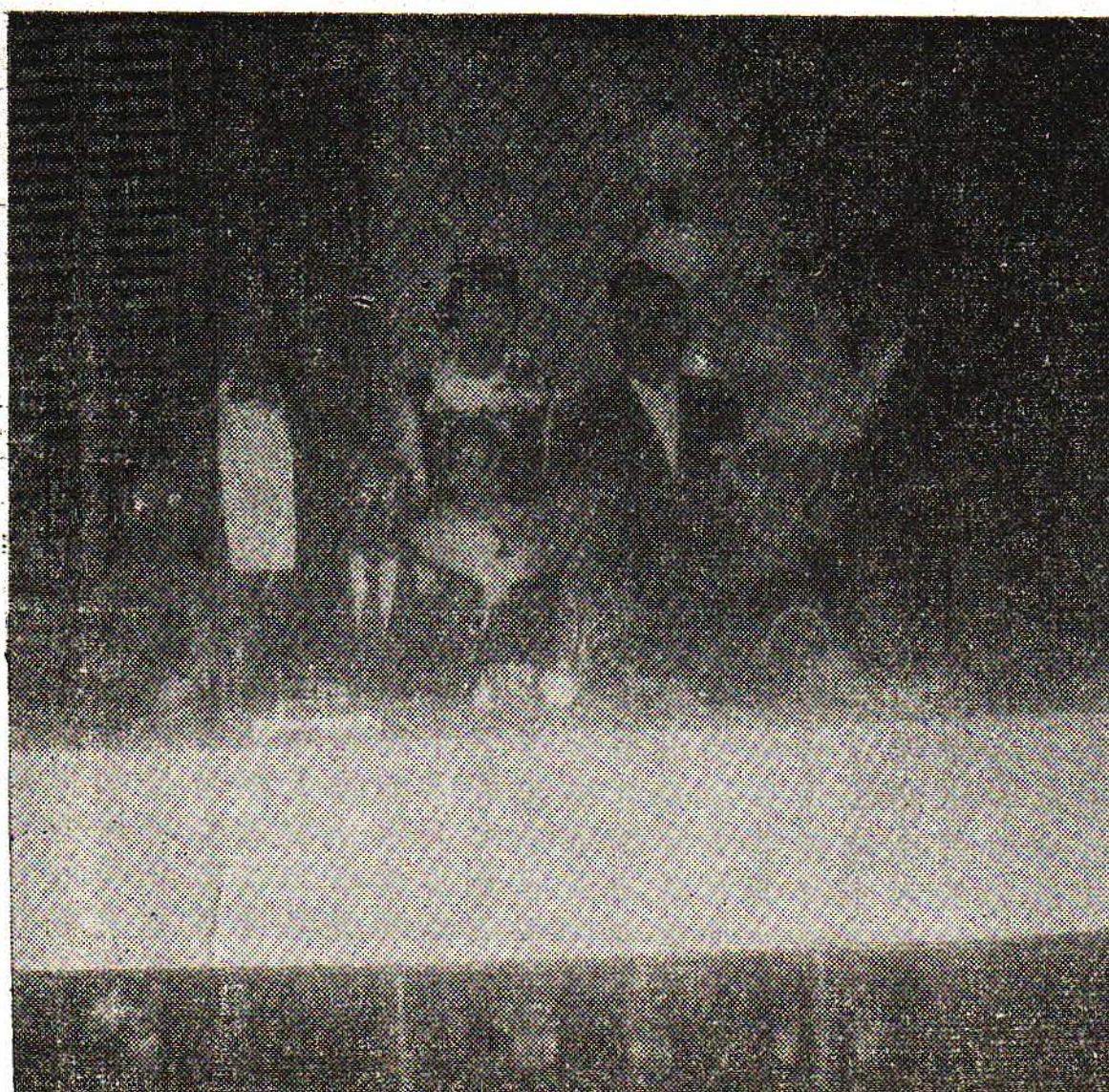
назад, виїшли до Північної і Південної Америки, як тіж потім і до Австралії.

ЕМИГРАЦІЯ ДО США И КАНАДЫ

З Ясюнки, як и зо вшыткых околичних сел Горлицького повіту, виїхало барз дуже людей, бо з кожної фамелії по кількою, а нераз и по кільканадцетеро. Першим емігрантом з нашого села до Америки (США), понад сто років тому, був Філяк (не знам його імена). Потім поїхали: Кобан Петро (іхал до Америки 3 місяці, бо шыфа, на котрій іхал, заблудила и о мало що не згинул з голоду), Пелеш Гриц, Гайтко Амполь и други, але трудно іх всіх вчыслити, бо признамся, же не памятам всіх назвиск, хоць було іх барз дуже.

Пізніше, як юж тоти перши пionери показали дорогу и розповіли о житю в Америці, то єден син або дівка оставал (а) на газдівці, а решта молодших, здорових парібків и дівок виїзджає до Америки. Виїзджали в барз молодім віку, а то маючи лем 14 або 16 років (в такім віку виїхали и мої родичі: наньо в 1902 р., а мама в 1901). Дакотри іхали лем на заробок и потім о пару років вертали назад, але більшіст виїхала на все и зостала ту в Америці, штоби розплынутися в американськім котлі.

Перед першом світовим війном було дуже легко виїхати, бо лем треба було мати гроши на подорож (на шифкарту), а решта документів достал кожий здоровий чоловек барз легко. Зас в часі межевоєннім, а то за санаційної Польщі, што раз виїзди були трудніші, а в кінці цілком заперты. Гнес так само єст барз трудно достати дозвіл на виїзд до США або до Канади.

На фото: Текля Копча
Пелеш, проживаюча тепер во Флориді, сідить з мужем, дівками, зятями, сыном и невістом.

ЯКИ ЛЮДЕ З НАШОГО СЕЛА ВИХАЛИ НА ЕМИГРАЦІЮ?

За tot понад 100-літній окрес виїхало з Ясюнки до Америки (США), Канады и многих других країв барз дуже людей, але я лем запамятал и довідался од наших людей лем о дакотрих. В США знам

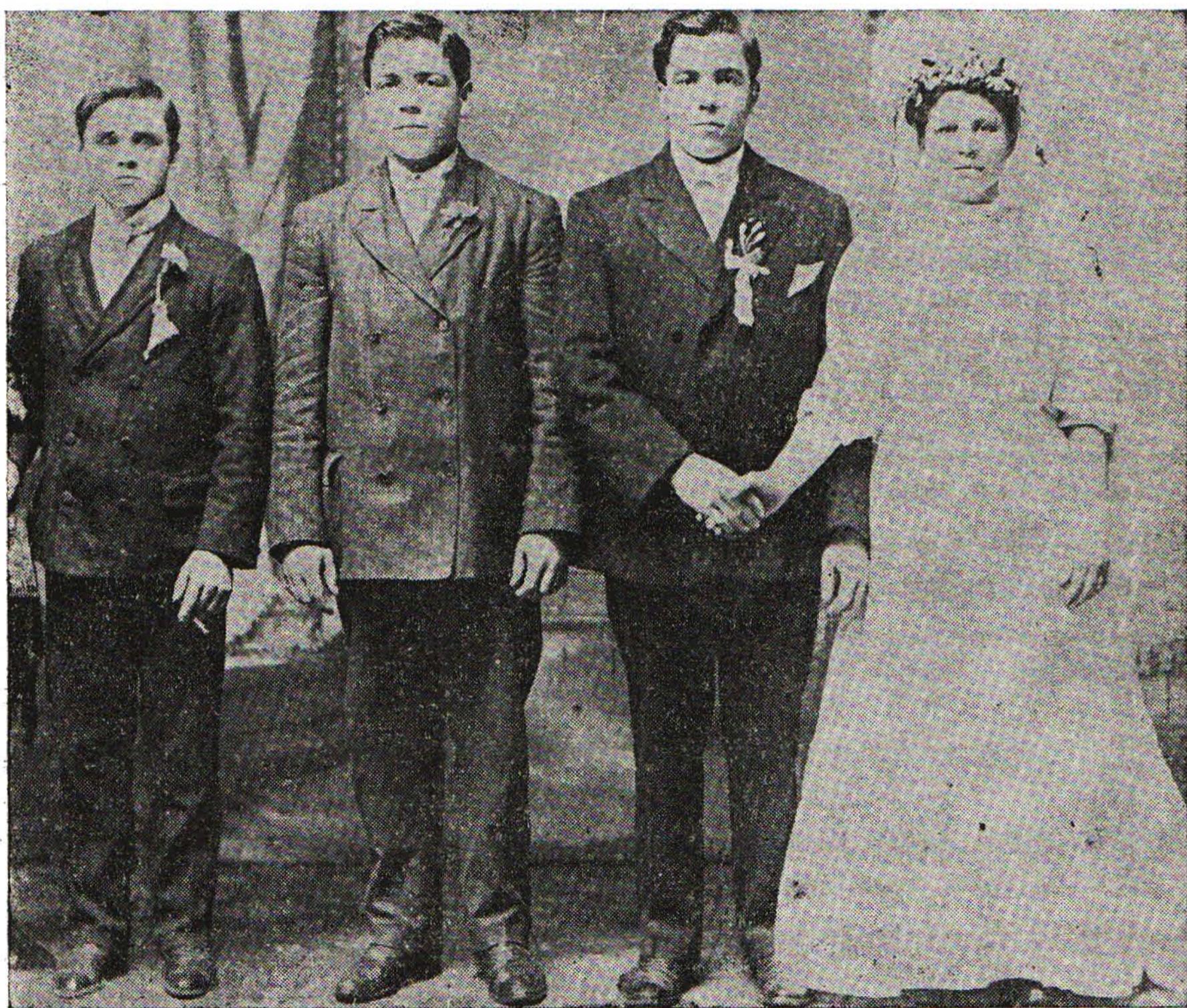
тру палюнки, то ім мало вистарчыти на два дни.

На жнива ходили до місцевости, котра называлася Геретелик, на Венграх, але лем ходили до року 1914, бо потім війна вшытко помішала.

Жнивяре тоты там косили, звозили и помогали молотити. Єден косил, другий підберал и вязал, а вечером обидва складали до мендлів. Была то тяжка робота и вычерпуюча, але 4 метры зерна придавалися на зиму на хліб и на пероги. Лем же коли настала Польша, то юж тот заробок пропал и люде мусіли глядати інших выходів, а о жнивах на Венграх остали лем вспомини, котрых єм ся наслухал од найстарших наших жытей, як вспомнений Иван Грацонь, Илько Квочка и Михал Гайтко.

ЕМІГРАЦІЯ

За часів Австро-Венг'єр, як юж єм вспоминал, люде нашы не маючи выходу, то ишли в світ за хлібом, бо на місци не кождий міг вижити, бо фамелії були многочисленны и все побільшалися, а лем єден

Молоды ясюнчане, котры в первых роках 20-го століття опустили Ясюнку и закладали свое нове жытія в Брукліні, Н. Й. Сут то: Иван Чарновецкий, Фецко, Лукач и Юлия Докля. И. Чарновецкий ишы жыє.

або двох членів могли женитися на газдівку — юж и так роздріблена на чверти и півчвертки, а решта членів мусіли ити в чужы стороны. Розходилися они найвеше на Венгры, де нанималися до роботы у панів, а потім дагде купували кавалец землі и уряджали собі свій кут; іншы ишли аж до Югославіі, де в великій масі жыют ишы до гнеска и заховывают свою бесіду и культуру; а зас тоты найсмільшы, 100 років тому

назад, виїшли до Північної и Полудньової Америки, як тіж потім и до Австралії.

ЕМИГРАЦІЯ ДО США И КАНАДЫ

З Ясюнки, як и зо вшыткых околичных сел Горлицького повіту, виїхало барз дуже людей, бо з каждой фамелии по кількою, а нераз и по кільканадцетро. Першим емігрантом з нашого села до Америки (США), понад сто років тому, был Філяк (не знам його імена). Потім поїхали: Кобан Петро (іхал до Америки 3 місяці, бо шыфа, на котрій іхал, заблудила и о мало што не згинул з голоду), Пелеш Гриц, Гайтко Амполь и други, але трудно іх всіх вчыслити, бо признамся же не памятам всіх назвиск, хоць было іх барз дуже.

Пізніше, як юж тоты перши пionери показали дорогу и розповіли о жытю в Америці, то єден сын або дівка оставал (а) на газдівці, а решта молодших, здорових парібків и дівок виїзджала до Америки. Виїзджали в барз молодім віку, а то маючи лем 14 або 16 років (в такім віку виїхали и моі родиче: наньо в 1902 р., а мама в 1901). Дакотры іхали лем на заробок и потім о пару років вертали назад, але більшіст виїхала на все и зостала ту в Америці, чтобы розплынутися в американським котлі.

Перед першом світовом воїном было дуже легко виїхати, бо лем треба было мати гроши на подорож (на шыфкарту), а решта документів достал каждый здоровий чловек барз легко. Зас в часі межевоєnnіm, а то за санацийной Польщы, што раз виїзди були труднішы, а в кінци цілком затверты. Гнес так само єст барз трудно достати дозвіл на виїзд до США або до Канады.

На фото: Текля Копча
Пелеш, проживаюча тепер во Флориді, сідит з мужом, дівками, зятями, сыном и невістом.

ЯКИ ЛЮДЕ З НАШОГО СЕЛА ВИХАЛИ НА ЕМИГРАЦІЮ?

За tot понад 100-літній окрес виїхало з Ясюнки до Америки (США), Канады и многих других країв барз дуже людей, але я лем запамятал и довідался од іннаших людей лем о дакотрих. В США знам

о таких: Фециуты (вийхала ціла фамелія), Підбережняк Анна (по му-
жу Туз, мешкат в Скерико, Н. Й.), Пац Митро, Пац Осиф, Пац Мария и
Пац Текля (Бреньо), Васенка, Шопа (єдно), Грацонь Ф. (брат Кобанки,
жил в Когус, Н. Й., котрого єм одвіділ в 1961 р.). Підбережняк Андрей (Когус, Н. Й.), Дрийовска Наста и Текля и іх брат, дівка Kvочки,
Чарновецькы (фамелія), дівки Зорилы, Митро Кобан, Иван Kvочка (сын
Ілька, жые деси в штаті Нью Джерзи), три сестри Демка Онущака, Ко-
хан (фамелія), Фецко Докля ст., Митро Докля, Иван Докля, Фецко
Докля мол. (Лукач, Мария и Юлия Докля были в Ам., але повернули),
дівки Грушаника, Мария Перун, Анна Перун (Когус, Н. Й.), Иван
Перун (Ню Мексико), Філякы ціла фамелія, Євка Зорило (од Барто-
вома, Бруклин, Н. Й.) и Зорило Михал, Зорило (брат Петра), Зорило
Митро (Ватервліт, Н. Й.) Иван и Наста Быбель (супружество), Иван
Пелеш, Анна Пелеш, Улька Пелеш, Стефан и Мария Пелеш (супружест-
во) и пару осіб з той фамелії вийхало ище перед 1914 роком, але імен

Повыше наймолодшы емігранты, а поніже старшы в США.

іх не знам, Василь Марчак, дві дівки Василя Гайтка, Улька Гайтко и єй тета (родиче У. Гайтко були в Америці, але потім повернули), дві дівки од Квочки к. Гайтка, Пелеш (дві дівки), Васенка Анна, два братя Митра Квочки и дві дівки, од Агеты Василько єдно, од Мільки Пац єден син и єдна дівка, дівка Пелеша з Ростоки, Михал и Євка Дзьопа, Петро и Анна Дзьопа (фамелиї), дві дівки Ивана Пац, Иван Быбель (фамелия), трьох синів і летра Зорилы, єден син Гриця Зорилы, двоє од Копчы, Антоха Кицей и єй сестра син Ивана Кицея, дівка и син Онуфрия Гайтка, дві дівки Гараски Пац, дві дівки Пелеша, Андрей, Євка, Улька, Михал и Параска (фамелия) Шведы, дві дівки Гриця Гайтка, трьох синів и дві дівки од Амполя Гайтка, син Василя Феленчака, Гыба Г., —

На фото з ліва сідят: (імена дітей не знаны), Василь Вархоляк зо женою (святковян), Иван и Михайліна Докля (молодята), Фецко и Юлия Докля и Наста Дрийовска Маркевич; в другім ряді стоят: Дзюбак (чернян), Василь Марчак, Маркович; в третьому ряді стоят: Розалия и Митро Докля, Осиф Пац и Андрей Шведа ст., (імена дружок не знаны).

трьох синів и три дівки, Гыба Петрина, Прегон Митро, сын Ивана Долини, Анна Романчак Васуля, Дрийовска Наста Маркович, дві дівки од Василька и брат Юрка Зорилы. Скрім вимінених повысше, которых єм помістил за порядком од нижнього кінце, знам, же ищи было веце, але не міг єм ся од никого довідати за них.

Окрім повищих, што остали на все в Америці, многи іздили до америки на заробок и по пару роках вертали, а то такы: Осиф Зорило, Петро Пац, Лукач и Юлия Докля, Митро и Текля Пелеш, Михал и Мария Гайтко, Стефан Дзьопа, Розалия Копча и други.

ЕМІГРАЦІЯ ДО КАНАДЫ

До Канады тіж виїхало дуже людей, але я лем знам о пару: Фецко Шопа, Мілька Квочка, Стефан Снуща, Стефан Быбель, Іван Квочка, Фечко Квочка, Стефан Кыцей и други.

* ** *

До Англії виїхал Митро Дзьопа; до Франциі Андрей Зорило з фамелійом и Гриц Пелеш; до Австралії Стефан и Мария Зорило; пару людей виїхало до Аргентини и Бразили, як Зорило (отец Юрка Зорилы). Підбережняк и други. До Югославії и на Венгры виїхало тіж дуже, але то ищи деси на початку 19 століття, то лем єдно назвиско памятам з оповіданя, як Журав (з того місця де был тепер Гайтко Стефан) продал чверт грунта за підпавок хліба и пішол деси на Венгры, а старший брат моего діда тіж пішол деси на Венгры або до Югославії.

З повищого видно, же велика маса людей виїхала зо села за хлібом в чужы країны и юж николи не повернула назад, бо лем дакотры іхали на зарібки, а потім вертали, жебы уліпшыти собі газдівку и жебы піддвигнутися материально выше.

Выбачте мі, дороги краине и краинки, если єм дакого проминул, бо тото єст можливым. Я лем зо своєй гамяти, но и при помочи многих наших людей довідал єм ся о вас. Добрі буде, як мы емігранты з тых трьох сел, о которых ту и кус дальше пишу, створили даякий комітет, як наприклад мают ганчояне и тилявяне, то хоц раз на рік бы зме ся зышли погоститися, побесідувати и тым способом продолжили бы зме на будучност нашу звяз, без которой то звязи за других сто років загыне о нас слід. Подумайме всі над тым!? Бо ище неє запізно.

На загал нашим емігрантам тепер жыєся добре, але початково, як всі оповідали и оповідаю, то початки были для всіх трудны. Діти, внуки и правнуки наших емігрантів покінчили школы и то не лем середні, але и університеты, то сут тепер на высоких становисках, но и зарабатывают добре, то и жытя провадят достатнє. Лем на жаль за край своїх предків — Ясюнку на Лемковині, за свою бесіду, за культуру и за традициі наши помалы забывают. Лем єдно ищи не замітуют, то єст церков, бо до якой ходили іх родиче, то и діти там належат, хыбаль же поженилися або оддалися за чужых по національности и релігії людей. Єдни належат до православных, а други до грекокатолицьких церквей, а лем тоты, што помішалися з іншими національностями, то ходят до інших церквей, которых в Америці єст велике число.

ІСТОРИЯ ЦЕРКВИ

Так як таємнычими сут початки нашего села, так само мало знає за початки нашей церкви. Знаме, же наши лемкы приняли віру християнську дуже перше, як Поляки або Київска Русь, але докладной даты не мож усталити, бо то не сталося на еден ден, лем тяглося довгы рокы. Але сміло можеме повісти, же в осмім и девятім столітю наши предки были під впливом християнства и товдиль од бізантійских місіонерів приняли віру Христову. Найславнішыма и найбарже заслужеными для всіх славянів были місіонеры Кирил и Мефодий, котры не лем же шырили християнство серед наших предків, але тіж впровадили церковне писмо, штобы и славяне могли корыстати з того доробку людства. Тым самым, не лем же учылися наши предки релігії, але християнство при-

Наша церков од стороны клебанії. Фото Митра Гайтка, 1963 р.

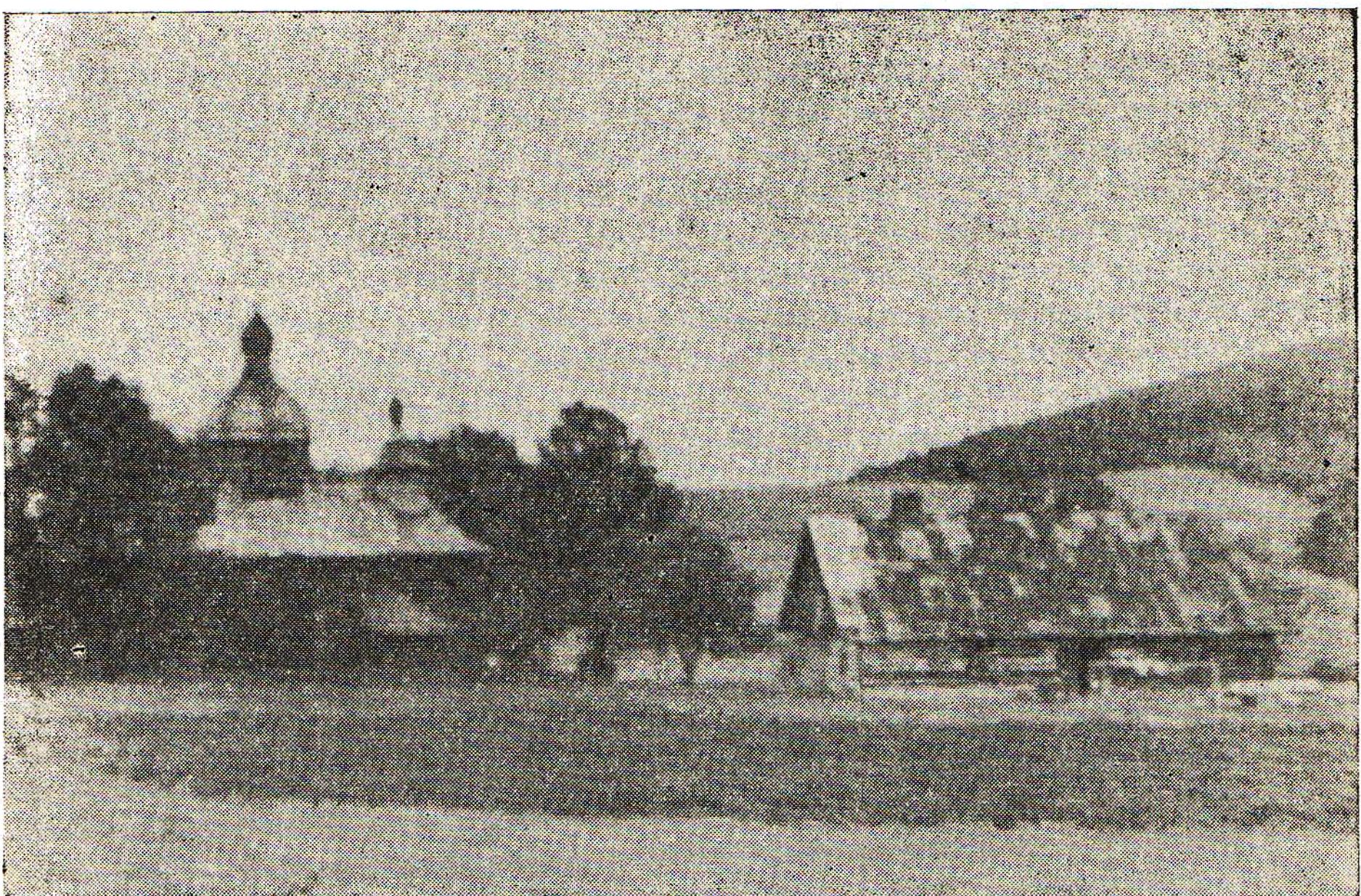
няте з Гречиі несло зо собом в нашы стороны высоку культуру и науку, бо тогдашня Гречия (Бізанцием) промінювала на цілий світ.

На початку християнство не було таке строгое, як в пізніших віках, але було чымси потягаючим. же всі нашы предки приняли го, хоць дакотры звычаі з поганьских часів залишилися до наших днів. Церкви будували в стилю бізантійскім, але лем деревяны, то до наших часів ся они не зберегли. Бо єсли сут дагде ишы церкви характеру памяткового то не з тых первих початків християнства, лем юж з пізніших часів: 15, 16, 17 и других століть.

При церквах були творены школы и завдяки тому з наших рядів виросло дуже духовных и ученых людей, котры потім нашли місце на княжых дворах в Києві и Галичу в часі істніня Київской Руси и Галицко-Волинского Княжества.

За офіціяльну дату принятия християнства на Лемковині приниматся рік 863 по нар. Христа. Бо товдиль прибыли Кирил и Мефодий, штобы впровадити серед славян християнство, но и товдиль и нашы предки юж зачали практикувати туту релігію. До того часу були поганями и вірили в ріжных божків, а меже іншым в бога Перуна и т. п.

Трагічным моментом было впровадження униі в 1595 р., бо тото поділило наш народ на два обози: православных и унияків. Потім в 1692 року знесено остаточно православіє, але люде заховали любов до того віроісповідання, но и зас в роках 1920/39 переходят на православіє. и вибухат борба о церкви, о церковны річи и т. п. Нераз брат на брата, отец на сына нападал, бо позміняли свої віри. Вшытко того робили священники насыланы на нашы села, котры заміст голосити Слово Боже, то голосили слово облуды и ненависти. Скутки того барз ясно видочны и гнеска. Бо што гнес разг'єднюює наш народ? Тіж релігія, а види-

Церков и школа од стороны західної, а дальше видно кривянський Вершок, Гущу и Чертіж. Фото Івана Гайтка, 1968 р.

ме того скутки и ту в Америці, и в Польщы, Чехословакии (Пряшевщина) и т. д.

За нашу церков не можу дуже написати, бо Ясюнка, Крива, Баниця и Воловец в давных часах были єдном парафійом, и аж недавно розділилися и поставили другу церков. Церков поставлено в Кривій, бо там єден з кривянів подарувал свій ґрунт на клебаньщину, а Демчар дал пляц під церков и школу. Приточу лем дакотры факты за нашу парафію, котры мі переслал В. Лесняк з Акрон, Огайо, а котры він вынашол в Шематизмі выданім в р. 1936. Окрім тых фактів я не мігнич нигде винайти, то мусиме наразі задоволитися и тым. Сут то такы факты:

“Ясюнка, пов Горлиці належала до парафії Крива — де была церков дер. св. Космы и Дамяна, збудувана в 1924 р.

В селі Воловец была так само церков дер., але збудувана ищи в 1880 р., а одновлена в 1907 р. Была она oddalena o 5 km od Krivoy; mісцевости Ясюнка и Баниця oddalены по 2 km.

Число душ в 1936 р.: грекокатоликів — 205-31-272-156; римокатоликів — 8; православных — 0-665-100-0.

Священником был в тот час Гайдукевич Володимир (для грекокатоликів) а для римокатоликів кс. Станіслав Горовіч в Сенковій. Патроном была грабіна Мария Собаньска в Загожанах.

Школы в Кривій и Волівци єднакльсовы и по єдній силі учительской.

Істніла парафіяльна чытальня, Брацтво Пр. Ісусового Серця, Кооператива “Згода” підлегла Кооп. Союзови в Варшаві.

Староство, суд, телефон, коляй в Горлицях — 26 km, а почта Незнайова — 6 km. Найблища грекокатолицка парафія в Бортнім — 7 km.

Крива, Воловец, Незнайова были колись самостійними парафіями. На провадженых в Волівци метрикальных книгах в 1776 р. місце-

вий душпаstryр о. Ілья Щавинский підписувался, як "parochus loci". В започаткуваних зас в 1784 р. книжках метричальних в Кривій підписувался священник о. Андрей Криницкий, як "parochus Krywiensis". В тім самім часі о. Іоан Вендзілович підписувал метрики в Незнайовій.

Около 1812 р. прилучено Незнайову до Чарного, а около 1819 р. Воловець до Кривої. Парохом в Кривій и Волівци було з початку о. Андрей Криницкий, хоць підписувался довший час, як завідатель Волівця, а в 1825 р. о. Іван Ляховський з осідком в Волівци.

Кривяне, (ясюнчане и баничане — примітка автора) хотіли мати пароха в себе, товдиль при нагоді піднятой в 1901 р. одбудовы приходських будинків в Волівци розпочато спір з Волівчанами, де має мешкати парох. В тій цілі зверталися кількаразово до ріжных властей: до міністерства в Відню з просьбом о признання сталой резиденції для пароха в Кривій, єднак тото стараня закінчилось неуспішно. В 1927/28 роках Воловець перешол на православіє и потому в 1933 р. Крива дostaла дозвіл од Орд. в Перемышли на будову власного парохіального дому (клебанії) в якім парох осіл на постіянно. (І мешкал там аж до вигнання в 1947 року, а тепер поляки на клебанії мають школу. — прим. автора.) Метрики проваджено для Кривої од 1784 р., а для Волівце од 1776 р."

Докладны факты історичны о нашу церков єст трудно найти, бо никто не записувал, лем можна довідатися од старших людей, которых оповіданя ся менше веце згаджают, але што до дат, то не все сут згідны. И так не можливым єст вынайти тых точных дат, то лем мусиме задоволитися тым, што єм подал повыше и дашто приведу пониже, але то юж лем будут приблизительны даты и факты, которы мі оповіл Михал Гайтко (понад 80 рочний ясюнчан, котрий повернул в 1969 р. зо сыном до села Ждыня, лем през гору до Ясюнки). Записал тото його сын Иван Гайтко и менше веце так выглядуют справы нашей церкви:

"Если ходит о нашу церков в Кривій, то была она нещаслива, бо погоріла три разы: перший раз деси в 19 столітию, другий раз в 1895 р. Од 1895 до 1907 будували наши ясюнчане, кривяне и баничане нову церков и школу, жебы третій раз зас спалили мадяре в 1915 року. Тоты остатні спалили зато, бо підозрівали, же там укрыватся руске войско.

Вертаючи ищи до того, коли згоріла церков другий раз, то поставлена была тымчасова каплиця. На тій каплиці потім була велика суперечка, бо по побудуваню церкви в Кривій, ясюнчане тоту каплицю взяли до Ясюнки и поставили їй коло Якима Васенка на загороді (перше було там Пелеш Митро). Было то деси около 1907 р. Лідерами (проповідниками) того чыну були такы ясюнчане: Гриц Романчак, Юрко Шведа, Антонь Зорило, Андрей Пелеш, Митро Пелеш и други. Хотіли потім тоту капличку дати освятити на православну, але ім не дали австріяки и грекокатолицка церковна влада. Повысших активістів потім австріяки всіх забрали до Талергофу, де згинули: Антонь Зорило, Митро Пелеш, Петро Пелеш и Андрей Пелеш. Други вернули, але зо знищенным здоровльом. А выдал іх всіх жыд Хаім. Потім зас тоту каплицю взяли до Кривої — около 1917 року.

По закінчыню війны, то єст од 1920 — 24 рр. зас ясюнчане, кривяне и баничане ставили до співки церков и тата юж стоїт до гнешнього дня, лем же по примусовім вигнаню в 1947 р. заняли їй поляки, в котрій они моляться, а отправляют ім ксьондз польский з Гладышова. Поляки не дбають дуже за нашу церков, бо то не іх и до середини протікат.

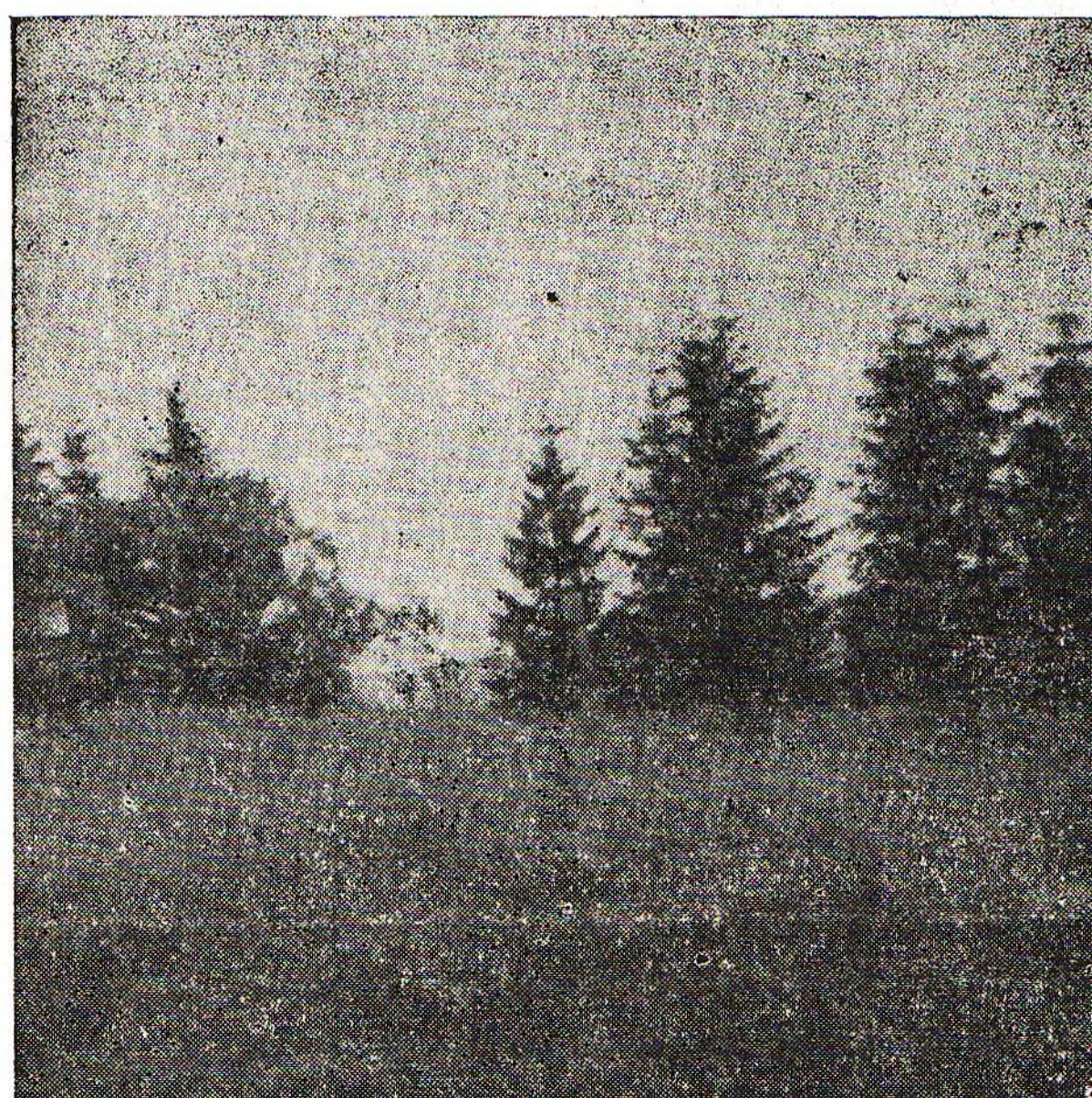
То не знатя як ище довго постоїт, кед поляки не пущят наших людей назад в горы?

Як тепер дальше істория нашої церкви уложытся, то не знатя, але майме в Бога надію, же правда переможе фальш и безправіє, но и мы зас там будеме молитися. Бо там мы и наши предки молилися, там мы были хрещены, многи там вінчалися и многи были одпроваджаны на вічний одпочынок.

Священниками в Кривій и Волівци, як я памятам сам або з оповідання, были такы: Ілья Щавинский, Андрей Криницкий, Иван Ляховский, а потім його сын, котрого имена не знам, Порошенович, Шкварок, Бардаховский Андрей. За Бардаховского Воловец и Баниця перешли на православіє, бо він был великий український націоналіста, як тіж был немилосердным и здерал з людей што лем міг. Так же бідний парафіянин ся не міг ани оженити, "ани вродити, ани не міг вмерти" бо за свої услуги хотіл и по 20 долярів и часом везе. Были выпадки, же померли дітом родиче, то сиротам заберал остатню корову и што ся дало. Дакотры люде хоронили своїх близких без ксендза. Но и в кінци парафіяне го выгнали, а по нім пришол Володимир Гайдукевич, деси в 1928 року, котрий был в Кривій аж до 1947 р. Потім о. Володимир Гайдукевич был выгнаний, як и всі парафіяне на захід и оселився в місті Шпротава, де живе до гнеска. В Шпротаві перешол на польского пробоща лем часами одправлял в Легніци и в Громадці для наших людей — переважні на Велигден и Різдво.

Іван Гайтко"

Кус дальше пише тіж Андрей Шведа ст. о повисших справах, бо дакотры він особисті запамятал або його няньо, Юрко Шведа, долголітній віт и церковний лідер йому оповідал, то там чытателі довідаются ширше за справы нашей церкви. Зас за Андрийом Шведом єст поміщенна коротка допис Стефана Дзьопы, котрий юж тепер єст покойным, але пару років перед смертью описал кус, што памятал з давних часів.

Так выглядат місце вічного спочынку наших предків — цментір, котрий єст тепер барз запущений: кресты попадали, на гробах роснут розмаіты крякы и зіля, но и з соку пасутся коровы. Фото з року 1969.

Если ходит о церков, котра стоїт до гнес, то будували єй бойкы, котрих люде собі наняли. Троши на будову складали всі парафіяне, а част зобрали нашы емігранты в Америці и Канаді. Дерево стинали и возили всі парафіяне з громадского ліса.

Церков в нашій парафії была центром релігійним для штырьох осад, бо ту люде сходилися в неділю и в свято з Ясюнки, Кривої, Баници и Волівце. Як була одправа в Волівци, то всі ишли там, а як в Кривій, то сходилися всі в Кривій.

Значыня того центра, не лем в сенсі релігійнім, але и в культурно-просвітительнім и політичнім было велике, бо інших інституций не мали наши осады. Довги столітя при церквах істніли школы, читальні и т. п. Навет поляки гнеска пишут о істніні при наших лемковських парафіях школ іщи в середньовічу, де вчалися діти наших простих селянів писма, а поляки мали школы лем для шляхтичів. Але то всьо за-

Розпята Христа — єдна з остатніх придорожніх памяток релігійного характеру. Фігуру тут поставили Михал и Анна Зорило над Потічками, к. Чорного в память своїх родичей.

лежало од священника, його стопня мороального, посіданя відомостей, енергії, охоты научати и помагати своїм бідним парафіянам. Священник, але добрий священник в нашій парафії був вшытким: лікарьом, адвокатом, агрономом и т. п., але як довідатесь кус дальше, то не всі они были добри, бо дакотрий нашолся и пияк, другий був неузвівий, а іншы бавилися в політику и не так барз іх обходила справа релігійна парафії, як українізація наших руснаків, што потім одбилося трагічні на тых простих людях, бо поділено іх на два ворогуючи меже собом обози. Я твердо вірю в того, же будущы покоління, которы будут жити в Ясюнці, Кривій, Баници, Волівци и на цілой Лемковині не будут так ділитися, як нашы няньове и дідове, бо зрозуміют, же такий поділ иде нам всім на шкоду, лем разом всі в єдиній церкви будуть славити Бога, як даколи славили нашы предки, коли іх научал Кирил и Мефодий.

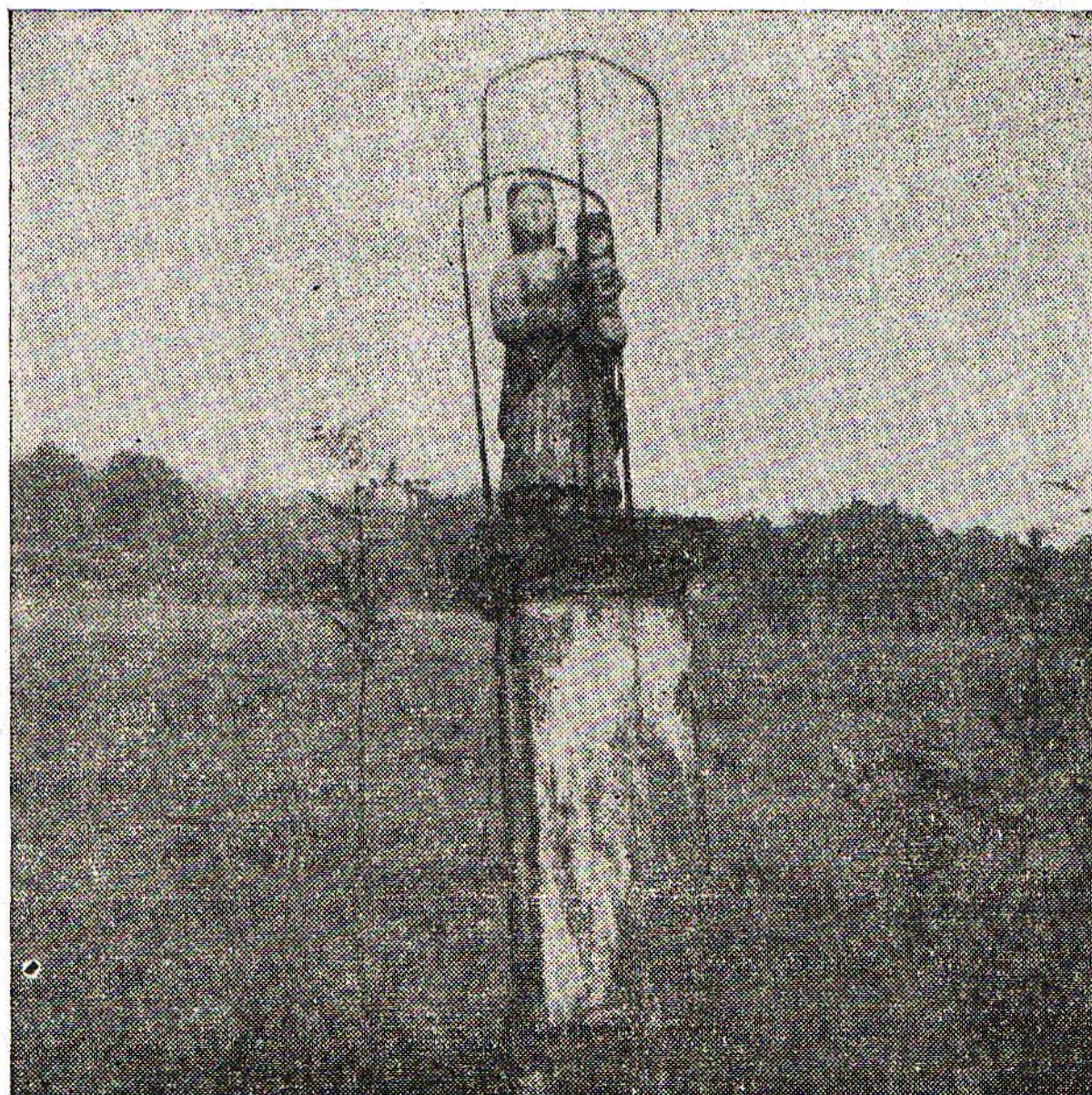
Хочу ищи додати, же в минулім, коли на всі штырі села був лем єден священник, то на одправу до кривянської церкви або до хворого

треба было го возити. До церкви возили за коляйком всі парафіяне, а до хворого везли родина або сусіде хворого. З того выходили даколи смішни історийки. И так хоць хто не мал порядних півкішків и літор, то іхал по ксєндза гніницями, заложеными вязанками соломы. На таке ксьондз барз ся гнівал и нераз не поіхал в такім возі на одправу, то люді мусіли розйтися домів без одправи або хворий зостал без остатньої услуги — сповіди. Такы фіглі найвеце робили Бардаховскому. А гварил він такому фурманови: “Што ты сой думаш, же я свина, жебым іхал в гніницях!?”

Добры священники были ліпше трактуваны и поважаны людьми. Вчали они людей не лем Божого Слова, але и як ліпше сіяти, як закладати сады, яке зіля помагат на таку або іншу хвороту, оповідали ріжны новини зо світа, новини технічны и т. п.. бо товдиль не було газет, ни радия, ани телевізи, жебы люди дашто довідалися, лем священник был єдиним інформатором людей.

Єдного разу, думам, же св. Поляшанович, іздил до Львова и виділ перший раз в житю ровер, то потім оповіл того своїм парафіянам. Повідал так: “Знате што? Я віділ во Львові, як хлоп іхал на двох колічках и крутил тоты колічка ногами. А іхал так скоро, что за пару минут зникнул мі з очей, деси поіхал в другу улицю.” На жаль никто йому з парафіянів того не повірил. “Бо як бы то міг хлоп іхати на двох колічках и крутити ногами?” — розправляли нашы газдове и не повірили того и своему отцю духовному. Зостал він в іх очах “дураком”. Нашы люди велики консерватисты и до новых річей и новин односяться з великим осторожностью и треба аж ясных прикладів, жебы в тот або інший факт увірили. А ище довше треба ім выясняти, жебы туту новост приняли, яко правдиву.

Жыття релігійне на выгнаню было барз трудне и підупало. Єдны ясюнчане пристали до парафій православных (тото само дотычыт и всіх наших людей), други ходили на одправы до польських костелів, а треті нигде. Свята и посты в більшости заховували свои, лем молодеж

Придорожна фігура
Матери Божої з Ди-
тятком Ісусом, котра
остала ишы стояти в
Ясюнці на загороді И.
Квочкы, бо інши по-
дібны фігуры сут юж-
понищены. Фото з 1969-
року.

з бігом часу зачала виламуватися з під тих зasad и ишла своїм доро-
гом. Як буде дале? Увидиме! В кождім разі неє добрі, але майме надію,
же вшытко поправится и выйде нам на корыст. Гварят, же "неєнич
злого, жебы не вышло на добре, то и в тім выпадку очекуйме в бу-
дучности доброго.

НАША ШКОЛА

Істория школы єст так стара, як довге єст жытя на нашой Земли. Од початків світа люде учатся, лем же наука одбывалася давно інакше, а гнес зас одбыватся інакше. Давно не мали наши праਪредки таких шкіл, як мы гнес, бо лем вчылися сами од себе, то значыт, што віділи од своіх близких або сусідів, то тото и они присвяли собі. З бігом ча-
су люде выдумували и уліпшали розмаіты знарядя, будували колибы, потім хыжы, присвоили звірята, птахи, зачали управляти землю, сіяти зерно, садити бандуры и вшытко тото не пришло само од себе, лем з бігом часу люде мусіли тото вывчыти и выпрактыкувати, жебы потім переказувати своім потомкам.

О школі, яко такой, можеме юж бесідувати аж в VIII або IX сто-
ліях, а то з хвилем, коли наши предки офіціяльно приняли хри-
стиянство з Бізанцием и коли Кирил и Мефодий впровадили церковну азбуку до словянских языков. Напевно товдиль при всіх парафіях по-
являються парафіяльны школы (о тых школах пишут польськы учены),
де вчатся діти азбуки и свого слова. Же не маме гнес за тот окрес

Наша народна школа в
Кривій, котра била по-
будувана (до співки
— кривяне, ясюнчане и
баничане) по I св. вой-
ні, а котра стоїт до гнес
в барз знищенім виді,
1969 р.

дуже написано, то лем для того, што люде не вчылися широко, бо лем о справах релігійных — выстарчыло, же знали прочитати апостол и т. п., а практично веценич. Так же и школы при парафіях не розширилися и не розрослися в потужну силу, яком сут гнеска. Вина ту тіж єст в тім, же довгы столітя были зме в неволі (переходили зме з рук до рук), то нияки проявы народного жытя не были люблены нашым по-неволителями.

Коли возмеме в руки "Історию Лемковины", котра выдаєся рівночасно з том книжочком, то видиме, же нашы предки выдали много вченых, котры выводилися переважно з фамелій священничих, а и з нашої парафії знаний нам єст Онуфрий Криницкий: Онуфрий Криницкий родился в селі Крива, пов. Горлиці в 1793 року. Школы покінчыл в Яслі, Пряшеві и богословіє во Львові. Был неженатым священиком и занялся дальшими студиями, так што отримал диплом доктора на віденському університеті и был назначений професором історії церкви на Львівському університеті в 1816 р., и по два разы был выбранний ректором и проректором богословского факультету.

Подібных ученых было веце, але были они менше знаны и не мож о них найти даякы записки, але як юж єм зазначыл, то были лем сынове священників и т. п.

В 19 и 20 столітях, коли газдове нашої громады зачынают інакше смотріти на світ, но и коли юж зостала знесена паньщизна, товдиль родится потреба науки и товдиль аж наша школа зачынат свою історию. Была то лем єдноклясова школа, але юж дає она широким масам нашей молодежи початку освіту. Школа была побудувана в Кривій, бо Крива положена в центрі нашей гремады, то з Ясюнки и з Баниці діти мали до два и пів кільометра дороги до школы. Школа побудувана была при церкви, то то тіж ділила льос церкви, бо была все спалена разом з церквом.

В часі, коли школа была спалена, то осібны села вынаїмали хыжы и в хыжах одбывалися занятя, а учитель приходил до каждого села на занятя. Были тіж окресы, же не было пару років школы, а то в роках при кінци 19 столітя и на початку 20 столітя, але не знам докладных дат, то лем пишу загально.

Школа, до которой и я ходил, была поставлена по першій св. войні, была побудувана з дерфза и крыта бляхом. Стоїт она до гнес, лем же поляки тепер зробили в ній склеп, а на школу взяли клебанію. Докладной даты поставленя не знам. Находилося в ньой мешканя для

В таких мешкальних бльоках жуют многи наши лемки на заході в Любіню к. Легніши. На фото близка и дальша родина пишущого тоги слова.

учытеля и єдна кляса. Коло школы было дуже місця, то мали зме боїско и учитель огорód. Пляц коло школы был рівний и был огорожений доокола деревяными штахетами. За почекальню служыл нам невеликий корытар, на котрім зимом або під час дойджу зме чекали на свою чергу.

Коли я зачал ходити до школы, то были такы порядки: Віку школьному підлігали діти од 7 до 14 років. За тых сім років ходили мы так: до першой и другой клясы по єднім року, до третьої два роки, а до четвертої три роки. Єсли дахто вчылся барз добрі, то з четвертої клясы по закінчыню первого року міг ити до Горлиц до пятой клясы. Повысше односится до научаня в роках 1940/44. По війні в роках 1945/47 школа достала двух учытелеў и было юж 6 кляс.

Лекции одбывалися в такой спосіб: З рана приходили дві клясы разом, то єст в зимі третя и четверта на осму рано, а перша и друга клясы в полудне; літом зас было одворотні, бо з рана приходили молодшы, а по полудни старшы клясы.

Рано лекции зачынали зме молитвом "Отченаш" и "Богородице Діво" и кінчали зме лекций тіж тыма самыма молитвами. Діти молилися всі голосно або єден голосно, а всі тихо повторяли. Каждий гварил по черзі — од першой лавки до остатньої. Потім, по ранній молитві, зачыналися занятя: Єдна кляса доставала тихе занятя, а з другом учытелька перепроваджала занятя голосны — спрвджала зошыты, повторяла перероблений материял на попередніх лекциях, подавала нам нову лекцию, задавала нам тиху лекцию и задачу домову, но и так бралася за другу клясу в тот сам спосіб. Гнеска собі выображам, же была то барз трудна робота зо злученыма клясами бо я сам на свой скорі перешол єм тото, будучи учытельом на єдноклясівках.

Діти вчыліся розмаіті, але найгірше было з дисципліном, бо трудно было утримати дві клясы (около 60 дітей) в ідеальній тиши и заняться роботом. Были такы, же хотіли вчытися, а были и други, которым лем збытки іграли в голові, а не наука. То мусіла учытелька ужывать часто фізичных кар, то єст била на руку, давала клячати до кута або лишала по школі на пару годин. Тых найгірших, то кликала до стола, а там перед цілом клясом мусіл тот ученик положитися на кресло або просто на підлогу и товдиль сипалися разы по нещасливій задній часті тіла.

Предметами, которых зме ся вчыли, были такы предметы: язык (за "небіжкы санацийной Польши" польский и лемковский), в часі німецкой окупации український и німецкий, а в роках 1945/47 український и польский), рахунки, істория, географія, природа, рисунки, роботы ручны, выхованя фізичне, спів и релігія. Релігії вчыл священник, а інших релігій діти (поляки и жыди) ишли домів з лекциі релігії.

Учытелями в нашій школі были такы особы: Кобаній, Головка, Перейма, Порошенович (то были вшытки наши учытeli — од кінце 19 столітя аж до пізних тридцетых років 20-го столітя, коли зачалася остра польонізация наших шкіл), Габельова (полька, которая вчыла юж вшытко по польски, а лемковский язык, як предмет), Любомира Гайдукевич (жена священника В. Гайдукевича, а вчыла она всі предметы по украински и німецкого языка), Андрей Сайферт и Базарник — тоты остатні, то юж были остатніми нашими учытелями, бо за іх учытевання поляки нас выгнали и істория жытя школы зостала перервана.

По выгнаню поляки зорганізували школу для дітей осадників и циганів з Кривої и учытельком єст там якыса полька, которой назвиска не знам, но и пару років вчыла наша лемкыня, которая вернулася зо захо-

Коли возмеме в руки "Історию Лемковины", котра выдаєся рівночасно з том книжочком, то видиме, же нашы предки выдали много вченых, котры выводилися переважно з фамелій священничих, а и з нашої парафії знаний нам єст Онуфрий Криницкий: Онуфрий Криницкий родился в селі Крива, пов. Горлиці в 1793 року. Школы покінчил в Яслі, Пряшеві и богословіє во Львові. Был неженатым священиком и занялся дальшими студиями, так што отримал диплом доктора на віденському університеті и был назначений професором історії церкви на Львівському університеті в 1816 р., и по два разы был выбранний ректором и проректором богословского факультету.

Подібных ученых было веце, але были они менше знаны и не мож о них найти даякы записки, але як юж єм зазначыл, то были лем сынове священників и т. п.

В 19 и 20 столітях, коли газдове нашої громады зачинают інакше смотріти на світ, но и коли юж зостала знесена паньшизна, товдиль рожиться потреба науки и товдиль аж наша школа зачынат свою історію. Была то лем єдноклясова школа, але юж дає она широким масам нашей молодежи початкову освіту. Школа была побудувана в Кривій, бо Крива положена в центрі нашей громады, то з Ясюнки и з Баниці діти мали до два и пів кільометра дороги до школы. Школа побудувана была при церкви, то то тіж ділила льос церкви, бо была все спалена разом з церквом.

В часі, коли школа была спалена, то осібны села вынаїмали хыжы и в хыжах одбывалися занятя, а учитель приходил до каждого села на занятя. Были тіж окресы, же не было пару років школы, а то в роках при кінци 19 столітя и на початку 20 столітя, але не знам докладных дат, то лем пишу загально.

Школа, до которой и я ходил, была поставлена по першій св. войні, была побудувана з дерфза и крыта бляхом. Стоїт она до гнес, лем же поляки тепер зробили в ній склеп, а на школу взяли клебанію. Докладной даты поставленя не знам. Находилося в ньой мешканя для

В таких мешканьих бльоах жают многи наши лемки на заході в Любіню к. Легніши. На фото близка и дальша родина пишущого тоги слова.

учытеля и єдна кляса. Коло школы было дуже місця, то мали зме боїско и учитель огород. Пляц коло школы был рівний и был огорожений доокола деревяными штахетами. За почекальню служыл нам невеликий корытар, на котрім зимом або під час дойджу зме чекали на свою чергу.

Коли я зачал ходити до школы, то були такы порядки: Віку школьному підлігали діти од 7 до 14 років. За тых сім років ходили мы так: до першої и другої кляси по єдиному року, до третьої два роки, а до четвертої три роки. Если дахто вчылся барз добре, то з четвертої кляси по закінчыню первого року міг ити до Горлиц до пятой кляси. Повысше односится до научаня в роках 1940/44. По війні в роках 1945/47 школа достала двох учителів и было юж 6 кляс.

Лекции одбывались в такой спосіб: З рана приходили дві кляси разом, то єст в зимі третя и четверта на осму рано, а перша и друга кляси в полудне; літом зас было одворотні, бо з рана приходили молодшы, а по полудни старшы кляси.

Рано лекции зачынали зме молитвом "Отченаш" и "Богородице Діво" и кінчали зме лекции тіж тыма самыма молитвами. Діти молилися всі голосно або єден голосно, а всі тихо повтаряли. Каждий гварил по черзі — од першої лавки до остатньої. Потім, по ранній молитві, зачыналися занятя: Єдна кляса доставала тихе занятя, а з другом учителька перепроваджала занятя голосны — спрвджала зошыты, повторяла перероблений материял на попередніх лекциях, подавала нам нову лекцию, задавала нам тиху лекцию и задачу домову, но и так бралася за другу клясу в тот сам спосіб. Гнеска собі выображенам, же была то барз трудна робота зо злученыма клясами бо я сам на свої скорі перешол єм тото, будучи учительом на єдноклясівках.

Діти вчыліся розмайті, але найгірше было з дисципліном, бо трудно было утримати дві кляси (около 60 дітей) в ідеальній тиши и занятюся роботом. Были такы, же хотіли вчытися, а были и други, котрым лем збытки іграли в голові, а не наука. То мусіла учителька ужывати часто фізичных кар, то єст била на руку, давала клячати до кута або лишала по школі на пару годин. Тых найгірших, то кликала до стола, а там перед цілом клясом мусіл тот ученик положитися на кресло або просто на підлогу и товдиль сипалися разы по нещасливій задній часті тіла.

Предметами, котрых зме ся вчыли, були такы предметы: язык (за "небіжкы санаційной Польщы" польский и лемковский), в часі німецкой окупациі український и німецкий, а в роках 1945/47 український и польский), рахунки, істория, географія, природа, рисунки, роботы ручны, выхованя фізичне, спів и релігія. Релігії вчыл священник, а інших релігій діти (поляки и жыди) ишли домів з лекции релігії.

Учителями в нашій школі були такы особи: Кобаній, Головка, Перейма, Порошенович (то були вшытки нашы учителі — од кінце 19 столітя аж до пізних тридцетых років 20-го столітя, коли зачалася остра польонізация наших шкіл), Габельова (полька, котра вчыла юж вшытко по польски, а лемковский язык, як предмет), Любомира Гайдукевич (жена священника В. Гайдукевича, а вчыла она всі предметы по українски и німецкого языка), Андрей Сайферт и Базарник — тоты остатні, то юж були остатніми нашыми учителями, бо за іх учителювання поляки нас выгнали и істория жыття школы зостала перервана.

По выгнаню поляки зорганізували школу для дітей осадників и циганів з Кривої и учительком єст там якыса полька, котрой назвиска не знам, но и пару років вчыла наша лемкыня, котра вернулася зо захо-

ду, а по мужу называется Мигаляк. Але школа тепер єст в будинку клебанії, а в самій школі Спулдзельня Самопомоц Хлопска зробила свій склеп (в мешканю учителя), а в клясі мешкали сезоновы лісовы робітники.

Пишучи о нашій школі, хочу ишы припомнити, же мала она великий вплив на наши села. Была она научным центром, который вказувал дорогу до освіти, до науки и на ширший світ. Молодеж, которая до стала початкову освіту, читала книжки, газеты и журналы, з которых дознавалася неоцененных скарбів науки и новостей, которы старалася потім в якисий спосіб перенести на свое окружыня. Повстают в тім часі в наших селах бібліотеки при церкви и школі, де молоды и старши шыроко інтересуються и читают книжки. Бібліотеки были, як юж ём споминал, двух керунків, то єст руского під ім. Качковского, як тіж керунку українського Просвіта. Але тото не важне, якого они керунку были, лем того, же нарешті наука и культура заздріла під наши соломяны стріхи и обудила нас зо спаня.

Наша школа в часі свого істніня переходила ріжны тяжки окресы, але помалы выходила на добру дорогу, лем же выгнаня перетяло єй жывы и згинула, яко наша. На выгнаню мусіли зме ити в чуже нам седовиско и навет не мож было признатися кым зме, жебы щасливо перейти дорогу середньої и высшої школы.

На початку істніня нашої школы были зме під Австрійом, то школа наша была підпорядкувана тамтому устрою; меже войнами поляки тіж аж три разы міняли порядки и програму, бо раз українізували школу, а в кінци польонізували нас народно и релігійно католичили. Тото остатне юж и я сам переживал, яко учень першої клясы.

ПОЛЬОНІЗАЦІЯ

Знаме, же перед другом світовом войном польский фашизм в найвишім стадиум свого розвитку заприсягнул знищти всьо, што непольське. В першій мірі забрано наших лемковских учитеlej з наших сел и перенесено іх до Польщы центральної: Кельце, Лудзь, Познань и Бидгощ, а на наши села наслано молодых и шовіністично наставленых выхованків польских педагогічных шкіл. До нашей школы была призначена пані Ядвіга Габеля. В порівнаню до уч. Полешоновича, была она барз слаба учителька, бо не мала потребного приготовления ани практики, не знала людей, но и не знала нашего языка. Просто єй роля ограничалася лем до польонізувания нас молодых. Тото было в ньой на першім місци. За єй учителюваня всі предметы научано по польски, а наш язык выкладано лем як предмет. Але же учителька сама не зналанич по лемковски, то практично научаня по лемковски рівналося зеру. Памятам, же мал ём "Буквар" Трохановского, але николи ём го не вytігал з торбы в школі, лем хыбалъ дома, де няньо або сестры мене вчали по свому чытати.

Найліпше мі ся запамятала зима в 1938/39 роках, бо в тот час поляки польонізували цілковито наши школы. Я ходил в тот час до першої кляси, то я ишы на тоты рокы не розуміл ясно тых всіх справ, але в свой клясі я юж розріжнял, же учителька наша робит нам якису кривду, коли боронит нам по своему бесідувати, насміхуєся над нашом бесідом и над нами. но и не позвалят гварити молитву по нашему. Лем вшытко по польски. В тот час в моїй молодій душы зродился якисий жаль и зліст на такы порядки и зачал я бунтуватися.

Єдного разу, коли юж урядово в нашій школі всі занятя и молитва мали одбыватися лем по польски, то я потрафил намовити першу и

другу клясы, жебы не послухали учительки Габельової и молилися по свому. И коли учителька розказала нам молитися по польськи, то мы всі, як найголосніше зме могли, молилися по свому. Учителька махала руками, кричала, але мы не встремалися и закінчили молитву по свому. Таки сцени повтарялися штодені, але моі колеги и колежанки зачали улігати єй страшыню и по єднім улігали, так што я в кінци зостал лем сам гварити "Отченаш", а други повтаряли за ньом "Ойче наш, ктурись...". Як она юж зауважыла, же поконала нас всіх, то мене упорного выгнала домів, а други юж були потульними овечками — єдни зо страху, други жебы ся од ньой одчепити, а були и таки, же іх того не обходило дуже. На тім наш бунт закінчился, але то лем позорні, бо николи я и дакотры моі колеги не гварили зме молитву по польськи, лем по своєму — хоц тепер юж лем по тиху.

По тім бунті наша учителька юж перестала мене трактувати цукерками и давати похвалы, што все попередньо робила, але не могла мінич зробити, бо тоты мудрости, што нам переказувала я принимал дуже скоро и при кінци року дала загальну оцінку дуже добре, лем справування обнижыла мі на добре (о єден стопень нисше). Але же то було юж остатній импульс жытвий тогдашньої Польщы, то по вакаціях юж зме не мали де ити до школы, бо Польщу занял Гітлер, а Габельова виїхала з мужем в свої сторони и юж зме єй николи більше не виділи.

По прибытю німців в 1939 року школы по наших селах підпали українским владам, котры німці наставили. Началося научаня всіх предметів на українськім языку, котрий мы не зовсім розуміли, а передовсім акцент був для нас неможливим до научынняся. До того додано нам учытися, юж од третьої кляси в гору, язык німецкий. Научаня було обовязкове и єсли дахто не посылал бы дітину, то учителька могла бы го подати на кару. Але я не припоминам, жебы дахто был приголошений до того.

Учительком за тоты воєнны рокы была Любомира Гайдукевич, жена кривянского священника, Володимира Гайдукевича. Была она добром учительком, лем была дуже нервова. Мала она велики обовязкы фамелійны, то може не мала змоги нас допильнувати, як треба, але хто хотіл начытися, то міг, бо подавала нам лекції фахово и систематично. Як сама не могла дати собі рады, то помогал ій муж. св. В. Гайдукевич, котрий вчыл нас не лем релігії, але и выхованя фізичного, географії, історії, приготовлял з нами штучки театральны и т. п. Учителька зас провадила з нами церковний хор, котрий пару років прекрасно співали в церкви и на представліннях в школі.

В школі мали зме в тот час дожывління, то єст давали нам хліб з мармулядом або маргарином, макарон и чорну каву. Найліпши ученики доставали нагороды, то єст даякы деревяники (черевікі з деревяным сподом), книжки и т. п.

Заняття шкільны в часі войны откладалися од зими в 1940 року до червня 1944 року. Окрім научаня, ходили мы часто на прогулкы до Чертежа и до Млак, на котрых зме зберали рослины лічничи: лопушки, івку, крвавник, бібкы з ядлівця и други, котры зме сушили и оддавали в школі, а за того давано нам по пару грошей.

При школі існула дос велика дітяча и для дорослых бібліотека, з которой каждый учень міг користати. Я любил барз чытати и як юж на мою клясу кінчилася лектура, то я брал книжкы и чытал з высших кляс або призначены для дорослых.

Научаня уч. Л. Гайдукевич закінчылося літом 1944 року, бо по вакаціях юж ся не зачало, а то з поводу, же приблизился фронт на Тиханю и Крампну, котрий стоял в тых сторонах веце як штырі місяці. І аж по новім Року, коли втекли німці, зас зачалося научаня в нашій школі, а учителями зостали: Андрий Саїферт з Іваниці и Івазарник з Панкной. Напередньо була лем єдноклясівка (4 кляси), а по воїні піднесено школу до двоклясівки (6 кляс). Хто хотіл кінчыти 7 клясу, то мусіл ити до Гладышова або до Горлиц. Лем же довго того не було, бо в червці 1947-го року були зме бестияльсько вигнаны и вшытко зостало перерване.

На заході діти вшытки пішли по вакаціях до школ польських, а старши мусіли взятися за будяку роботу, жебы заробити на даяке мизерне утримання. Так же з моїх ровесників мало хто закінчил середню або высшу школу, бо не було можливості. Щасливши були молодші роціники, котри покінчыли школы сельські, а потім пішли в середні и дакотри на студія.

СПИСОК УРОДЖЕНЦІВ НАШОЇ ГРОМАДЫ, КОТРЫ ПОКІНЧYЛИ ДАЯКЫ ШКОЛЫ:

ЯСЮНКА. — З Ясюнки було мало людей, котри бы мали закінчені школы середні або высши. Першим, за моїй пам'яті, ходил до середньої школы Василь Зорило (сын Петра), але не закінчил; потім в часі війни ходил в Горлицях и в Самборі Митро Дзьола, котрий проживат тепер в Англії; на вигнаню в'їхалися на учителів: Фецко Квочка (внук Ілька Квочки), Фецко Докля, Анна Зорило (по мужу Гайтко), Митро и Марія Підбережняк (діти Семана Підбережняка), Ольга Пелеш (по мужу Підбережняк) и дуже покінчило школы середні, заводовы и высши, як Андрий Копча — скінчил высшу школу економічну, Семан Гайтко — Технікум Газовниче, Шкурат (Сов. Союз) — внук Амполя Гайтка закінчил здається університет, Анна Дрийовска — Технікум Почтове, Андрий Прегон — Технікум Телевізийне; а велике число покінчило и кінчат школы заводовы, середні и высши, што навет трудно мі тепер вичислити, бо не знам докладні о них. Што до по-вищого, то школы на заході можна було скінчыти, бо були розмаїты можливості, но и хто мал понятя, то кождий дашто закінчил и здобыл собі фах. Але матеріально того не оплачалося, бо звичайний робітник заробил веце, як учитель або даякий службовец. Коли я зачал вчыти дітей в 1952 року, то я заробил штоси около 500 злотых на місяц, а мій кузин Іван Копча, котрий робил на Одрі при регуляції ріки, заробил 1500 злотых. Але з часом поправилося и в 1961 року я юж зараблял 1800, а вспомнений И. Копча 2200 зл.

ВЛАДА АДМІНІСТРАЦІЙНА

Если ходит о владу, то мы свойой не мали, лем за княжых часів, а потім були зме все в неволі, то окупанты назначали своїх агентів, котри стігали податки и утискали наших людей. Мали зме лем своїх найніжших представителів, то єст вітів потім шовтысів) и сельських або громадських радных, котрих безпосередньо селяне выбирали собі в чисто демократичний спосіб.

Вітами в нашім селі були таки люде: Амполь Гайтко, Митро Пелеш, Юрко Шведа, Михал Пац, Михал Василько и Лукач Докля; а потім в 1934 року поляки впровадили нову назву "шовтыс", то були на

нашу громаду таки люде: Фецко Урда, Михал Урда, Митро Кец и Фецко Мигалик. (Фецко Мигалик був остатнім шолтисом нашої громади, бо в 1947 року був вигнаний на захід.) Окрім шолтисів були іщи підшовтысе. Як шовтыс був з Кривої, то підшовтысом був або ясюнчан, або баничан. И так за німецької окупації був підшовтысом Семан Смий з Ясюнки, а шовтысом Митро Кец з Баниці. Остатнім вибраним ясюнським представителем влади був Іван Гайтко, котрий був вигнаний на захід, але зо заходу повернул до Ждані і там проживат зо своїм фамелійом. Іван Гайтко був дуже активний в стараннія за поворот до Ясюнки, але наразінич з того не вишло. И він єсти іщи до тепер формальним нашим лідером, бо люде його выбрали и в часі його каденції наступила тота трагедия, котра не направлена до гнес.

Хоц нашы представителі були вибраны безпосередньо людми нашого села, але они не мали широкой влады на терені свого села, бо лем сповняли волю окупантів. Як то гварят: "Мусіли так танцувати, як ім окупанты заграли!" Але и так, єсли даний шовтыс, підшовтыс або радний був добрым чловеком, то и при так великом ограничению міг прислужытися дачым добрым для своїх выборців. И більшіст тых наших представителів служыли свому селу, своїй громаді як найліпше могли, но и зато іх кождий шанувал и рахувался з іх словом, но и гнеска єст мі приемно писати о тім и горджуся ними, же в так трудных обставинах служыли они свому народу, як лем найліпше могли.

До обовязків вспомненых сельских службовців належали всі справы сельськы, як збераня податків, выдаваня позволіня до Америки, розбір менше важных справ судовых, но и многы справы дотычуши громады.

Дальше притачаме допис, котру о Ясюнці написал Андрей Шведа, памятающий добре I св. войну и события перед и по войні:

"Село Ясюнка, пов. Горлиці, положене высоко в Карпатах. Повыше села называли поміркы, де єст копец, то як були маневры в 1910 року, то воїскове довудзтво повідало вітови (вітом був Юрко Шведа), же поміркы ся называют на воїсковій мапі Липовка и же гора тота высша єст од Марешки. Село лежыт меже Волівцом, Чарным, Жданьом и Кривом. Хотар невеликий, лісы на три стороны належали до панів, то селяне купували од панів дерево на опал. До панского ліса не вільно было ити, бо стерегли го лісничы. Селяне мали покус и свого ліса, громадзкий ліс и співку (понад 20 членів) в Каніковій Долині. Ліси тоты мають за собом історию. З оповіданя старых людей довідал єм ся, же колисий барз давно панове хотіли злучыти од помірків аж до Річного з волівським лісом. Меже Гущом и волівськом Сухом тече річка в керунку Річного, а по обох ей сторонах было пасвиско и учкы. Панове пасвиско и учкы не брали. Селяне нато ся не згодили и ім пришло до битки, на котру газдове вышли з топорами, а бабы з попелом в запасках, котрий метали панам до очей. Панове и так не одступили — аж як газдове ліс запалили. Товдиль панове виділи, же не дадут рады. Чисту землю не хотіли и так одступили. А част того ліса, што погоріл — назвали Опалений, дальше єст Гуща, Канікова Долина и Суха аж до Річного вшытко зостало власностю газдів.

По панских лісах газдове покус зарабляли, бо зимовом пором робили гонты, рубали сяги. Жыди купували од панів букы на сяги; ялиці на гонты, то хто мал добры коні и віз, то ищи было байка, бо міг

кус заробити, але такий зо сокыром (лісоруб), то лем заробил на камфіну, на сіль и на дуган. В тых часах добрий слуга, што міг виконувати вшытки роботы на газдівці, включно и косити, то достал 20 корон на рік и даяку одежду. Іншого зарібку не было. В літі дакотры ходили (до 1914 р.) на жнива на Венгри, де косили зерно баронам. Нашы ясюнчане ходили на Геретелик. Было двох газдів, котры брали зо собом 12 хвопів або и веце, але все до пары, жебы єден косил (підкошал), а другій підберал и вязал до снопків. Таку группу называли "chapak" и в кождій группі был провідник той группы. З нашого села ходили 2 chapакы або и три. Провідниками chapаків были: Иван и Данько Грацонь, но и Иван Перун. Плачено ім зерном, то ест пшеницьом або жытом. Од 1912 року юж жнива зачали одпадати, бо бароны зачынали впроваджати на своі поля машыны-жнивярки.

По I св. войні в нашім селі жытя было дуже трудне, але кед был добрий рік, кед капуста, бандурки и овес ся вродили, то было здорове жытя, але были такы рокы, што пришол град, злива, то был голод. Были т. зв. комірники, што не мали ани єдной скыбы свого поля або стары люде без фамелиі и близкой родины, то такы были примушены піти по жебраню. Але то было так не лем в нашім селі, але и по других. Земля в наших горах была пісна и потрібувала навоженя, бо вода змывала єй и лем каміня зоставало, котре мушено было зберати. Потім юж купували томасину и сіяли, але на тівко не вродилося, жебы заплатил за томасину. В нас найліпше ся родил овес. Было дуже овочів: ябка, грушки, сливки, черешні, ягоды, черници, малины, яфыры, грибы и т. п. Розмаіты грибы продавали, а сошнякы и рыдзыкы дахто квасил. Біда, же народ не знал, што с тым робити. Садовину покус сушыли, карпелі тоже сушыли, то як бабы пряли, то грызли на слину.

Не каждый мал садок, а хто мал, то не дозерал, но и всі з того корыстали. А каждый міг мати. Мало хто мал грядкы, жебы посадил морков, котру діти так любили або огуркы, дыню и т. п. Зато дуже нихто не дбал, лем жебы капуста, бандурки ся вродили на зиму. Землю обробляли так, як и іх дідо, лем же юж мали жэлізны плугы, а іх дідове мали лем деревяны, де на кінци плуга был кавалок жэліза. Дуже маленька част газдів мали по пару коней, а тоты, што мали по єднім, то ся спрягали и ярували до співки. Дває газдове николи не мали коня, то обробляли поле коровами и ім выходило дуже туньше, бо коньови треба было дати вівса и сіна. Они натоміст овес змололи на адзимку, сіно дали корові, котра зас дала більше молока.

В перший ден, як ишли орати, то выносили хліб и свячену воду и клали перед худобом, жебы Пан Бог іх благословил при роботі, но и жебы урожай был добрий. Водом кроплено худобу и коні. По ораню, то юж была ручня робота: зерно брали до кошыка и сіяли по оранині, а потім загрібували бороном; косили до вавків, грабали до снопів и вязали повереслами снопкы, клали до стогів, а так звозили и укладали на поді. В зимі хлопи молотили зерно ціпами: двох, трьох, а и штырьох лупу-цупу на боіску. До 1900 року в нас нихто не мал купчой машыны, лем домашні, што сой поробили сами. Як зерно змолотили, то го чистили руками, то ест метали зерно догоры, а другий плахтом махал и здувал полову.

Пізніще завитала и до нас нова техніка, бо кілька газдів ся зложили и купили млинок. Тот млинок через цілу зиму ходил по селі. В 1901 р. купили до співки молоцкарню: Антонь Зорило, Стефан Квоч-

ка, Митро Кобан, Андрей Пелеш, Афтан Копча, Юрко Швада и Гыба, то юж был великий прогрес в селі. Обслуга машины была така: штырьох хлопів ньом обертали, єден одберал солому, єден снопки розвязувал, а єден кормил (подавал снопки до машини), то змолотили за єден ден. Січкарні до тих часів мали домашні, то єст збили три дошки — жовобок, и стару косу на спружині, ногом ся притискало и так різaloся жытню солому на січку. Січку потім парили и давали худобі.

Але занім хліб спекли з того зерна, то ищы треба го было підсіяти решетом, перечистити на столі, кус присушти и так змолоти в млинци двома каменями. Хліб іли майже вівсяний, бо овес найліпше ся родил. Сіали жыто, ярец, але тоты остатні зерна вымагали прогною, котрого все бракувало. Пшеницю мало хто сіял, бо потрібує она ліпшої землі. З вівса пекли хліб, варили кеселицю, пекли адзимку, а жыто або ярец, то лем домішували до вівса. Петлюваної муки, хто міг, то купувал на Велигден на паску.

Робили люде тяжко на тот насущний хліб, але нихто не нарікал, лем кед ся вродило. Зато жыття было веселе и здорове и не треба было дохторів и медецини. А як дахто ся заховодил, то го насмарували честком и ся го ищы наїл, выліз на пец, добре ся выгріл и юж был здорів. Як дostaл "врокы", што го голова боліла, то були такы бабы, што знали одрабыти. Пришла заварила воды, положила 12 угликів до воды, переварила воду 12 разів, штоси пошептала, шмарила углики по кутах и так казала ся той воды напити. "Голова зараз перестала боліти..." Таких ворожок, босорок, бачів, дохторів было дос, а они ся и гнес находят, лем же неграмотным и бідним народом.

Коли корова ся добре ненапасла або жіла даякой травы и упала на молоко, тонич інше, лем босорка молоко одобrala, але ворожка порадит, што треба робити. Як газдови добре ся всю родило, то він штоси знал, він ходил до бачы або він сам бача. Я ту дам приклад єдного газды, котрому всю ся добре родило, бо він пильнувал свого маєтку: возил лища, мох и стеліл під худобу на гній. Засадил грушковий садок и я сам на тоты грушки ходил. То на його полі ся родило, а за меджом сусідови ани половину тівко, а был то Романьчак.

Найгірша була біда зо страхами, коли соньце за гору зашло, то якыса біда ходила и страшыла. Найвеце по пустых хыжах, на крижових дорогах. Єден газда ишол зо Ждыні з ярмаку, ніч го зашла, як то в зимі, завчасу. Пришол на Роспутя и штоси ся му привиділо. Зачал летіти домів, але сніг был зверха примерзний, то гужал. Ніч прилетіл домів, то и керпці погубил, лем остали му на ногах мокры гунянки. Люде казали, же то злий дух и померший грішник.

В нас жила вдова, моя нанашка, Примуска, але я лем єй кус памятам, як єй муж помер, то пару років штоси в коморі все шарудило. Раз в зимі запросила хлопів, жебы глядали, же ся боїт. Глядали, але не нашли ничего. Вдова дале не може спати, бо в ночы найвеце чути того: тріщыт, скрипит и шарудит. Закликала потім ксендза, жебы того злого духа позбытися. Ксьондз покропил свяченом водом, штоси почытал, але и тово ничего не помогло. Аж єден газда пішол и слухат, як сой штоси рапче, але взял сокыру и одшкіпил лубок з дерева, а ту жаба выскочила. Были такы, што в ночы не пішол коло цментаря, а наш гробар, як копал гріб, то му дали выпити або сой сам купил, но и як ся змучыл то нераз заснул, тай спал цілу ніч инич го не страшыло. Таких забобонів люде наслухалися до сыта, дакотры в них твердо вірили

и барз боялися іх. Гробарем в нашім селі был Иван Долина, котрий походил з Волівце, а до Ясюнки пристав. Бо в тоты часы было таке сельскє право, же як дахто пристав до села, а не было гробаря, то мусіл быти гробарем.

В нашім селі были два јиди: Хаім зо женом Істерком и діти, Гершко Вовк зо Ждыні и при нім мешкал Мендель Сайферт, котрий ходил по селах и скупувал яйця, телята, продавал іглы, нитки и так гандлювал на жыття. Мали зме тіж єдного цигана, котрий назывался Кузма Михалик. Він был ковалем, а в 1912 р. перенюсся на Баницкий Вершок. Він был добрым ковалем, то перед ярьом мал дуже роботы, бо остріл бороны, чересла, лемешы, а Катрена покус ходила по жебраню, а як парібци робили музику, то іднали Кузму и його сына грати. Сын Петро грав на гушлях, а Кузма на басах. Они также грали по весілях. Тот циган, то была дос добра людина, лем молоды невісты циганів не любили, бо як ся циганя вродило, то запрошали найгонорівшы за кумы. На забавах, весілях дівчата, невісты с циганами не хотіли танцувати або паробок с циганком, то часами приходило до битки.

Жыди оба мали корчмы и гандлювали чым могли. Были такы газдове, што любили выпити и там дашто купували, а запватити не мали чым, то жыди ім давали на борт. Жыд записал до книги скілько хотіл, а газда не записал, бо не мал ани книги, ани писати не знал, лем сой записувал в голові. То нераз ишли аж до суду, але жыд все выграв.

В 1902 року в Кривій погоріла церков и школа. Дмитро Пелеш, звали Ильчышын, номер 51 з Ясюнки дал на Службу Божу. Одправлял Службу о. Полишинович. По службі забыли загасити свічки на столику серед церкви и обрус ся запалил, а од обруса дале. То было в літі в віторок, то дуже хлопів пішли до Горлиц на ярмак и не было кому ратувати. Я добре памятам. Я по полудни пас корову на Вершку и я виділ чорну хмару над Кривом. Полетіл ём домів повісти мамі, котры вышли на двір и сказали, же Крива горит. А ту люде летят долов селом и кричат: "Церков горит! В церкви оген!" Оген в церкви долго ся дусил, а коли кривяне ся злетіли, бо дакотры были на поли, то поломін вибухнул и не могли приступити и ничего не выратували, згоріло всю дочыста. Школа была близко, то тіж ся запалила. Зо школы вынесли лавки и столики и што могли. Учителем был товдиль Кобаній, котрий по тім пожарі пішол до Гладышова. Тот пожар наробыл великой шкоды. До Кривої належала Баниця и Ясюнка, а ксендза привозили з Волівце в кажду другу неділю. Люде ходили з Ясюнки до Чарного, до Липної, до Ждыні и до Волівце. Люде без церкви не могут жыти.

Радошиняне в тім часі мали дві церкви, то єст нову и стару. Церковний комітет з Кривої пішол до Радоцины и купил радицинську церков, котру привезли до Кривої. Поставили ёй и поправили, бо юж барз была стара. Юж мали зме де піти до церкви, але школы дале не было. На осін 1903 р. в Ясюнці зачали провадити школу на Розстоці, бо там была пуста хыжа коло Дзьопы. Привезли столики и лавочки, што вырвали в Кривій з огня, зъіднали Гурка з Маластова за учителя и зачалася наука. Діти з Ясюнки и з Кривої розмаітого віку вчылися в єдиній клясі. Книжки спровадил з Липної Пелешык. На пробу зме мали двоякы книжки, то єст стары, но и новы надрукованы юж фонетиком. То нам дали новы, же ся легше вчыти. Діти через зиму мали добрий початок, бо навчылися азбуки, але зима злетіла скоро и коли сніг зачал гынути и юж видно было купы и землю, то юж діти не посылали до

школы, бо ім треба поганичів або на поле з худобом. То што ся навчили через зиму, то забыли через літо и зато лем пару могли читати, што мали поміч дома. За старших мало хто знал читати. В нашім селі девят осіб знали прочитати або написати лист на 66 нумерів в селі з двома корчмарями и з єдним циганом.

Од 1902 року школы не было на три села: Баниця, Крива и Ясюнка, бо всі тоты три села належали до школы и до церкви в Кривій. Но и не было школы аж до 1910 р. Вертаючи назад до церкви, хочу зазначити, же ксьондц хотіл, жебы му поставили клебанію, бо юж ся хылила зо старости. Клебанія была в Волівци. Лем нашы три села ся нато не згодили, бо він был приписаний до Кривої. И тоты три села не хотіли го привожати, бо бывали такы, што не мали коня. Через літо ся спрігали, бо дорога была планна: камениста, болото; в зимі сніг завалил через ліс, то єдным коньом не порадил. Тоты, што не мали коней, то мали быки або лем коровы, котрыма обробляли поле. То и по попа запрігали быки або коровы до воза без півкішка, лем даякы гніниці, плахту соломы и гей в собі и од себе по ксендза. Ксьондз на таке ся барз гнівал, же му не хотят ставити клебанію, то повіл тым трьом селам, же не буде до Кривої приходил, лем што третю неділю. Тоты три села хотіли поставить клебанію в Кривій, але ксьондз повіл, же не мають церкви лем капличку. Товдиль кривянський комітет урадил будувати нову церков. Але ставити нову церков, то не было легко, бо треба грошей, а нашлися такы, што не мали на сіль.

Помимо вшыткых перешкод зачали будувати церков. Найперше треба было грошей заплатити майстрам. Майстрове бывали такы: головным был Сиротяк з Гладышова, помічники — Афтан Копча и Петро Кобан з Ясюнки. Головным керовником той будовы был Ю. Шведа з Ясюнки. Газдове в зимі стинали дерево в клебанськім лісі, різали швали, привозили до Кривої и помогали, што могли. Каждий газда мусіл дати грошеву поміч, што му было назначено. З Америки покус присывали отдельны люде. Юрко Шведа и други бывали выбраны піти по колекті на церков по других селах, але не ходили. На дзвоны прислали з Америки и Стефан Квочка ст., н-р. 46 дал на престіл, Кузма Михалик, циган, зробил трираменны кресты и так помалы была выбудуван церкев. Церков посвячали в 1907 р., а бывала она дуже красива. При посвяченню чернянський ксьондз мал проповід и величал всіх селянів, церковний комітет и Юрка Шведу за його добру роботу, за довгий и тяжкий труд од самого початку 1902-1907 рр., чтобы поставить дві церкви и проповедувати всю до порядку. Шведа был церковным газдом и секретарем, а в Ясюнці был вітом.

Хоц бывали дві церкви, але ксендза все ищи возили, як и перве, но и так ся з ним посварили, же затягли справу до суду. Ксьондз конечно хотіл, жебы му ставити клебанію в Волівци, а они не хотіли, лем в Кривій. И му повіли: "Мы тепер маме церков, капличку и маме стодолу, але він и нато ся не згодил. То так ся посварили, што затягли справу до суду, як юж єм споминал, котра не закінчена до гнеска. Тот ксьондз был добрий чловек, служыл народу по старому, бо як ишол з переносом, то величал: "Вас всіх православных християнів!" Він был русского духа. А на початку войны закопал всі документы и книжкы церковны, а сам з фамелійом пішол до Росії.

Од 1910 р. до I войны в наших горах штоси кыпіло. Одбывалися австрійскы маневры. В тых самых часах священник Сандович пришол

до Грабу, бо тото село в наших сторонах найперше перешло на православіє. Потім Чарна, Липна, Незнайова и так дальше. В 1912 р. були виборы, на посла ішол Длugoш зо Санковы и Андрей Цисляк (отец знаних нам всім Цисляків) з Устя Русского. З кожного села висылали єдного або веце голосувати. З Ясюнки был выбранний Юрко Шведа и Андрей Пелеш. То было в зимі. Виборы были в Санкові и хто голосувал на Длugoша, то го добре обходили: давали му істи кобасу, пити и т. п., а хто голосувал на руснака, то поляки били и мусіли втікати. Длugoш выграв.

В 1913 році што раз то більше было чути за перехід на православіє. В зимі по наших селах ходило військо. Люде під страхом знали, што приходить до війни. В селі Воловец зробили список и хотіли перейти на православіє. В Кривій было пару українофілів, а головним был Петро Быбель, котрий ся не крил и кричал, же він українець. Был він дяком в Кривій, вітом и писарем на Криву и Ясюнку. Він был не лем українцем, але и австрійським шпіцльом. Служил Франц Йосифу при війську яким офіцером, но и знал по німецькому.

Мы в Ясюнці мали читальню М. Качковського, ищы од 1910 року приходили книжечки до читальні, то повіл шандарім, же до Ясюнки приходять руські книжки. Читальня была в Антона Зорилы. Шандаре пришли, але не нашли руських книжок, то значить з Росії. Він ясюнчанів ненавіділ и кричал, же москалі. Юрко Шведа был в Ясюнці вітом, а в Кривій церковним газдом и секретарем. В Ясюнці потім Петра Быбля вишмарили з писаря, а зъіднали Пелешыка з Липною и Семана Вислоцького.

Пішла гудка, же Ясюнка и Баниця хотят перейти на православіє, и же ясюнчане возмут тоту стару церков до Ясюнки, то кривяне хотіли церков спалити. Ясюнчане в єден ден рано, ціле село, пішли з возами до Кривої, церков розобрали (totu стару з Радоцини) и привезли до Ясюнки. Дмитро Пелеш (називали Петришын н-р. 33) дал пляц на загороді повысше дороги и на другий ден церков поскладали. На третій ден пришли шандаре и заборонили докінчыти. Кривяне пустили гудку, же ясюнчане вкрали з Кривої церков в білий ден и подали до газети "Народна Воля" в Америці. В 1914 року я пришол до Америки до сестри Чернецької в Монтана, но и швагер мі каже: "Вы добры злодіє, бо сте вкрали церков в білий ден!"

— То правда, бо я тіж помогал, але ци вкрали, то не знам, бо я чул, же ясюнчане купили. — Швагер Чернецький показує мі газету "Народну Волю" и каже: "Прочитай сам ту ту статю!"

В I св. війну церков в Кривій зас погоріла и по війні ту ту стареньку церков з Ясюнки знов перевезли до Кривої, котра служила за довгі роки. А школу взяло два роки побудувати и в 1910 р. діти зачали ходити до школи. За тих десят праві років не было школи в Ясюнці.

В єдину зиму, як памятам, в Баниці мали читальню, котру заложил Петро Сайферт. Вчыл він тіж дітей, вивчыл хор, котрий співал в церкви. Петро Сайферт мал в Баниці тіж кулко (кружок) рольничий. Старши за него знают. Зас його брат Андрей был учителем в Ждыни. До Кривої пришол молодий українець з матерем. Дуже добра людина. Діти го любили и ся добре вчыли.

Андрей ШВЕДА, Ст.

БАНИЦЯ

ЧАСТ III.

Село Баниця, повіт Горлиці лежыт меже селами: Воловець, Крива, Вірхня, Гланкна и Ъортне. паходяться там такы назвы частей хотару: (нижній конець села) меже Верхами, копривы, Мохнач, меже потоками, Кустриця, під Гірком, Дебря, Цигольський, Гора, коло Лісика, Глаты, Баницкий Вершок (Баницкий Вершок добре знают вшытки кривяне, ясюнчане, черняне, липяне, радициняне, довжане, вышиватчане, грабяне, ожиняне и незнаївчане, бо тамадиль іхали до Горлиц, а як везли дашто тяжке або дерево, то мусіли спрігатися, жебы витягнути віз на Долини.), Обочы, Долини, Проломиска, Лісківці, Бані, Горб и Магурич. Магурич єст єдном з найвищих гор в нашій околиці и лем уступат гладышівской Магурі.

Баниця мала около 600 гектарів землі, то єст поля орного ок. 400 гектарів, а решта лісы и пасвиска.

Легенда голосит, што село заложили давны збійники, котры в давных часах (середні вікы) нападали на шляхецкы дворы и ховалися в горах Карпатах. Дворы шляхецкы мали в руках поляки, котры называли тых збійників "бандиці" и правдоподібно од того слова принесла назва села Баниця. Тото было переказуване з поколіня на поколіня, а я особисто чул того оповіданя од мамы Павля, Якова, Семана и Михала Куривів, котра любила мі хоцколи оповідати за давны часы прекрасного села під Магуричом — Баниці. Мама Курилів походила з роду Фешів. Што єст в тім правды, то трудно гнес потвердити, але може быти, што якыса частка правды существует и в тій легенді, бо по цілій Лемковщині сут розширены оповіданя за збійників.

При тім ищи хочу додати, же старши люде оповідали о тім, яко бы то мала быти щыра правда. Додавано ищи до того, што коли "бандиты" (збійники) заснували село Баницию, то и про "бандитів-збійників" оно остане знищене. Же тоты народны пророцтва мали кус правды, то довідашся, дорогий чытателю кус дальше, де буду вспоминал за баницку трагедию в часі війны и по війні.

Ніч зачну писати дальши факты за знане мі, бо сусіднє, село Баницию, котре ділило вспільну долю з іншыми селами Лемківщины, то найперше выміню ту імена и назвиска газдів, котры жили там за моїй памяти до року 1947. А зачну од нижнього кінце:

Петро Шкимба, Петро Феш (Заяц), Иван Мотыка, Иван Шкимба, Миколай Гілета, Михал Феш, Павльо Курило, Михал Дзьопа (де перве был Кец), Стефан Быбель, Андрий Феш (зо Спуста), Василь Бігуняк, Петро Феш, Петро Ротко, Митро Гуреш, Митро Налисник, Константий Підлипчак, Агретина Гуреш, Петрина Сковронок, Стефан Пласкоњ, Андрий Вислоцкий, Михал Вислоцкий, Антоха Вислоцка, Иван Мотыка, Андрий Сайферт, Михал Курило, Юрко Мотыка, Иван Гуреш, Осиф Каніщак, Юрко Федорко, Кузма Ковтко, Стефан Філяк, Митро Філяк, Андрий Шопа (зят Смия), Михал Косар, Митро Кец, Петро Гебуза, Кундрат Обуханич, Гриц Гбур, Андрий Васічко, Філип Кец, Стефан Мотыка, Кундрат Гбур, Стефан Лепак, Анна Мадзік, Петро Романьчак, Рузя Філяк, Гриц Гайтко, Фецко Сайферт, Петро Шкимба, Гриц Кец,

Іван Журав, Василь Смий, Василь Філяк, Павльо Гуреш и Крестифор Дитко.

Село Баниця належало разом зо селами Крива и Ясюнка до єдної громады и парафii. З того поводу дакотры факты, як істория церкви и школы, будут вспільны всім тым трьом селам. Што єст вспільне, то не буду повтарял, бо описал єм дос широко на попереднiх сторонах, лем опишу того, што єст виключно баницке.

БАНИЦЯ під снігом. Вид на нижній кінець села, де стоїть чатаць пару хыж, в которых мешкають гурали. Дающее видно Баницкий Вершок. Фото Я. Курило, 1968 р.

Так, як и всi села на Лемкiвщинi, Баниця мала своi события, котры не зостали нигде записаны, лем были переказуваны с поколiня на поколiня. Нераз totы факты, коли iх оповiдал добрий бесiдник, были iнтересны и можна iх было слухати цiльма вечерами. Были то переважнi оповiданя о пережyтях родовых, природi, обычаях, и т. п. Будучи малым хлопцем я приходил часто до мойої сестры Марины Курило и там єм слухал тых розмаїтых оповiдань, которых мi наоповiдали старши баничане.

В давных часах баницкы газдове корчували лiсы, котры отачали долину села, чтобы здобыти веце землi пiд управу рослин, котры они управляли. Земля, в тот спосiб здобывана, была дос добра и по спаленю лiса дос довго родила овес, ярец, яре жыто, оркiш, бандуры, карпелi, капусту, горох, бiб, физолю и т. п., лем треба было єй од часу до часу погноiti и выправити. З бiгом часу люде вчyлися лiпше землю управляти, навозити, то и родила лiпше. Пробували сiяти пшеницию озиму або яру, котра при добрiй управi покус ся удавала, переважно в долинi села и на нижнiм кiнци. Найпланьшы землi были на границi з Бортным и на Магуричы, де росла лем кустриця и велика кiлькiст яфырника. Баниця была знана на цiлу околицю з яфыр, которых росло найвеце в Мохначы и на Магуричы. Коли наступил сезон яфыровий, то не лем мiсцевы селяне (зачынаючи од маленьких, а кiнчаючи на старых), але и з окolinaх сел тягнули цiлы групы, чтобы назберасти про себе и на продай тых смачных чорных ягiд.

Яфыры ролилися правi каждого року, але были роки менше або веце урожайны. Часом зас трафлялися надзвичай врожайнi, што люде не дали рады цiлого того богацтва зобрati, котре оставало для житеleiv лiсiв - - птахiв и звiрят.

Яфыри були дуже смачни и в сезоні всі люде дуже іх споживали. Можна було іх істи просто з яфырника або приправити сой цукрьом ци сметаном. На окрес зимовий переховувано в бутлях, слоїках або в горцях т. зв. камінняках, лем треба було до них додати спеціального порошку, котрий купувано в Горлицях, жебы запобігнути зопсую. Хто міг купити дуже цукрю, то засыпувано щукрьом и в тот спосіб не псуліся. Так перехованы яфыри були добри аж до другого сезону. Переважно споживано іх в постах (різдвяний и великий), то єст з хлібом, а надвижка соку була улюбленим напитком и домовим лікарством.

Треба признати, же баницькі газдове були дуже уцтивы и щыры, же позвалияли приходити на іх Мохнач и Магурич, бо то з тым було звязане и знищеня ліса, травы на пасвиску, а хоцколи трафилися неуцтивы збераче (переважні діти), же столочили зерно або бандури на прилігаючім до яфирових місц орних полях.

Што я зауважыл и запамятали, то хочу признати, же баничане газдували добрі, бо всядиль було поле пооране и вроды, як на наші гористы терены, були красни и утриманы в добрім порядку. И жили вшытки, можна повісти, середньо, лем перед самом II св. війном, коли не було доступу на еміграцію, ани на місци не було жадных додатковых занять, дуже молодых поженилося и они були в кепських обставинах, бо досталася ім маленька част землі дагде під лісом або на помірках, то ясне, же не було роскошу. Але tota проблема існувала по всіх наших селах Лемківщини.

Ліси в Баници були витяты праві дочиста, бо всі праві газдове попродали дерево на пняку жыдам и думам, же лем зостал невчітятий ксєнжий и жыдівский ліси, но и з пару газдівських, а решта вшытки були витяты. В сусідніх селах газдове того витятя лісів не похваляли, бо уважали, же треба з лісом ощадні газдувати, жебы не лем гнес було добрі, але жебы забезпечыти и будущы поколіня. Але выпадки політични покотилися некорыстно для нас лемків и тоти, што критикували баничанів за витятя лісів, гнеська мусят признати ім, же зробили добрі, бо баничане взяли гроши за свої ліси, а іх сусіде в Кривій, Ясюнці и других селах Лемківщини зостали вигнаны и ліси іх витяли гнеська поляки. Не єден жалувал того и вспоминал поступок Баници.

В практиці, то лем длятого баничане вишли добрі, же продали ліси, бо нас вигнали. Але коли бы пришло нам там дале жыти, то баничанім було бы тяжко вижити без лісів, бо молодий не садили, а сам скоро ся не розширит. Можливо, што опі "дашто предвиджали", як поточиться судьба нашого народа на Лемковщині ...

ШКОЛА

Школу баничане побудували деси в роках 1934 — 1936 и була она поставлена повысше Налисничка. Я сам був в тій школі два разы, яко учень першої кляси, в літі 1939 р., коли нас учителька Габельєва з Кривої провадила на прогульку до Баници. Там в баницькій школі мали зме встречу з дітми и учительом. Обоє учителі були поляки, бо а приділили нам "польських патрийотов", штоби нас маленьких першонаших учителей в тых часах поляки попереносили на польськы терены, клясників по маленьки польонізували. (Але о тых справах написано єст широко на попередніх сторонах о школі в Кривій).

Другий раз була єм в баницькій школі, але юж в часі німецької окупації. В тот час в Баници була учительком жена Андрея Сайферта, котра тепер проживат з троїма дітьми деси ту в Америці, а чув єм, що в Нью Йорку. Зас єй муж, Андрей Сайферт, живє на вигнаню в Зеленогірському воєвудстві. Побут тот ся мі кус запамятал, бо уч. Сайферт приготовила концерт и представління. Не памятам, што за представління було одгryване, але памятам до гнеска єдну зворотку співанки:

Мі приснился сон дивненький,
Што приіхал мій миленький,
А я встала засвітила,
Нee того, што-м любила.

Співанку тулу співала прекрасно Анна Романчак, котру єм знал, бо була она з нашого села, а в тот час служила в Сайфрів.

При тім концерті запознал єм собі колегів, а то Підлипчаків, Фешів и других, котры тепер всі проживають в Совітськім Союзі.

Перед 1934-1935 роками баничане належали до школы в Кривій и перед тым там іх діти ходили вчиться, але о тім єст писано на іншім місци. Треба бы было вимінити ту и назвиска учителів и учеників, котры покінчили тулу школу, але то не єст в моих силах, то лем вспомну кілька осіб, котры зашли кус дальше в своїй освіті и знаны были и сут не лем серед наших баничанів, але и серед Лемків там в краю и на еміграції.

До приходу німців в наши стороны учительом, як юж єм споминал, был Гвідж Генрик — поляк, а в часі німецької окупації учительювала жена Андрея Сайфера. По войні, то єст в роках 1945/47 школа в Баници не была отворена, бо більшість людей виїхали до Росії, а тых пару дітей, што остали іх родиче в Баници, то ходили до школы в Кривій, де вчили учителі: А. Сайферт и Базарник з Панкной.

За учеників не можу дуже написати, бо тоты, што ходили до баницькій школы, виїхали, як юж єм спомнул, до Росії, то незнам, як там ся урядили. В кождім разі многи з них покінчили школы и роблят на одповідных роботах.

О тых, што знам, же вышли виже од своїх старших братів и сестер, то сут такы: Петро Сайферт, брат Андрея, покінчил высши школы, але не знам де и які. Знаний він єст на еміграції, де видавал для лемків газету, на выдавання котрой пожиччил грошей од свого брата Осифа, але не вишло на тім добре и мусіл перестати выдавать газету, а брат Осиф з того аж захворіл умислово и жыл потім в Баници при наймолодшім браті Фецку. Петро Сайферт проводил тіж жыття культурно-просвітительне в Баници перед виїздом до Америки и по повороті перед II св. войном. Жыл він потім на Помірках, але на початку війни німці забрали го до Осьвенція и там загинул.

Андрей Сайферт — вивчился за учителя и довгы рокы вчил в селі Ждыня — аж до року 1944, а в роках 1945/47 в Кривій, а пак был вигнаний на захід и учитеекувал в Зеленогірському воєвудстві и там живе до гнеска, але юж на пенсії. Діти Андрея Сайферт, ту в Америці, тіж покінчили высши школы, але они з лемками не тримают.

Ту хочу зазначыти, же за німецької окупації з Баници пішли до середньої школы такы учні, як Митро Гуреш, Мария Бігуняк, Петро Гілета и Фешы. Знам лем, же Мария Бігуняк єст учительком, а решта не закінчили школы, бо всі розышлися по світі: П. Гілета єст в Англії, М. Гуреш на вигнаню, Фешы — єдны в Росії, а други деси на заході.

На выгнаню з тых пару фамелій, што не пішли до Росії, то вивчалися на учительів: Ковтко и Ярослав Курило; други сут шоферами, трактористами и т. п. В Савітськім Союзі дівка Стефана Быбля закінчила школу (Технікум Коляйове) и робить завідуючом стації коляйової коло Тарнополя.

Решта учеників баницької школы не вишли на ширший світ, бо лем покінчили школу, жебы знати писати и читати, но и рахувати для своїх потреб, хоць були серед них и здібни. Але перед II св. воєнном мало хто міг собі позволити дати вивчти дітину, а котры покінчили, то з великим трудом, а и о роботу было барз трудно для інтелігента — лемка. В часі війни и по віні теж было ищи тяжче, но и перешкодило тому дуже переселеня, выгнаня и размаїты трагедії.

Школа баницька не існувала довго, бо зараз по виселеню поляки розобрали єй и перевезли до Гладышова, де даліше служить за школу.

ЦЕРКОВ

Баниця, так само, як Крива и Ясюнка належала в давних часах до парафії и до церкви в селі Воловець. Потім в 19 віку хтось з кривянів подарувал грунт на клебаньшину, а Демчар пляц під церков, то вспільні тоти три села побудували церков в Кривій, а священника привозили з Волівце за коляйком. Так було аж деси до року 1930, коли то св. Володимир Гайдукевич перешол мешкати на стале до Кривої, бо Воловець перешол на православіє. Але в тих роках, то єст деси в 1925-1930,

Так виглядала баницька церков в 1968 року. Церков туту баничане побудували, коли перешли на православіє.

на православіє переходить и Баниця. При церкви в Кривій зстало лем пару фамелій, а кілька фамелій — Шкымба Іван, Гуреш Іван и Ротко Петро — перешли на віру баптистів. Так што по 1930 року в невеликім селі Баниця виниклося аж три одмінни християн: православны (більшість), греко-католики и баптисти.

Тоти, што перешли на православіє, то побудували собі маленьку церковю висще Спуста за водом. Священника зас возили з Волівце це, бо сама Ганичя не могла утримати. Річы до церкви мусіли зас купувати, хоць в Кривій мали свою част.

ТРАГЕДІІ СЕЛА БАНИЦІ:

Коротко єм описал за Баницю, бо уважам, же дуже справ єст описано на других місцях, котры лем бы треба было повторити, то я лем старался выбрать тоты факты, котры належат до Баниці. Котры факты сут вспільны всім трьом селам, то старал єм ся іх описувати лем раз, хоц не все ся мі того удало.

Вспільна була довгы рокы церков, школа, вспільны сут нашы звычаї, занятя, співанкы и ціла наша судьба; вспільно собі помогали-радили єдны другым, женилися; но и на вспільнім цментарі спочивали вічным одпочынком нашы предки. Коли пишу тоты слова, то чуюся засмучений, же судьба не дала нам быти дальше разом, чтобы будувати гнес нове жыття в наших селах, але майме надію, же колисий справедливіст мусит побідити. Преці и наши братя з Баниці, Кривой и Ясюнкы боролися за ліпше заран, котры згинули в часі I и II св. воен в концентраційных таборах, тюрмах, в партизантці и на фронті. И не лем, же сами не дочекалися дачого лішшого, бо згинули, але и для своіх потомків нич не выбороли, а противні — іх потомки остали найлютіше покривжені в історії нашої громады.

ТАЛЕРГОФ (ГРАЦ)

З Баниці так, як и з других сел, были вывезены на муки до Талергофу такы газдове: Ваньо Смій, Йоанн Сайферт и Бігуняк. Переходили они страшны знущаня од австрійских зверхників того обозу.

ОСВЕНЦІМ

Як чуєме о тій назві, то аж мороз переходит по нашім тілі, бо припоминається нам бестияльска метода нищення людей гітлеровскими людоїдами. З Баниці згинул там спомнений юж Петро Сайферт, а Євка Шкимба повернула з того обозу, але зо знищеним здоровльом. Євка Шкимба досталася до обозу за Стефана Гілету, ёй кузина, котрий был в партизантці и німці го глядали, а жебы слід змылити, то Євка написала лист з Німеччыны и дала імено Стефана, што потім гестапо выкрыло и зато ёй посадили до обозу.

ПАРТИЗАНКА

Найгірше потерпіла Баниця в часі німецкой окупації. Не мам ту на думці контигентів, ци примусовых робіт, але трагедию, яку перенесли баничане од німців и іх слугів — січовиків.

По нападеню гітлеровців на СССР в 1941 р. здавалося, же юж іх никто не встримат и завоюют цілий світ. Єднак пізнішы рокы показали, што наши переконаня были мыльны, бо на Москві и Сталинграді (тепер Волгоград) гітлеровці стратили найкращы свой силь и ініціатива перешла в руки Савітскаго Союза на всході, а США и Англіі на заході. Не малу ролью одограли тіж партизане, котры нападали на німців в окупуваных ними краях. И можна сміло повісти, же од Москвы и Сталинграду през цілу Европу выросли, як грибы по дойджу, огниска партизаского сопротивленя, котры высажали потяги довозившы провянут и амуніцию, нападали на меншы отдельы німецкых войск, на вязниці, на обозы военноплінных и т. п.

Єдным таким огниском партизантскаго руху была Баниця. Деси

в роках 1942-1943 повстає сильна група партизантська, котрої організатором був Лукач Шкимба. Як повстало та група?

Не можу докладні того описати, бо не мал єм можливості довідатися єй історії од безпосередніх учасників, бо всі загинули. Лем можу зазначити, же рекрутування членів одбувалося в тот спосіб, же члени той групи ишли даному газдови дашто робити в полі: косити зерно або сіно, орати, копати або огартати бандури, рыхтувати дырва, але в подальши місця од села и там під грозьбом и присягом втігано даного газду або парібка до партизантів. В групі тій было и по двох з єдної хуїжки, то єст отец и сын або двох братів. И лем пару баницьких газдів не належало, котры злагли в чім єст справа и не хотіли сусідської помочь.

Коли иде о діяльніст баницьких партизантів, то они найважче організували засідки на Магурі, де нападали на німців, повертаючих з Горлиц до Конечной на пограничну пляцівку або на гвадышівських січовиків. Розвідку свою мали барз добру, бо єден іх член, Андрей Гбур, повернувшись з роботи в Німеччині, де навчався добре німецької мови, был переводчиком при німецькім коменданті Дуве в Устю Русском. Дуве был комендантом над січовиками. В такім выпадку А. Гбур знал вшытки заміри и рухи січовиків, то легко ім было уникати поважнішими потычкам.

Припоминам собі, як зме мусіли вартувати в селі и по полях, чтобы никто незнайомий не крутился в данной оконици, а если дакого ся зауважило, то был приказ, під каром смерти, замельдувати на поліцию. Я сам пару раз был на такій варті, але никого и николи єм не виділ, бо по правді, ани єм не смотріл за никым, лем жебы одбыти колейку. Баничане все деси виділи партизантів: раз на Лісківцях, другий раз на Магуричах, а третій раз деси інде, лем же прибывши на указане місце січовики и німці николи никого не нашли, бо деж могли найти, як партизанте были з ними за провідників.

Коли таке дашто выкрыли и Дуве іх повідомил, же прийде на облаву, то баницкий шовтыс, товдиль был шовтысом Митро Кец, вправлял свого брата Филипа и других по Баници, Кривій и Ясюнці за курами, яйцями, маслом, хлібом и другими продуктами, жебы шовтыс мал чым тых німців и січовиків погостити. Але як мы ся довідали, то може єден раз погостили тым, а решта збераня ишла до партизантів. Зберали заєдно и люде домышлялися, што ся робит, але кождий тихо сіділ, бо боялся о свою скору.

При тім видно было, же більшіст баничанів маються дос добре, як в тім самім часі сусідни села были в великім недостатку. Баницькі парібци ходили крашні позбераны и на всіх іх членах фамелиї видно было ліпши вахы, як на других. Як дахто ім звернул увагу, то повідали, же ходят на Словаки и гандлюют, то зато ся мают ліпше, як други. Тівко в тім было правды, то трудно удоводнити, але люде меньше все уважали, як ся справы представляли, лем же вшытко так остало и може и ліпше, бо мы всьо пережыли, а они бідаки потратили своє молоде житя и оставили сиротами своїх дітей, жены и старых родичів.

Але не довго баничанім ся вело добре, бо де война, то там мусят быти и жертвы. Найперше был забитий Лукач Шкимба. Зостал він забитий меже Свіржовом Русском а Бортним, де на них напали німці зо січовиками, а на слід напровадил іх шовтыс зо Свіржовы Р. Жена Лукача Шкимбы, по його смерти, барз нарікала и партизанте боялися, же в

ропачы по утраті мужа, може іх зрадити, то урадили єй згадити зо світа. Так и зробили, а вырок тот выконал Гриц Кец, о чім признался по заарештуваню го в Устю Русскім. Было ищи дуже розмаїтых бесід о тих партизанах, але я не можу писати, коли не мам докладных фактів. Єден єст факт важний, же баничане выступили протів найгіршого ворога людства — гітлеризму и його слугів, то вшытко інше треба забыти и вибачыти, бо тото єст важнійше од вшыткого.

Зима з року 1943 на 1944 была для баницьких партизантів неща-слива, бо нашолся якисий провокатор, што іх вшыткіх выдал и вшытки были выарештуваны. Дакотры з них сідили в Устю Русскім и там на постерунку єден з них, Андрей Гбур, повісился, а решта вшыткіх вывезено до Ясла и там всіх іх постріляно. Лем єден с посеред них уникнул арешту и потім крýлся, то был Стефан Гілета.

Заарештуваны были и згинули такы баницькы партизанте: Феш Стефан (як звали до Заяця), Феш Михал, Быбель Стефан, Налисник Осиф, Філяк Митро, Філяк Фецко (сын Митра), Шопа Андрей (жена-тий был в Смия, а походил з Ясюнки), Косар Михал, Обуханич, Романьчак Петро, Гбур Андрей, Шкымба Иван, Філяк Василь и Кец Гриц. То была окропна трагедия, котра встрітила баничанів и з баничанами мы всі тово барз пережывали, але нич зме не могли порадити ани помочы тій справі.

Юж видно было в 1944 року, же німці програвают войну, бо юж доходила до нас чутка, о іх цофанюся з Росії. В Баници, як и по других селах, были так само розділены біженці з Україны. Єдного з тих біженців єм знал добре, бо мешкал в моего швагра, Павля Курилы, а звался Петро Петренко. Походил він з Києва. Часто з ним приходило мі бесідувати за Київ, за школу и т.п. Він перший оповіл мі широко за столицу давної Руси и теперішньої Україны, котру 16 років пізніше єм сам одвиділ.

Літом року 1944 в Баници впал англицький европлян, котрий перевозил групу поляків — партизантів, которых мал зошмарити на парашутах в центральній Польщі. Перелітаючи понад Карпаты зостал нападений німецькими европлянами и запалений літал понад Ясюнку, Ждыню, Воловец, Незнайову и в кінци пільот выбрал собі найрівніше місце до льондування — кривянські Сиглы, але зльондувал за далеко, но и втрепался до берега в Цигольськім. Там він розбился на куски и спалився разом з пасажерами. Было то літом в ночы. Дакотры люде вартували бандуры, то виділи, як кружыл, ніч не впал. Оген палючогося европляна освітил цілу околицю, то всі зме повыходили з хыж и обсерували зме тот выпадок з далека, бо близко не мож было підійти з поводу страшной стрілянины — вибухала од горячки амуниция, гранаты и бомбы. Коли зме пішли видіти на другий ден, то указался окропний видок: криво лежало при дорозі, а решта куски желіза, бляхи и інших опаленых річей, змішаних з попелом и кавальцями людзкого тіла и волося рознесены по цілім Цигольськім, лежали на траві або на кряках, а моторы вбилися до берега. Німці приїхали видіти тот выпадок, але одышли з усмішком на твари, же то іх діло.

На Сигвах, ту коло циганів, лежал єден забитий, бо выскочыл на парашуті, але юж занизко и ся му парашут не отворил. Был він родом з познанського и по войні родина го забрала з кривянського цментаря.

Пару людей мало ся выратувати, котры выскочыли перше. Єден

мужчина навет бесідувал з котрысъма нашымъ людми, што одвижали тут выпадок.

По приході русскихъ, баничане в 90 процент выїхали до Совітскога Союза, бо лем зостали такы фамелиі: Феш Петро, Шкымба Иван, Кыцей Асафат, Курило Павльо, Євка Дзьола, Сайферт Андрей, Сайферт Фецко, Гуреш Иван и пару повернуло з Німец — Курило Антоха, Каніщак и други. В Совітскім Союзі баничане оселилися в ріжныхъ областяхъ, але найвеце іх жыє в Львівской и Тарнопольской областяхъ.

Вертаючи ищи до партизантів, то хочу спомнити, же лем єден з партизантів уникнул арешту, то єст Стефан Гілета, котрий укрывался довгы місяці, но а по приході русскихъ зостал повітовым комендантом Уряду Безпеченства Публичного (У. Б. П.) в Горлицяхъ. Але не довго был на тім становиску, бо в часі парумісячной службы выimal и пострілял пару укрываючыхъ на нашихъ селахъ січовиків, поарештувал шовтысів (меже іншымъ и М. Кеца з Баниці), війтів, священників и другихъ, на которых мал дашто тяжке, або же служыли німцямъ, но и переслідувал тыхъ, котры йому дашто пошкодили в часі укрываняся. Но и деси в квітни або на початку мая 1945 року, коли пришол до родичів в Баници и очувал в своімъ домі, то бандеровці на нього стерегли и го зо спаня забрали, а родину окропні скатували. Потім на Лісківцяхъ го мордували цілу ніч, а на рано (правдоподібно юж замученого) повісили на сосну в Долинах над Панкномъ. Так загынул остатній з баницькихъ партизантів. Похований єст на цментари в Кривій и має на гробі памятник з совітскомъ звіздомъ.

Деси внет по тім выпадку баничане выїхали до Росії, а Баниця зостала праві пустомъ. До Бігуняковой хыжы пришла якыса вдова з дітьми з Панкной, а до Феша Михала осілся Стефан Быbel' (сын Петра Быбля з Кривої), што кус было іх веце з тыма, што осталися з банич-

Фамелия Налесника з Баниці, пов. Горлиці в Совітскім Союзі, котрого єден сын тіж згинул разом з баницькими партизантами.

нів. Село було барз смутне, бо лем нижній конець був кус обораний и видно було житя.

Коли ми приходили на яфыри в літі 1945 року на Мохнач або на Магурич, то не треба було дуже ходити, бо барз зародилися и в єднім місці назбералося дос, а при тім и грибів можна було назберати. Лем же баничанів юж не було видно ани не було чути співу баницьких пастухів. На вишнім кінці села вшытко позаразтало и лем місцями, де були ліпши загороды, то дахто з оставших баничанів, кривянів або панкнянів повыкошали ліпшу траву на сіно. Хыжы страшыли пустком — двері поотвераны, вікна повыбиваны вітром и як лем кус задул вітер, то чулося стуки, скрипіня, што аж страх зберал на такий видок.

Зерно и іншы рольничы рослины, які осталися, зберали оставши люде або польське войско. Коли поляки приходили косити зерно, то товдиль заберали з пустых хыж вшытко, што лем ся дало: выгляды, двері, дошки и вшелеякы предметы, котры ся ім сподабали. Потім в осени и в зимі зачали купувати за марны гроши од уряду и розберати цілы хыжы, з котрих дерево перевозили до своїх сел. В тім часі розобрano и перевезено баницьку школу до Гладышова, котра стоїт там до гнеска. Много ліпших будинків зостало розваленых в тім часі.

Друга половина року 1945 була дос можлива для оставшихся баничанів, бо кус зажили спокою, лем же то не на довго. И лем як ся зачал рік 1946, то зас зачынатся інша трагедия, бо зачынают появлятися партізанте з УПА, котры часто тамадиль переходили, бо в поблизкім Чертежы и Магуричи мали своі леговиска.

Припоминатся мі, як будучы в Баници при молочыню зерна в спомненого повысше швагра, котры молотили зерно машыном и при помочы керату, а я поганял коні, то цілий ден віділ ём дым над Чертежом и Магуричом, де бандеровці мали своі пункты постою. Не боялисянич, бо знали, же войско до них не підыйде до такого великого ліса и сой сміло сідили, а коли ся змеркало, то выходили на села и заберали людям зерно, бандуры, уці, худобу и пацята, за што давали поквітуваня, же як вивоюють самостійну Україну, то вшытки пошкодуваны отримают заплату. Єсли ходит о численніст бандеровців, то мушу ствердити, же было іх всядиль повно по лісах, бо на таких селах, як Баниця, нашли безпечне склониско, а в всхідній Галичині совітськы войска іх більше переслідували и одтамаль більшіст іх звалися на нашу Лемковину. Поляки ім дуже нич не гварили, бо мали так само своїх власных партізантів, то лем часом приходило польське войско до Баниці або до околичних сел, котре не ішло за слідом до Чертежа або до Магурича, лем ходили по певницях за бандеровцями и заберали што ся ім притрафило: молоко, сметану, яйця, сыр и други річы, а оставших пару фамелій тероризували.

Роки 1946 и 1947 були для Баниці зас барз тяжкими, бо ищы добрі ся не одтрясли од єдних пережывань, а юж звалися на іх голову други. Жили зас в великом страху, бо николи не знали ци встанут рано жывыми.

Коли бандеровцім поляки прорідили ряды, то на місце выбитих заберали они наших хлопців, котры повертали з Німеччини або з совітской Армії. З Німеччини в тот час повернулися: Андрей Феш зо сынном и поіхал зараз за женом до Сов. Союза; Антоха Курило, котра оссталася жити в стрыка, Павля Кутивы; Каніщак, котрий пішол на службу до поляка в Загожанах; Митро Кец повернул зо Сибіру, бо був в

часі німецької окупації шолтисом, то го по вояні заарештували, але тіж поїхал до ССРС. Союза до жены и дітей; Михал Феш, брат Стефана Феша, забитого німцями, повернул з русского войска, але го внет забрали бандеровці до своїх рядів (тепер має жити деси на заході, то єст в Англії або в Америці). В бандеровцях не было веце з Баниці, бо и не було кого взяти. Напевно дахто хотіл бы шырше знати за бандеровців, про которых поляки нас выгнали, же нібы мы з ними вспівпрацували. То була и єст велика брехня, бо лемки п'єровсім не організували бандеровців, лемки українські националисти з ОУН, которым о Лемковину ся нич не розходило, бо навет іх гасла свідчат о тім: "Ляхи преч за Сян!" А наша Лемковина зачиналася од Сяну, но и ту виходит шыло з мішка, же тоты, которы гнеска ту на емігдації удають приятелів лемківських, видают для них специальні газеты и туманят тым наших людей, то сут тоты самы люде, которы скрываючися перед совітскими войсками звалися на нашу Лемковину, грабили ёй, забирали наших молодых хлопців, которы для них мусіли служыти, а як пришло на них тяжко, то іх полышали в горах на паству полякім, а сами втекли на захід — до Німеччини, одкаль розышлися в Канаду, США и т. п.

Як юж єм споминал, же бандеровці часто одвижали Баницю, де чулися безпечни и мали в окличных лісах свої леговиска, то не обішлось и без поважнійших потычок. Рік 1946 был зас трагічним для Баниці. Хоц не остало лем пару фамелій, но и тоты переживають страшны часы. Початково войско ходило на облавы и тероризувало оставших невинних людей, але до Чертежа або до Магурича боялося зазріти, де бандеровці на них смотрілися. Лем бідных людей били и катували, штобы призналися, кто належыт до бандеровців. Баничане, як и всі лемки, не знали товдиль з кым мают до чыніня, бо обі сторони тероризували народ и никому не мож было вірити. То люде мовчали, бо то был найліпший спосіб.

Едной зимової ночы пришли поляки до Баниці и зашли по хыжах за бандеровцями, але не нашли никого. Не маючи на кім выладувати свою зліст, то зашли до хыжи Євки Дзьопа, котра жые тепер в Ватервліт, Н. Й. В ёй хыжи мешкал кривян Василь Быбель зо женом, котрый повернул з Німеччини и помогал Євкі Дзьопа в роботі на газдівці. Коли поляки вlamувалися до хыжи, то Василь зорвался зо спаня и летіл світити лямпу, но и в тім моменті вояки пустили серию куль з автомата до хыжи и забили Василя, а мешкаючого там тіж Ивана Петришин з Липной скатували и заарештували. Але на тім ся не скінчыло, бо жертвы падают и дальше.

Пізном осеньом 1946 р. до Баниці завитали бандеровці, котры вертали пяны з якысого весіля в Панкній, и без жадной варты заночували в Баници. Спали собі спокійно аж до рана, а и рано не вставали, бо гмла прикрыла горы, то думали, што ищи ніч. Лем же тот одпочинок был для них дакотрых остатнім и передсмертным. Перед полуднем за іх слідом прибыло польське войско. Вояків найперше зауважыл єден з баницьких хлопців, котрый пас коровы на Спусті, но и він юж на тівко был зорентуваний, же грозит Баници якысе небезпеченство и полетіл домів дати знати, штобы тоты непрошены гості вынеслися и штобы заощадити свое село. Дакотрым бандеровцям удалось втечы або сховати, а котры не дали рады втечы, то позрывалися зо сну и вывязался бій меже нима и войском. Были забиты и ранены, але меже тым згинули и невинны цивільны люде, а то Стефан Быбель, сын Петра Быбля з Кри-

вой. (Стефан Быбель повернулся з Німец і оженився з Анном Зорило з Ясюнки, дівком Гната Зорилы — застріленого січовиками. Они обое заняли газдівку Михала Феша, як звали за путьом, бо там була отдана Стефанова сестра, виїхавша до СССР). Серед принимаючих участ в битві були ранені и забиті, але мі не відомо кілько осіб, лем памятам, же єдним з забитих бандеровців, коло Дзьолової хижі, був брунарян, Ковальчик. Дві хижі, то єст Євки Дзьола и Феша були спалені, бо поляки не могли інакше вигнати стріляючих бандеровців, а решту жителів Баниці поляки зогнали до купи и били без милосердя. Здавалося, же помордують всіх, але коли выбили іх до волі, то лишили іх скатуваних, вистрашених на спаленисках. Ми в Ясюнці чули стрілянину и виділи луну пожару, але никто не одважився там піти, жебы дати поміч, бо бы нас тіж постріляли. То аж на другий ден зме ся довідали и забрали свої родини до себе: Анна Быбель пришла до своєї мамы, Євка Дзьола до братової, Насти Быбель, а други мали хижі не спалені, то остали дале жити в Баници, але в великім страху. Од того випадку часто приходило войско и знущалося над баничанами — били хлопів и домагалися, чтобы призналися, кто належить до бандеровців. Тяжке было житя тых пару фамелій, але горю іх не було іще конец, бо рік 1947 мал ім принести єдно з найгірших событій, то єст вигнання на захід.

Ясюнчанів поляки вигнали 9 червця 1947 р., а кривянів и баничанів пару днів пізніше. Загнали іх тіж до Загожан, до того самого парку, де и мы пробыли пару дней, лем же для них було іще гірше, бо юж застали лем болото и нечистоты по худобі и людях. На захід вивезено баничанів потягами до повіту Глогув и розміщено іх по селах в гмінах Радваніце, Грембоціце и других. Вигнаны были з Баници таки фамели: Петро Феш (вигнаны зостали лем його діти и жена, бо його самого поляки заарештували и вивезли до Явожна, де зостал замордуваний. Феш Петро был заарештований зато, же його сына Михала бандеровці забрали в свої ряды. Зас його найстарший сын, Стефан, належал до партизантки за окупациі и німці го тіж замордували разом з всіма баничанами.), Иван Шкимба, Асафат Кицей (зят И. Шкимбы), Анна Быбель, Павльо Куриво, Євка Дзьола, Фецко Сайферт, Иван Гуреш, Кузма Ковтко и Антоха Куриво.

Коло Глогова застали они знищені понімецкы хижі и там осілися, де и до гнеска проживають, кроме пару, что виїхали до Америки, як Євка Дзьола, Антоха Куриво и фамеля Павля Куривы. Треба лем зазначити, же поляки на тамтих селах были дос богаты, бо позанимали велики и красиви понімецкы газдівки, то лекше в них было заробити зерна и бандур. Навет дакотры ясюнчане, оселені в сусіднім повіті Волув, іздили там коло Глогова на зарібки в жнива року 1947.

Матеріально, вигнаны баничане, якоси ся устабілізували, але учтуюво тужили за своїм отцовизном, хоц и так там дуже потерпіли. Лем же так само, як и други лемки, не достали позволіня вернутися назад до Баници. Хижі по тых баничанах, что поїхали до СССР и по тых, что вигнано на захід, были всі праві порозбераны и вивезены на польські села. а зостали лем таки: Павля Куривы, Стефана Быбля, Бігуняка, Андрея Сайфря и Ивана Гуреша. Мешкали в них поляки и кривянські цигане, а остатньо чуєме, же мешкают там в Быблівій хижі Роткы з Панкной.

Здавало бы ся може, же на заході юж баничане зажили в спокою

и без страху, але то не было так, бо горе пережыте в Баници не скінчилось для всіх. Нашлися фальшивы люди, котры з заздрости скаржыли на УБП, котре приходило ночами и дальше терроризувало дакотryх. Тото переслідування мало місце за часів сталіновських и аж по смерти Сталіна закінчилось. Аж товдиль баничане могли кус свободнійше от-дыхнути.

Діти баничанів на выгнаню покінчыли школы и размаіты курсы, то тепер вшытки роблят на своіх роботах: Ковтків и Куривів сынове сут учытелями, Гурешовы сынове сут шоферами, а други роблят в фабриках або на газdівках.

БАНИЧАНЕ НА ЕМІГРАЦІІ

Баничанів на еміграціі жыє барз дуже, бо з каждой фамеліі хто-си виїхал до Америки або до Канады, а в дакотryх выпадках и по кілька осіб. З выгнаня приїхали до Америки в 1949 р.: Антоха Курило и Євка Дзьопа; кілька осіб приїхало до Америки и Канады з Німеччини, як Мотыка, котрий перд войном был листоношом; Укач Гуреш и Иван Гілета сут в Англії; а в остатніх роках приїхали до Америки з фамеліями Павльо и Мария Куриво, но и іх дівка Юlia Кріль з мужем Кундратом и сыном Мірославом. Ёден з братів Гуреша жыл в Прагі, Чехословакія. Велика еміграция прибыла перед I св. войном и кус по войні. Початки еміграціі з Баниці датуються в 19 столітю. Ёдным з найстарших баницьких емігрантів, котрого знам особисті, єст хыбаль Николай Васенко, котрий рахує собі тепер юж 97 років. Приїхал він до Америки молодым хлопцьом и доховался великай фамеліі. За жытя того баницького піонера найдете веце кус дальше, де єст и поміщена його знимка.

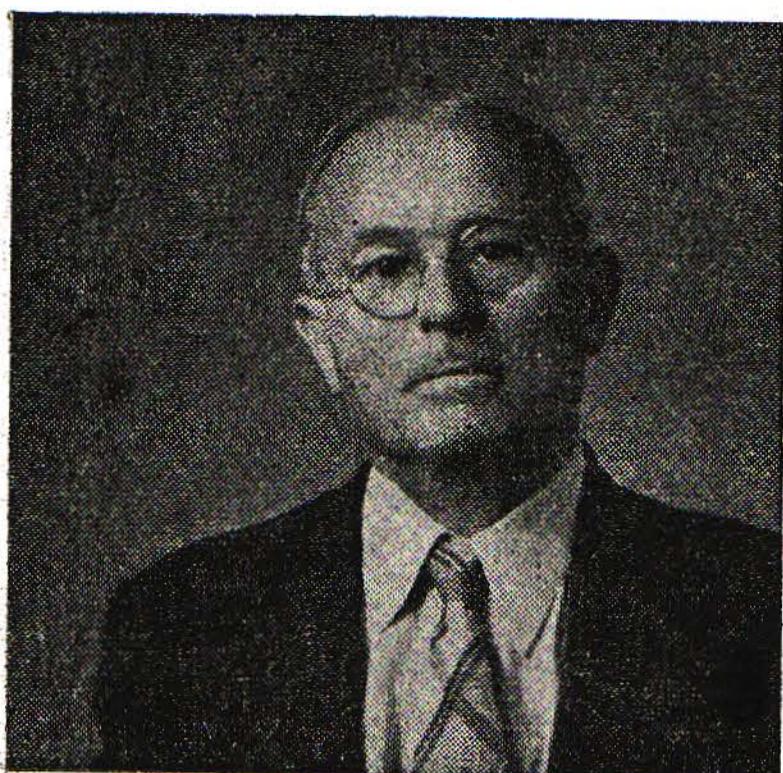
За старшу еміграцию з Баниці знам мало, але о котryх знам, то іх выміню: Юнкерс, Н. Й. — Філяк Василь и його жена з Косарів, Тимка Шкимбы сестра, Смий, Павльо и Мария Куриво, Юlia и Кундрат Кріль, Николай Васенко и други; Юlia Гуреш Мельник в Бікон, Н. Й.; Денбури, Конн. — Івáн Феш, Філяк, Косар (жyє деси в Коннектикат); Нью Джерзи штат — Яцко, Семан, Михав, Юlia, Анна и Антоха Куривы; Нью Йорк — ту жyє жена Андрея Сайфря и з троіма дітmi; Торонто, Канада — Шкымба (сын Тимка); Гамильтон — Гебуз. Знам, же єст дуже веце, але не знам іх назвиск и де жыют.

Бесіда з Николайом Васенком — перепечатано з газеты “Карпатска Русь” на просьбу того найстаршого вікон емігранта з Баниці. (Лютій 1968 р.)

“Мы сідили коло вікна на другім поверху під ч. 46 Молфорд Гарденс в Юнкерс, Н. Й. Ден был ясний, а одталь можна, через велике вікно, відіти цілий Юнкерс и його окрестности.

— Я Вас ту закликал, бо хотіл бым заплатити собі газету “К. Р.” и нову “Карпаторуский Американец”. Сам я юж так не выходжу часто, бо рокы юж мі не позваляют, а заран ищи хочу зайти до дентисты поправити зубы.

— Вы сказали, что хотите зубы поправляти, а я чул, же Вам юж минуло 95 років, ци то правда? — звідался я Николая Васенко.

Ніколай Васенко.

Баницькі газдуні, 1936 р.

— Ой, та то роки зо зубами не маютьнич вспільного! Як мате добри зубы, то и роки ім не пошкодят. А што до тых років, то зараз деси мі буде 96 років.

Я звернув увагу на стіл, на котрім лежало пару газет, а меже ними і наша "К. Р." Прошуся, ци може ищы читати, бо до нас в редакцию часто приходять листы, в которых наши старши люди говорят зо жальом, што газету мусят перестати читати, бо очы ім не позваляют.

— О, та того єст можливе, але не про мене. Я ищы читам газету часто без окулярів, бо я твердий руснак.

— Вы жартуєте собі над жытъом?

— Та ци жартую або ніт, але факт факт, же газету сой читам и зато Вас єм попросил, жебы сте пришли по предплату.

Ніколай Васенко перешолся до другого покою, штоси поглядал, а потім отворил двері в миснику и поставил на столі фляшку палюнки.

— Што пиете? Палюнку, пиво, соду, ци дашто інше? Видите, я ту сам жыю, бо як знаете, жена мя оставила юж пару місяців тому назад. Пішла там, де и мы всі підеме. Ми обое прожыли довгы рокы, бо минувшого року 5-го вересня мы празнували 71-шу рочницю нашого супружеского жытъя.

Ніколай Васенко открыл вікно и продолжал свою бесіду:

— И видите, я ту виджу міст Вашингтона, там дале виджу всюдалеко и далеко, а часом в цноті, так на самоті я скучам, але сам хочу жыти. Дітей мам много, мам 5-ох сынів и 3 дівкы, мам внуків и правнуків, але самому, кажу вам, якоси мі найліпше. Моі діти мене люблят и шануют, хотят, чтобы з ними жыти, але якоси мі так оно не виходит, як сой подумам за небожку Юлию, котра од мене одышла на вікы...

Жена моя померла 16-го грудня минувшого року. Была хована з похоронного бюра на 107 Юнкерс Евню. Похороны одслужыл о. Пышней з церкви на Симор Ст. Родом походила зо села Ропиця Русска, повіт Горлиці, од родичів Антоня и Кляры Глива. Женили мы ся 5-го вересня 1896 року в Джерзи Сити, Н. Дж.

За довгы рокы робил єм про молочну компанию (фірму) Шер-філ Ко. Робил єм долгы рокы кондуктором на стрит-карі (трамваю), но найдовше єм робил про компанию Митрополитан Лайф Иншюренс Ко. (фірма секурацыйна). Потім єм за довгы рокы мал свій інтерес Рил Естейт, на што ищы гнес мам лайснис (позвоління).

Я брал жыву участ і в політичнім жытю американського народу і нашого народу. А в жытю американських законів і права мене юнкерські і околичні суди 13 раз назначали в "жюри трайл", Вы розумієте, де 12 людей судят ріжны справы, і як они осудят, то так і остане.

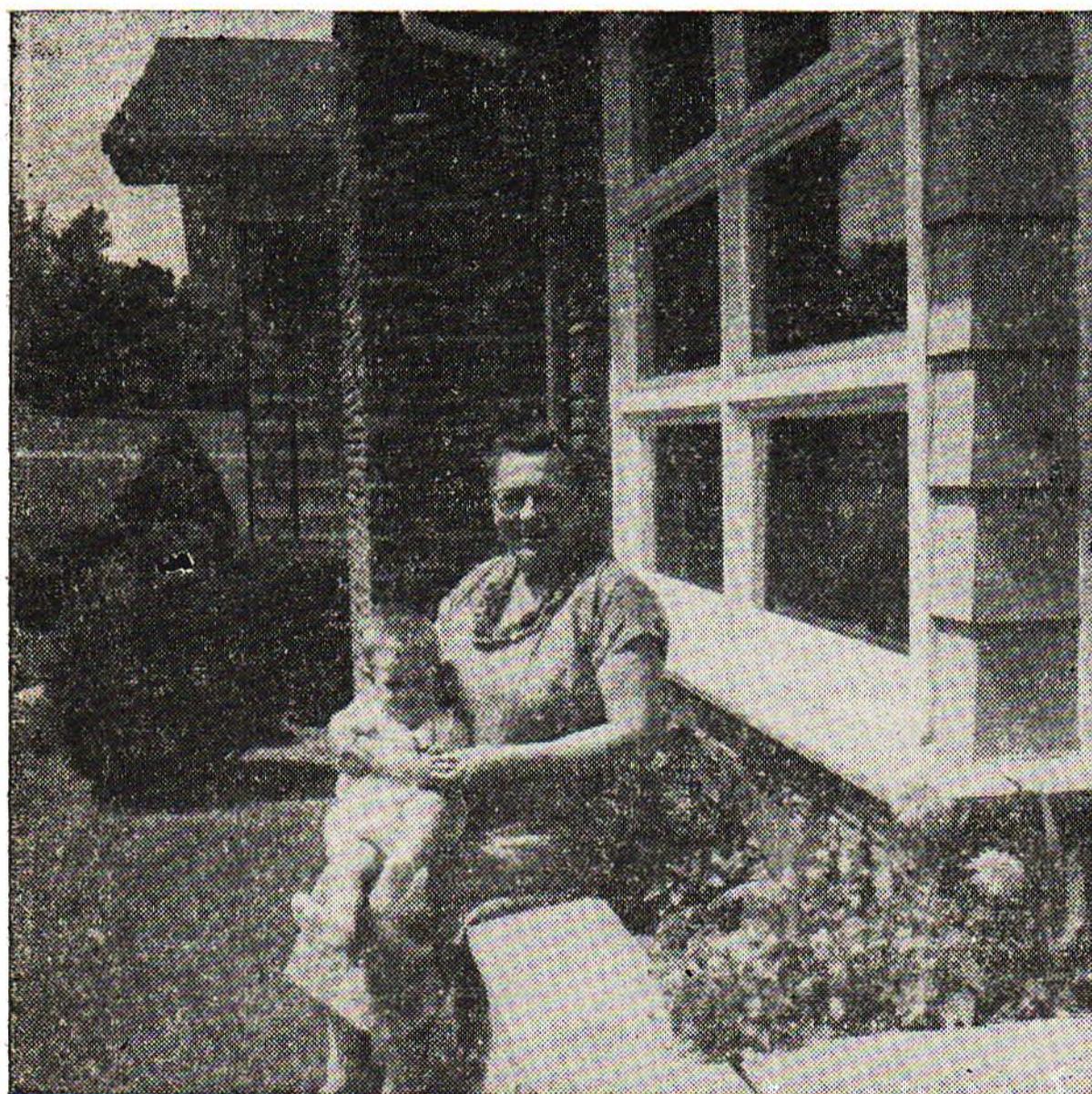
Нераз было небезпечно показуватися на двір, бо тоты, што програли, слідили за тым, што іх засудили. Но я того не страхався і 13 раз я отслужил назначену для мене отповіальність.

Обоє ми прожили добри і недобри роки, але гнес для мене оно виглядат так, як бы мы обоє за цілий tot час жили на небі, а не на землі...

Николаю Васенку полялися слезы, покотилися свободно по лиці, но зато в моїх очах він виглядал, як молодий хлопчик, а не старушок на 96 років.

— Ми знаме, што и Вы сами и Ваша жена трудилися в многих организациях, а в тім и для Лемко-Союзу, то што Вы мі скажете, же што Вы научылися за так довгий час?

— Я научылся дуже много. У мене, як знате был свій інтерес рес-

Юlia Гуреш Мельник зо своїом внучком.
Ю. Гуреш Мельник написала за Баницю так:
"Я походжу зо села Баниця, котре граничит
з Бортним, Кривом, Вірхньом і
Панкном. Село наше зостало мі в памяти,
яко прекрасне селечко, де люде трудилися,
штобы жыти: сіяли зерно и лен, садили бан-
дуры, карпелі и капусту; спущали олій і
так даліше... Гнес тых людей там нее, бо іх
силом выгнало. А наша задача, на емигра-
циі, писати за нашы села и выдавати книж-
кы, штобы нашы діти, внуки и правнукы
знали хто мы є и одкаль зме пришли."

таврация, робил я на ріжних роботах і міг бы я Вам дуже розповісти, але то не всьо буде інтересне для Вашых читателей, лем Вам скажу, што гнешня молодеж мя барз смутил, як посмотрю кругом, што дієся в нашої Америці.

— Я того року піду з 5-том групом Лемко-Союза до Старого Краю, та што бы сте хотіли передати свому селу?

— Село мое Баничя, повіт Горлиці, на Лемковині. А передати, ци хочу дашто, то передайте той землі низкий поклон от єй старшого сына, штобы нашы люде могли собі жити в спокою, як сами хотят и зна-

ют. И як підете там, то ціле село мое обоймийте го и притульте близко ку своим грудям. Я Вам даю на то повне право!...

При выході з його дому я розсмотріся доокола, де я увіділ велику чистоту и одчул приємну теплоту. А Васенко ишы довожыл: "Придте ту заран, я мам много доброй одежды, то най бы дахто зужыл".

Я вишел з його дому и подумал собі: Який то прекрасний чоловек! Якы то прекрасны рокы! Ци мы лемкы не повинни быти горды на таких наших людей? Я подумал собі, чтобы такы золоты старики довго, а довго жили, а мы молодши, чтобы зме дачого доброго од них научылися!

14-го вересня 1968 року Николаю Васенко минуло 96 років. Наш народ привітал його з множеством листів и телеграм.

Стефан Кичура".

* * *

То єст вшытко, што єм міг написати за Баницю и єй мешканців, але єсли дашто бы было проминене, то вірю, же баничане ся одозвут и додадут, чтобы поповнити історию іх села.

На закінчыня хочу перепросити, єсли бы-м дашто написал кус за остро або критично. Я старался писати так, як я даны факты пережывал або чул іх од баничанів, лем не знам ци мі ся в ваших очах тото удало? Прагну тіж зложыти всім баничанам на еміграціи и на выгнаню сердечны пожелания, а передовсім пожелания доброго здоровля и повороту охочых на свою прадідовську землю з выгнаня, з переселения и еміграції. Дай Вам Боже вшыткого найліпшого!

Іван Гащиц — липян, котрий выразил охоту, жебы помістити його фотографію и коротку біографію в нашій книжочці, бо Липна була сусіднім селом нашої громады. Пише він так: "Дорогий Т. Докля! Я бы хотел помістити мою фотографію, єсли возможно. Я родился в Липні пов. Горлиці, дня 13 фебруара 1888 р. Отец мій називался Петро Гащиц. В 1900 р. моя баба предсказала мі довге жыття, но дякувати Богу ся то сполнило. Мі юж 82 рокы. До Америки я пришол в 1909 р. и осілся в Ватервліт, Н. Й. Занимал єм ся ремеслом при будові хыж. Я ремонтав нашу церков и построіл я иконостас в 1941 р. в церкви Св. Василия, где я належу од моего приїзду. Ту в тій церкви я занимал также за пару років місце дякоучителя. Поздоровляю всіх ясунчанів, кривянів и баничанів, як тіж наших липянів и желам ім всім щещя и доброго здоровля.

Іван Гащиц

КРИВА

ЧАСТ IV.

Так як и попередні села, так і село Крива не посідат писаної історії, лем дашто заховалося з переказів. Само село приняло свою назву "Крива" од свого крутого (кривого) положення. Річка кривянська бере початок з ясюнського Верха і через Млаки закрутами робить зворот на 180 стопнів, вертат до Ясюнки попід Обшар, де на Млинисках лучиться з ясюнском і разом плинут до Волівце. Село Крива було, як на наші гористы терени, дуже рівне, лем же підмокле і з того поводу часто на низьких місцях плоди рольни вимакали, а луки давали недобре сіно т. зв. сивицу, но і мало було там дерев овочевых, як череши і др. Крива граничить з Ясюнком, Баницьом, Вірхньом і Лугом. Жило там понад 200 людей, котри посідали понад 400 гектарів землі (в тім поля управни, луки, ліси і пасвіска). Жили там таки фамелії: Урда Іван і Василько Михал в Границі, Гыба Митро, Демчар Семан, Гілета Іван, Кицей Яцко, Быбель Гриц, Урда Фецко, Слота, Спляк Фецко, Гілета Іван, Быбель Демко, Мигалик Фецко, Демчар Митро, Кицей Василь, Гайдукевич Володимир (священник), Быбель Мария, Быбель Митро, Федорко, Абісь (жыд-кравец), Каніщак Митро, Урда Михал, Урда Іван, Урда Митро, Быбель Мария, Кобан Андрей, Сокира Фецко, Тхір Михал, Малик Анна, Сивак Петро, Сивак Афтан (цигане), Быбель Михал, Покрещак Іван, Покрещак Миколай, Ваньцко Митро, Быбель Семан, Быбель Андрей, Пыртко Іван, Квочка Гриц, Сиротяк Андрей, Якимик Іван, Кіцвак Юрко і Сивак Сидор (оба цигане).

Што до Кривої, то не буду дуже писал, бо зробили того за мене Урда Петро і Антося Мигалик, котри проживають в Канаді, за што ім належиться сердечна подяка. Я лем хочу додати, же села нашы не ріжнилися меже собом дуже, бо вшытки три села належали до єдної громади і до єдної парафії, то і їх історія, обычаї, заняття і т. п. були праві таки самы, лем назвиска кус інакшы і даякы справы кус ріжнилися, о котрих пишут сами кривяне, повисше вспомнены. Додам лем, же кривяне тіж подібно переживали всю як і мы з Ясюнки і з Баниці. Мають они своїх вченых: учительями зостали — А. Мигалик, Ярослав Гайдукевич, Іван Кобан і др., а многи покінчыли даякы інши школы або курсы, но и роблят по фабриках и на газдівках. Не можу оминути, же з Кривої было много хлопців забраных до бандеровців — аж семох. Лем єден з них, Митро Малик, пішол охотничо, а решта були забраны примусово. Митро Малик і Михал Демчар сут тепер в Америці, Митро Быбель здизертерувал и му полякы подарували кару; но а решта були поіманы и сідили од 10 до 15 років в тяжких криминалах Польщы.

"Мое село Крива, п. Горлиці переносило тяжкы часы, так, як и всі други села на Лемковині. Як я запамятал I св. войну, то цілий наш народ потерпіл. Не было єдного міста ани села на Лемковині, чтобы хтось не был арештований. Дуже ся мі памятат штырнадцетий рік, як Австрія выповіла войну Сербії. Потім незадовго послала своїх жандармів, котри тероризували наш народ.

Так, як колисий давно пастухи пасли стада овец в наших горах, то вовкы нападали и нераз убивали уці, так само Австрія показалася зо своїм "культуром". Арештувала она більше свідомых наших газдів, котри стояли за свою релігію, народну назву — руский, и котри

закладали чытальні під іменом Качковського. За тото австрійське правительство назвало іх шпіонами и зрадниками державы.

В єден, дуже гардий ден, я пришол з поля з худобом на полуднє, чтобы пообідати, а по обіді знова выгнати худобу на пасвиско. Так само и няньо зо старшим братом и сестром пришли з роботы, бо мама прирыхтували обід для всіх и казали сідати, бо всюо было готове.

Так мы позасідали за стіл, тай начынаме істи. Іще мы не докінчали наш обід, аж нараз двері до хыжы ся отворили, як бы найбільша буря ся зорвала. Мы всі повернулися в сторону дверей и смотриме, а в дверях стоят дві особи в уніформі австрійських жандармів. Жандарми познимали гверы, котры были наложены острым багнетами и єден з них по польски каже: "Ци ты є Иван Урда?" Мій няньо встал и каже: "Так." Товдиль шандар продовжат: "Од найвишшого пана цисаря Франц Йосифа ты є арештуваний, як шпіон и зрадник австрійской державы." Розумієся, в хыжы всі мы постопіли. Наша мама тримала на руках наймолодшого брата, бо ище не мал року. Зараз ей вжыця з рук выпала. А жандарм продолжат: "За пят минут маш быти готовий!" Няньо бере гуньку и каже: "Янич не виден. Я є готовий." И попровадили го на перед себе, як дакого бандиту.

В хыжы начался великий плач, всі мы повылітували на двір, але то нич не помогло. По дорозі вступили до Семана Вислоцкого и так само го заарештували, но и попровадили іх аж на середину села, де жил Михал Урда и всіх трьох вывезли зо села, ани никто не знал де.

Хочу зазначыти, же з Кривой в Талергофі было штырьох, але Кицей был арештуваний пізніше. Розумієся, же великий смуток и плач настал в фамелиях, котрым забрали мужів, нянів, братів. В селі од той поры было смутно, майже всі люде одчули несправедливіст, котра была зроблена нашему народу. Люде сходилися групами в селі и провадили всякы дискусії. Єден каже, што може іх пустят з постерунку, а другій каже, же найдальше могут іх взяти до Горлиц на переслуханя и іх пустят, бо тоты люде нич не винуваты.

Але родинам арештуваних не приходило легко, бо навет не знали, де ся находят іх близкы. Жены и діти пробували всіма способами довідатися за них. навет жены іхали до Горлиц, жебы ся дознати, што ёст з нима, но то всюо было надармо, бо австрійськы власти навет ім не повіли, де ся находят.

Нараз, як гром з неба, приходит повідомленя з Горлиц, што о. Максим Сандович зо Ждыні был розстріляний в Горлицях. Великий смуток и плач начался меже фамелиями арештуваних в нашім селі Крива, як тіж по цілой Лемковині. Наш народ навет уложыл співанску, котрой слова выражали жаль и смуток за поарештуванима:

Штырнастий рочок смутний настал,
На Лемковині плач ся начал.
Плакали жены, плакали діти,
Найбарже плачут бідны сироты.

Тяжко было пережывати тоты часы, бо никто не знал, што ёст з поарештуваними. Переходил ден за днем, тижден за тижнем, а відомостей не было ниякых. Але по шестиох тижнях довідали зме ся од старого чоловіка, котрий назывался Вілюсь, дідич в наших сторонах, котрий был дуже знаний в нашім повіті. Він нам принюс найправдившу новину, якой мы всі чекали. Він казал, што ма інформації, што тоты люде вшытки жыют и сут в Талергофі, то ёст в найбільшім арешті в

Австриї. Всім нам стало легше, бо зме ся дознали, што жают. Але наше жыття проходило тяжко, бо мама ся лишили зо шестерьюма дітми: штирох хлопців и двоє дівчат. Найстарший мал 15 років, а наймолодший ище не мал рока.

Люде, котры не были звязаны особисто з такым спрэвамі, то певно не одчували так того тягару. Але жыття мусілося продовжати, но и в такім смутку мы пережыли до пізной осени.

Війна продовжалася и повным кроком приближалася штораз близше нашого села, бо юж было чути стріляня. Нашы люде в селі были всі задоволены, што русска армія зближается до нас, то віковы мріі нашого народу сполняться и мы будеме освобождены раз на завсе и никто нас не буде переслідувати.

Австрийска армія переходила через село и видно было, што вті-чут. А не выстояло довго, лем пару днів, як чутка ся розышла по селі, што рускы козакы вступляют в наше село. И была то правда, бо в долину села идут козакы з довгыма піками и в великих бараковых шапках, бо то юж было зимно. Люде павыходили на двір, смотрят, як идут дорогом. Не ишли они купом, але по якых 200 метрів ёден од другого, бо то была патроль. И тоты патролі переходили заедно. Як не австрийски, то рускы и не давали селянам спокою. Наша хыжа была остатня коло дороги, котра провадит до села Ясюнка, то не было ёдной ночы спокійной. Бо як не ёдны, то други дуркали до дверей и пыталися за розмаіты інформациі.

Але незадовго рускы козакы завалили наше село так, што не было де ся повернути. И видно было, же козакы прирыхтовуються перебыти цілу зиму в нас, бо снігы завалили всі дороги. Но и так было, бо козакы зимувалися в нас и зо своіма кінми, то выжерли всю сіно и овес, а козакы худобу, бо лем нам лишали по ёдній корові на фамелию.

Люде в селі смутны, бо село знищене и никто не зна, што буде. Потім половина козаків опустила село, а друга осталася, але и они юж не были довго. бо за пару днів австриякы начали офензиву, то всі мусіли втікати. Але перед тым офицеры, што перебывали в нашій школі, поставили оркестру, котра грава марша цілу годину, а пізніше за які дві години ся выбрали и село остало як пустка. Лем люде групками сходилися и бесідували: "Што то буде дальше?"

Не вытревало довго, бо около ёднастай години в ночы австрийска армія як зачала стріляти з канонів з Магуры в Гладышові, то здавалося, же вшыткому буде конец. И так продовжали до самого рана. В селі никто не спал, бо не мож было од тых гырмотів и блискавиц спати. Но и около десятой години рано пришла юж австрийска армія, то заберали старых хлопів на нижній конец села під ліс. Мы думали, же іх будут стріляти, але они іх не стріляли, лем звідувалися за русскую армію и іх пустили.

Обі армії перешли через село там и назад, котры зовсім знищили не до познаня. Ёдного плота нигде не зостало и овочевы дерева, як хто мал, то всю было знищене.

Остатній раз мы виділи русскую армію в нашім селі в тоты дны, што ём описал, котра пришла нас освободити од всякого гнета, але того не сталося, бо нарід наш и надальше невысвобождений, лем ище барже поневолений, но и розогнаний по цілім світі.

Петро Урда з фамелійом перед своїм домом.

А горы Карпаты там на Лемковині,
Як там было красно в глубокій долині.
Як мы там співали, мы єй шанували,
И горы Карпаты мы розвеселяли.
А лемки-рускаки треба зо сну встati!
И за свiй рiдний край треба подумати...
Щоби други знали, што мы ще живєме,
И за свiй рiдний край мы не забудеме.

А смутно єст тепер там на Лемковині,
Выгнали наш народ аж до вроцлавщины.
Але лемки краяны всi ся объєднаїме
И за свiй рiдний край мы ся домагайме!
Бо братя сдавяне за наснич не дбают,
Лем нашу культуру нам уничтожают.
А лемки-рускаки будем ся тримати,
И нашу культуру будем схраняти!"

Петро Урда
Монреаль, Кв., Канада

"Село Крива граничить зо селами такими, як Ясюнка, Ждыня, Вірхня, Баниця и Воловец. Крива, Ясюнка и Баниця, то била все єдна тromaда. Село Криву знали окolinaчны села, бо она лежала меже лісами, в яких было дуже малин, черниц и ягід, та до тых лісів и з інших сел люде приходили зберати tot Божий дар. Totы лісы называлися: Чертіж, Шопотицкий. Были и іншы назвы газдівских лісів и частей поля, як Гуща, під Гущом, Обшар, Спалениска, Студник, Бучки, Граничне Млакы, Яличник, під Верхом, Стай, Вершок, за Верхом. Помірки, Сигвы, и так дальше. Назвы такы мали газдове для того, жебы ся могли дома добесідувати, де мають ити до роботы, и де мають што сіяти, ци садити.

В селі Крива было 28 газдів, а дві фамелиї не мали газдівки —

Малик Анна и Кицей Яцко. Окрім того жили іщи в Кривій: священник з фамелійом и учитель. Лем же учитель то ся дос часто зміняли, што залежало од державного устрою. В Кривій жили іщи и цигане 4 фамелії. Они занималися ковальством и ходили грати на весіля, забавы, но а циганки занималися жебраньом.

Жыття кривянських газдів было тверде и тяжке, але веселе. На Лемківщині кожда пора року мала свій урок, а з ним означено роботу:

Найбільше радісна была весна, як природа будилася зо зимового сну. Тішалися діти, тішалися и родина. Діти літали коло хиж, кричали, імалися, бавилися в хованого, в "уну дуну..." и т. д. Закаль ден был, літали до перемученя. Зас газдове витігали плуги и бороны, острили лемешы и зубы до бороны або наостренъма зубами набивали бороны, розберали сані, а складали возы, рыхтували зерно до сіяня; но а як был підходящий час и сніг цілком зліз, ишли орати. Газдыні переберали бандуры, грабали купки землі набиты кертицями, грабали патыча по загороді, обмітали коло хижы свій двір и палили голузя, а на тім попелиску копали и сіяли карпелі и капусту на росаду. Як юж час такий был добрий до сійби, та газдове, при помочы газдынь и старших дітей, орали, сіяли зерно — овес, ярець, жыто (яре), оркіш, санопшу, но и садили бандуры, потім бураки, карпелі и капусту. Газдыні іщи кус посіяли и посадили огородовини: моркви, петрушкы, цибулі, честку, огурків, физолі, гороху, бобу и т. д. Так ишла робота за роботом, бо потім треба было бандуры копати з первого, з другого (огартати), копати капусту и карпелі, потім ся зачали сінокосы. Та кед был добрий рік, та байка, а як напала слота, та ся бідны люде намучыли. Клали до кіпок сіно, и знов трясли, як натрафили на погоду. По сінокосах приходили жнива: Найперше косили озиме жыто, то хлопи підкошали, а бабы підберали. Потім косили што перше пристало (дозріло), бо залежало од гатунку, якє было зерно. При тім, як небарз погода дописувала, та ишли на ягоды, на грибы, на малины, на яфыры до Магурича. Переважно од св. Петра и Павла барз росли грибы, та вшытки з каждого дому од найстарших до малых дітей зберали, а юж молодіж, то обов'язково. Вставали з рана, як лем засвітало и летіли до Млак и на Чертіж за грибами. Як юж облетіли цілий ліс и вертали, та собі гівкали, лем голос роздавался по лісі. Тоты грибы сушили, потім зджівали на нитку и продавали на ярмаку в Горлицях. А часом был ярмак в Ждыни, та мали ближе, бо лем за гору. А дакотры приходили гандляре (жыди) аж до хижы, та ім продавали, лем же они кус менше платили, як на ярмаку в Горлицях або в Ждыни.

Як ся літо скінчило и пришла осін, то было дуже роботы, бо треба было бандуры копати, нераз по 3 тыжні копали. Та як била добра погода, та байка, але як слотило и было студено, та ся людям дало добре вознаки. Ищи як до того ся бандуры не вродили, то скараня Боже. Копай, мучся, а ту мало што накопаш. Потім бураки витігали, очищали карпелі, ярину, а на кінци, як юж морозок імав, то стинали капусту. Газдове в осени, дакотры, покус помагали женам в роботі, а кус покладали землю під ярину. Часом дакотры дерево до тартаку возили, а часом іздили по дошки до Незнайової або під Довге.

Як юж вшытко было дома, товдиль молотили. Хто мал машину и керат, та добре, а дакотры руками при помочы ціп товкли або машина была на корбы, та тягнули люде. Ой тяжка то была робота, бо курилося як в "пеклі" и треба ся было до поту мучыти. Потім треба было ищи млинкувати, носити зерно на тід або до сыпанця. Тоту зернину в млинци мололи на муку, сіяли на решеті и пекли з ньой хліб. Потім

рыхтували дырва на зиму, котры треба было привезти з ліса, потім поскладати іх попід щіну, в сінях або в стайни. Бабы все мали роботы по уха, бо гвадили лен, потім го пряли, рахували повісма и давали робити на кросна полотно.

З тым прядженьом, то было роботы, але ночы были довгы, та молоды бабы и дівкы організували вечірки дагде в єдній хыжы, на котры прядкы приносили нафту до лямпы, жебы властитель дому не был покриджений.

Перед I св. війном и зараз по війні были ищи курны хыжы, тай не свічено в хыжах лямпами нафтовыми, лем сухыми буковыми шкіпами. Шкіпы схли на грядці и нима світили. На вечірках было барз весело: оповідали собі ріжны приповідкы, співали, сгадували и бавилися в ріжны забавы. Забаву розпочынали, як юж были поспряданы куделі, и як приходили парібци, бо переважні парібци організували тоты забавы. Бавилися в "кота и мыш", котра то забава полігала на тім, же робили колесо и кіт імал мыш, а мыш втікала попід руки. Бавилися также в "стопкы", котра полігала на тім, же уставлялися наоколо по двое, а до того єден втікал, а другий з паском або соломяном сушом го імал. Тот што втікал, мал незауважно стати спереду, а як задній не зауважыл, то достал сушом або паском од імаючого го. Ищи іншим разом бавилися в почту, што полігало на тім, же ишло двое за двері и єдно з них переказувало почту тому наступному, кого собі партнер або партнерка жычыла, а тот наступний зас кликал того, кого собі передостатній жычыл. Были ищи забавы, як "пастухы" и др. Пастухы полігали на тім, же єден кавалер або дівка переберался за пастуха, но и всіх вечірників выганял з хыжы, а потім мал іх вшытых назад нагнати. Мусіл добре уважати, ци вшытки гвошли, бо інакше мусіл ходити и глядати. При тім з нього сміялися, же планний пастух.

Тых забав было без ліку. О 12-ій годині, а часом о 1-ій в ночы кінчылися вечірки и ишли всі домів. Пряли так цілу Филипівку, а переважно в другий або в третій ден свят Різдвяных робили закінченя — "ламаник". Купили палюнки або кропкы и дашто перекусити, поспівали ищи собі, побавилися, подякували господарям, же позволили ім хыжы на вечірки и ся розышли. Такы вечірки дуже были придатны и корыстны.

Хоц жыття людей на Лемковині было тяжке и мозольне, але было веселе, бо кажда пора року и кажды більши свята мали штоси інтересного. Як ходит о поры року, то так малы діти, як и найстарши люде чекали на весну, коли прилетит жайворонек, котрий был звістуном весны. Потім вшытко зачало ся розвивати, пташки співали чудово розмаітыма голосами и розвеселяли тверде жыття людей, а як бучына зачала ся розвивати, то в тім часі зозуля кукала. Каждий хотіл, жебы го зозуля перший раз закукала з грошами и з хлібом, бо стары люде ворожыли, же так, як зозуля закукат, такий буде цілий рік для того человека.

Потім в літі вечерами было барз весело. По тяжкій роботі наступали чудовы вечери. Як было гарде літо, то ся сподівали доброго уроджаю. В повітрю и в лісі пташки співали, пчолы бінчали и ріжного рода мушня ся іграва. Найгірше докучали овады, бо як вкусил, то аж кров пырсла, но а коровы так як скажены ся гзили од них.

Бідны были тоты діти на Лемковині, дакотры од 6 років пасли гуси, потім коровы при хыжы, а од 12 років всю худобу. Худоба літала, бо то было мало пашы на пасвиску, а родиче не розуміли того пастуха, же він од вшытых, на свій вік, найтяжше робит, та ищи не раз отец набил, же зле худобу пасе. Ціле літо и осін рано грибаре и

ластухи співали и гівкали, но а вечером вертали домів и ділилися роботом: газдня рыхтувало вечерю, газда ішол на село довідатися даяку новину або читал даяку газету руску або українську, бо таки виходили. Як були дома дівки, то они доіли коровы и мололи в млинци на хліб и на опляцьки або на пероги.

В Кривій в часах межевоєнної Польщы кус ся змінило, бо в Ф. Мигалика заложили читальню "Просвіта", но и в суботу и в неділю приходил священник, котрий читал інтересны книжки. Дітей шкільных вчил представління, а дівок и гарібків даяках свіцьких співанок. Але то не было довго, бо польська поліція не дуже любила и заєдно спрощала и переслухувала священника и газду, де була бібліотека. Онинич злого не робили, але же то было перед другом світовом війном, та ся поліція бояла и скасувала читальню.

Скоро по скасуваню читальні заносилося на другу св. війну. Товдиль учителька з Кривої пані Габельова и учитель з Баниці часто робили віча: выбирали радних и голосували. Было дуже сковороду з того, лем же війна выбухла, тай повстали ищи тяжши часы, як было перед війном. Вшытко было на картки, а картку трудно было достати. Окрім того вшытко заберали на контингент: яйця, масло, молоко, зерно, худобу, пацята, уці. За тото платили барз мало: давали кілька марок або зл. и пару пунктів на картку, але тоты гроши тратили вартість, бо то был воєнний час. Мало того, же заберали вшытко, то ищи час од часу гнали на форшпан хлопів з кінми, а як не пішол, то приходили форшуты, што то мали на шапці трупю чашку (польова німецька поліція). А до той поліції ишли сами "чорти" не люде, лем же были они всі в людзкім тілі. Ім легко было застрілити або набити людину. Часом приходили и українські січовики, меже котрыма була тіж ріжна шумовина, та тіж ся трафлял меже ними такий "чорт", не чловек, што и бил, и конфіскувал, як даке яйце газдні везли на ярмак, жебы купити зато патычків (сірників), соли и камфіны.

Січовиків німецька поліція высылала на розвідки и казала всю конфіскувати, але як были меже нима люде з серцем, та розуміли селянина и перепущали без ревідувная, а часом ся сковало дагде в лісику и не ревідували селянів, лем смотріли ци од дакль німець іх не иде контролювати, бо товдиль юж мусіли. Дакотры з січовиків были добрыми людми и як могли, то ишли на руку нашим людям, то єст смотріли на вшытко през пальці, а дакотры были велики службісты.

В часі окупациі не мало было той біды, та ищи до того наши села мусіли приняти русских и українських втікачів и кормити іх. Мешкали они за порядком по газдах, лем єдна фамелія замешкала в Гілеты, бо тамта хыжа была пуста, зато, же фамелія Гілетів виїхала до Америки. Тоты, што замешкали в ній были родом з Бродів. В Бродах был фронт и бомбардування, та цівком того місто знищене. До того ищи и німецького войска немало припакувало в 1944 р. и за два місяці по вшыткых хыжах ся розмістили, то был єден табір, а другий табір мешкал в школі и побудували собі бараки. Третій табір розмістився в Ясюнці. Потім тоты виїхали, а новы з фронту приїхали одпочывати. Але на Новий Рік в ночы 1945 р. достали наказ скоро втікати. Был страшний пополох, а за три дни потім якысь вояки: голодны, заросненые, мокры, перестудженые стяглися до села и просили о што небудісти, бо юж наше село и окличны были під русским.

8-го мая 1945 року офіціально оголошено "Мир". Війна закінчена, але таким закінченъом наши газдове не тішылися, бо мы зостали дальше під чужим батогом. Зараз по війні зорганізували выборы и

праві же примусово треба було голосувати "три разы так", хоц люде не хотіли, жебы ім диктувано, кого мають вибирати, але мусіли. Тай посмітріл кождий на ту карточку, но и шмарил єй до баксы. Потім по виборах кожного дня приходило НКВД и намовляло газдів на виїзд до Росії. При тім дуже сміялися и виголошали "не цензурованы слова" на св. образы, бо на Лемковині был звичай вішати кілька або през цілу фронтову стіну образы характеру релігійного. Тото НКВД так намовляло газдів, же більшіст з Баниці, кілька фамелій з Ясюнки, но и Олена Быбель, жена Демка, Иван Пыртко, Иван Слота, Иван и Василь Спяк з Кривої поїхали до Росії до колгоспів. Кривянє вшытки трималися шолтыса, але шолтыс ани не думал іхати на тамто незнане добро. Toty, што зостали, то много потерпіли, бо што кус, то польське УБЕ через нашы села іхало, впадало до шолтыса, но и треба ім было зберати по хыжах яйца, масло, сыр и куры. Бо як ніт, то як "когуты" скакали до битки до шолтыса и підшолтыса. Были з них велики "герої", бо мали карабіни и кулемети и в своїй державі, та робили што хотіли, бо не було ся де пожалувати.

Потім привандрувала в нашы горы т. зв. Українска Повстаньча Армія (УПА), деси зо всходу, котра з тым польським УБЕ и войсками Ка Бе Ву часто билася.

В 1947 р. вшытки лемки зостали примусово вигнаны на землі заходні и розміщені по ріжних повітах и воєвудствах. Але дос ся набідували, бо іхали и по місяцови. Ясюнку вигнали кус перше, як Криву и Баницю. Поляки тамтешні на тім добре вишли, бо вшытко зостало зато, же не було підводи, а на єдну фуру, котру тягнул єден кін або коровы, тонич не можна було взяти. Зрештом и так вшытко ся нищило, бо по два-три тыжні люде були під голим небом, а цільма днями ляло, як з коновки, а люде як toty псы, з маленькими дітми мерзли и плакали. Жебы ся так toty дочекали, што так нам зробили, жебы они скоро свою державу прогойнували. Были и таки, што з того подуріли, бо то и было чого. Лемки з прадідів отдавали свое жыття и здоровля, жебы своїм дітом дашто лишити, а потім такий дітко вшытко захарамчыл.

Ищы хочу написати, же як нас везли, та давали лемкам зупу, лем же в тій зупі було більше хробаків, як кашы, то така то була поміч для лемків од поляків. На заході звалили нас до даякой буды без виглядів и дверей, пеца, лем голы и подрапаны и з дірами од куль стіни. Была велика біда, а попередні оселені — поляки, выкористували лемків, як лем могли. За пару кілько пшеници або жыта, то цілий ден треба було робити в них нераз и о голоді. Дос ся лемки з фамеліями набідували, закаль ся дачого доробили, бо од вшыці до плуга и воза мусіли нове купити.

На закінчыня ищы хочу вспомнити, же мы лемки мали прекрасны обычай, котры были переказуваны з покоління на покоління. Попередньо я вспомнула о вечірках, котры традиційно одбывалися перед Різдвом, но а коли вечірки закінчылися, на которых не єдны молоды пары запозналися и полюбилися, то потім в мясницях зачыналися многи весіля. Весіля давно справляно барз гучны, котры тревали и до тыжня, але з часом були они корочены, но и гнес трафляться, же тата церемония ограничачтся лем до пару годин. Штобы описати цілы церемонии весільны, то требы бы было написати цілу книгу, бо мы лемки мали много іх. Я лем вспомну, же до найголовнійших належали заручыны, на которых обі сторони догварялися за віно, за записаня ґрунта, за будову хыжы для новоженців, за само весіля и т. д. Само весіля одбывалося дуже уроочисті и при участі многих гостей и негостей, котры по цере-

монії выбераняся до слобу и впрашаняся по слобі, весело співали и забавлялися цілу ніч. Потім на довгий час зоставали приємны вспомини о весілях и забавах, но и чекалося других мясниц, жебы пережити новы враженя и натішытися новыми событиями.

Кромі весіль не можу оминути також хрестин, котры так само бывали барз радосным пережытъем не лем для родичів, але праві для цілого кожного села, бо за кумів прошено праві всіх молодых жытелів даного села. Ту тіж не лем церемония в церкви была важна, але и гостина богата в присмакы, напитки, и прекрасны співы. Додати ту ишы треба прекрасны обычай святочны, як Святий Вечер, Різдво, Щедрий Вечер, Йордан, Велигден, Русаля, Матка Біжа и др. Хоц наш народ был бідний и не мал доступу до шкіл, але створил преображену народну культуру. но и нам гнес лем треба тоту культуру записати, опубликувати, штобы будущы поколіня могли корыстати з ньой. **А. Мигалик**

СЕЛО АСТРЯБІК, ПОВІТ НОВИЙ САНЧ

Дорогий Господин Докля! Дякую Вам за книжку "Наша громада" част перша. Я дуже люблю читати о тім, як жили люде по селах на Лемковині. Зато я напишу тіж дашто за мое родне село Астрябик и прошу Вас помістити в других частях вашої книжки.

Село Астрябик єст в повіті Новий Санч. В селі было 105 нумерів. Там бывала церков, але священник жыл в сусіднім селі — в Злоцкім, бо то три села належали до єдной парафії. То бывали: Астрябик, Злоцкє и Щавник. В Астрябіку бывло Богослужение кажду третю неділю в місяцю. Была в нашім селі и школа. В школі была єдна велька комната (кляса), де мы діти вчылися лекций, а по боці были три малы комнаты, где научытель мешкал. Лем же, про якысу мі не знану причину, научытели часто змінялися и при тім наука нам тратилася, бо як єден научытель одышол, а ніч другий пришол, то брало кілька тыжнів, а часом и пару місяців. То было в тім часі, як я ходила до школы, то зрозуміло, же зме барз на тім тратили.

Вышній конец села, было 15 газдів, то тото называло "Шолтыство". В нашем селі, в єдного газды в хыжы, была чытальня М. Качковского. Коли отверали чытальню, то поприходили рускы патрийоты зо сусідніх сел: Криниці, Поворозника и священник з Ізб. Наш місцевий священник не пришол, бо він не любил тоту читальню, ани не любилнич того, што было русскє. Мій пок. брат Григорий Теліщак отримувал газету "Русске Слово", то як го священник виділ в церкви, то ціла його проповід была політычна, а не библійна. Він тоту русскую газету называл брудном шматом. Єдно, што ся мі затримало в памяті, як отверали чытальню, то мі дали повісти вершык. То был вершык "ПЛАЧ МАТЕРИ". Я мала в тот час тринадцет років, а то было в 1907 року.

Наше село Астрябик было отдалене од міста Мушыны 6 кільометрів. В Мушыні была почта, аптека и кілька склепів з ідолом и другими товарами, но и там отбывался ярмарок в каждый понедільок.

Повысше діялося в Астрябіку в роках од 1907 до 1910, бо в 1910 року я лышыла мое родне село Астрябик и выїхала до Америки. То мі потому донесли, же в 1914 року трох газдів забрали австрійскы власти до Талергофу, а то были такы: Григорий Теліщак, Онуфрий Ковалчик и Василий Слота. Они повернулися назад до села, але зо знищенным здоровльом и неодовга поумерали.

А коли было переселеня до России, то 60 фамелій переселилося до России, а 45 фамелій остали в Астрябіку, котры в 1947 року были выгнаны вшытки на запад Польши, а село Астрябик заросло лісом так, як и дуже другыс сел в Ново Сандецкім повіті и на цілой Лемковині.

праві же примусово треба було голосувати "три разы так", хоц люде не хотіли, жебы ім диктувано, кого мають вибирати, але мусіли. Тай посмітріл кождий на ту карточку, но и шмарил єй до баксы. Потім по виборах кожного дня приходило НКВД и намовляло газдів на виїзд до Росії. При тім дуже сміялися и виголошали "не цензурованы слова" на св. образы, бо на Лемковині был звычай вішати кілька або през цілу фронтову стіну образы характеру релігійного. Тото НКВД так намовляло газдів, же більшіст з Баниці, кілька фамелій з Ясюнки, но и Олена Быбель, жена Демка, Иван Пыртко, Иван Слота, Иван и Василь Спяк з Кривої поїхали до Росії до колгоспів. Кривяне вшитки трималися шолтыса, але шолтыс ани не думал іхати на тамто незнане добро. Toty, што зостали, то много потерпіли, бо што кус, то польське УБЕ через нашы села іхало, впадало до шолтыса, но и треба ім было зберати по хижах яйця, масло, сыр и кури. Бо як ніт, то як "когуты" скакали до битки до шолтыса и підшолтыса. Были з них велики "герої", бо мали карабіни и кулемети и в своїй державі, та робили што хотіли, бо не було ся де пожалувати.

Потім привандрувала в нашы горы т. зв. Українска Повстаньча Армія (УПА), деси зо всходу, котра з тым польським УБЕ и войсками Ка Бе Ву часто билася.

В 1947 р. вшитки лемки зостали примусово вигнаны на землі заходні и розміщені по ріжних повітах и воєвудствах. Але дос ся набідували, бо іхали и по місяцови. Ясюнку вигнали кус перше, як Криву и Баницю. Поляки тамтешні на тім добрі вишли, бо вшитко зостало зато, же не було підводи, а на єдну фуру, котру тягнул єден кін або коровы, тонич не можна было взяти. Зрештом и так вшитко ся нищило, бо по два-три тижні люде були під голим небом, а цільма днями ляло, як з коновки, а люде як toty псы, з маленькими дітми мерзли и плакали. Жебы ся так toty дочекали, што так нам зробили, жебы они скоро свою державу прогойнували. Были и таки, што з того подуріли, бо то и было чого. Лемки з прадідів отдавали свое жыття и здоровля, жебы своїм дітом дашто лишити, а потім такий дітко вшитко захарамчыл.

Ищи хочу написати, же як нас везли, та давали лемкам зупу, лем же в тій зупі було більше хробаків, як кашы, то така то була поміч для лемків од поляків. На заході звалили нас до даякой буды без виглядів и дверей, пеца, лем голы и подрапаны и з дірами од куль стіни. Была велика біда, а попередні оселені — поляки, выкористували лемків, як лем могли. За пару кілько пшеници або жыта, то цілий ден треба було робити в них нераз и о голоді. Дос ся лемки з фамеляміи набідували, закаль ся дачого доробили, бо од вшыці до плуга и воза мусіли нове купити.

На закінчыня ищи хочу вспомнити, же мы лемки мали прекрасны обычай, котры были переказуваны з поколіня на поколіня. Попередньо я вспомнула о вечірках, котры традиційно одбывалися перед Різдвом, но а коли вечірки закінчылися, на которых не єдны молоды пары запозналися и полюбилися, то потім в мясницях зачыналися многи весіля. Весіля давно справляно барз гучны, котры тревали и до тижня, але з часом були они корочены, но и гнес трафляться, же тата церемония ограничачтся лем до пару годин. Штобы описати цілы церемонии весільны, то требы бы было написати цілу книгу, бо мы лемки мали много іх. Я лем вспомну, же до найголовнійших належали заручыны, на которых обі стороны догварялися за віно, за записаня ґрунта, за будову хижы для новоженців, за само весіля и т. д. Само весіля одбувалося дуже уроочисті и при участі многих гостей и негостей, котры по цере-

монії выберання до слобу и впрашання по слобі, весело співали и забавлялися цілу ніч. Потім на довгий час зоставали приємны вспомини о весілях и забавах, но и чекалося других мясниц, жебы пережити новы враженя и натішытися новыми событиями.

Кромі весіль не можу оминути також хрестин, котры так само бывали барз радосным пережытьом не лем для родичів, але праві для цілого кожного села, бо за кумів прошено праві всіх молодых жытей даного села. Ту тіж не лем церемония в церкви была важна, але и гостина богата в присмакы, напитки, и прекрасны співы. Додати ту ищы треба прекрасны обычай святочны, як Святый Вечер, Різдво, Щедрий Вечер, Йордан, Велигден, Русаля, Матка Біжа и др. Хоц наш народ был бідний и не мал доступу до шкіл, але створил пребогату народну культуру. но и нам гнес лем треба тоту культуру записати, опубликувати, чтобы будущы поколіня могли корыстати з ньой. **А. Мигалик**

СЕЛО АСТРЯБІК, ПОВІТ НОВИЙ САНЧ

Дорогий Господин Докля! Дякую Вам за книжку "Наша громада" част перша. Я дуже люблю чытати о тім, як жыли люде по селах на Лемковині. Зато я напишу тіж дашто за мое родне село Астрябик и прошу Вас помістити в других частях вашої книжкы.

Село Астрябик ёст в повіті Новий Санч. В селі было 105 нумерів. Там была церков, але священник жыл в сусіднім селі — в Злоцкім, бо то три села належали до єдной парафії. То были: Астрябик, Злоцкє и Щавник. В Астрябіку было Богослужение кажду третю неділю в місяцю. Была в нашім селі и школа. В школі была єдна велька комната (кляса), де мы діти вчылися лекций, а по боці были три малы комнаты, где научытель мешкал. Лем же, про якысу мі не знану причину, научытели часто змінялися и при тім наука нам тратилася, бо як єден научытель одышол, а ніч другий пришол, то брало кілька тижнів, а часом и пару місяців. То было в тім часі, як я ходила до школы, то зрозуміло, же зме барз на тім тратили.

Вышній конец села, было 15 газдів, то тото называло "Шолтыство". В нашем селі, в єдного газды в хыжы, была чытальня М. Качковского. Коли отверали чытальню, то поприходили рускы патрийоты зо сусідніх сел: Криниці, Поворозника и священник з Ізб. Наш місцевий священник не пришол, бо він не любил тоту читальню, ани не любилнич того, што было русскє. Мій пок. брат Григорий Теліщак отримувал газету "Русске Слово", то як го священник виділ в церкви, то ціла його проповід была політычна, а не быблійна. Він тоту русску газету называл брудном шматом. Єдно, што ся мі затримало в памяти, як отверали чытальню, то мі дали повісти вершык. То был вершык "ПЛАЧ МАТЕРИ". Я мала в тот час тринадцет років, а то было в 1907 року.

Наше село Астрябик было отдалене од міста Мушыны 6 кільометрів. В Мушыні была почта, аптыка и кілька склепів з ідлом и другими товарами, но и там отбывался ярмак в каждый понедільок.

Повысше діялося в Астрябіку в роках од 1907 до 1910, бо в 1910 року я лышыла мое родне село Астрябик и выїхала до Америки. То мі потому донесли, же в 1914 року трох газдів забрали австрийскы власти до Талергофу, а то были такы: Григорий Теліщак, Онуфрий Ковалчик и Василий Слота. Они повернулися назад до села, але зо знишеным здоровльом и неодовга поумерали.

А коли было переселеня до России, то 60 фамелій переселилося до России, а 45 фамелій остали в Астрябіку, котры в 1947 року были выгнаны вшыткы на запад Польщы, а село Астрябик заросло лісом так, як и дуже другыс сел в Ново Сандецкім повіті и на цілой Лемковині.

СПІВ О ЛЕМКОВИНІ

(1962 — 1970)

1947 рік в нашім селі

Над Лемковином громы вдарили
И шустнул густий дойдж,
До нашей хыжы вояки влетіли
З великим рявком: “Ідзьце преч!”
Было то рано, лем зме встали,
Тай каждый сонний был,
Але як тоты слова почули,
То в селі стався великий крик:
Діти плакали у колысках,
Перестрашены тым криком тіж,
Стары дідове в своїх мыслях
Перезерали прожитий вік ...
Не припомнули нич подібного,
Бо рід наш нигда не страдал так —
За сотки років ту житя свого —
Была то єдна з найтяжших кар.
Тяжко нам было опущати
Свої пороги и свій труд!
Плакали няньо, плакала мати,
И я заплакал, обернувшись в кут.
Під образами зме поклякали,
Обціували кождий з них
И гірко, тяжко зме заридали,
Тай пішли, гнаны, в незнаний світ.
Горы за нами барз “плакали”,
Лісы шуміли зо вшыткých стран,
А и потічки смутно шемрали:
Жалосну пісню — знану лем нам.
Польськи вояки не мали сердця,
С поспіхом нас гнали в незнану даль,
А по дорозі били до смерти
Тых бідных людей, до гнес мі жаль.
Так зрабуваних, збитых, збіженых,
Як бы дичину, вывезли гет.
Порозвозили до рудер збурених,
Тай роб чловече сам што хцеш...

Весна

Зима щезла, пропала,
Як тяжкий сон кошмарний,
Весна юж до нас завитала
И світ настал гардий.

Весна, люба весна,
Як мило тя встрічати!
На долинах чудесна,
На горах снігу платы.

Сонечко гріє, припікат,
Вітер “шепче сой з тиха”,
А над річком розвиват
Свої багнятка рокыта.

Пташки всядиль цвіркают
Свою пісню веселеньку,
Радостно весну витают,
Же прожили зиму тяженьку.

Шумит вітер над горами

Шумит вітер над горами,
Шумит собі з тиха,
Плачут лемкы звыганяны,
Бо зазнали лиха:
Плачут они гын над Одром,
Де ім пришло жыти;
И над Нисом, и над Бобром,
Всядиль плач іх чути.
Не зrekлися свойой мовы,
Ни старых звычаів,
А и дітий шлют до школы,
Жебы дашто знали.
Лем полякы на них смотрят,
Як вовк на ягнятко,
И на кождім кроку шкодят,
Кед лем могут дашто.
Але лемкы тверды люде!
Вшытко перетерплят,
Лем же товдиль пізно буде:
Для тых, што іх гноблят...
Шумит вітер гын в Карпатах,
Бесідує з ними,
Його шуму чуют в "хатах"
Лемкы на рівнині.

Лемковина буде наша!

Краю наш милений,
Чудесний, зелений:
В більшости гористий,
А и каменистий.
Дуже там потоків,
Звертистых вертепів,
А лісы чудесны!
Під хмары небесны.
В тых лісах пташина
Без ліку сой літат
И ріжна звірина
Провадит там жытя.
Вшытко, што там жыло,
Барз тебе любило,
Хто лем тя раз віділ,
Барз wysoko ціnil.
Бо як не любити
И тіж не хвалити?
Кед єс мі так милий,
Лем барз нещасливий.
Лемкы розогнаны
По цілому світі,
Хыжы розобраны
И нее де жыти.

Церкви попадали,
А други знищыли,
Кресты повалены,
гробы зароснены.

Не чуєш ту мовы
Цілыми роками,
Понищены школы
Разом зо селами.

Горбки терньом вкрыты,
Лісы вырубаны,
Дороги розрыты,
Чекают за нами.

Вшытко зрабуване,
До решты знищене,
Земля спльондрувана,
Страшно запущена.

Пташків тепер неє,
Не мило ім жыти,
Лем вовк дагде выє
В лісі на розпути.

Грибы перестали
В смеречках роснути,
Малины здичали
И не хцут квитнути.

Лем трава, яфыры
Роснут сой wysoko,
Ягоды червены
Стелятся шыроко.

Мы тебе любиме!
Нешастна краіно,
Слезами тя кропиме,
Наша люба Лемковино.

Бо ты нас ховала,
Як найліпша мати,
Вшытко-с нам давала,
Што-с нам могла дати...

Зато всі так плачут,
За тобом нарічут,
Все тя вспоминают,
Все до тебе втічут.

Краю наш коханий
Памятай тіж о нас!
Твій народ прогнаний —
Видит тебе в снах.

Лемковино, краю наш,
Нам пречудна краса!
Хоц нам одобрана,
Будеш ишы наша!

Забудме нашы непорозумліня

Не дільмесь на групы,
Бо мы єдна родина,
Шануймесь докупы,
А зрадіє наша Лемковина.

Зашумлят товдиль Карпаты
Радосну пісню лемківську
И люде будут нас шанувати
За нашу любов працівську.

Бо нас николи нич не ділило,
Были зме бідны, нещасливы.
Што ж тепер нас розъєдинило:
Чужы богацтва, чужы нивы?

Коли мы тото не поправиме,
То страшно тяжки гріхи ро-
биме,
И наша мати Лемкоивна
На вікы зречеся нас любима!

А гріх тот піде на покоління
И нихто нам го не одпустит,
Бо то єст зрада недопустима,
Хто до ньой свідомо ся допус-
тит.

Забудме вшытко, як нароч-
ком,
Нашы взаімны непорозумлі-
нія,
А робме крок за кроком,
Буде щаслива наша родина.

А як підеме вшытки разом,
То нихто нич нам не пошко-
дит,
Бо знаме добрі, то є доказом,
Же в єдности сила ся родит.

Товдиль будеме сильны и
розумны,
Любов нам буде товариши-
ти,
Не зинщат нас вороги неум-
ны,
И мы можеме ціль нашу до-
сягнути.

Памятайме о тім вшытки,
Же край наш барз знищений:
По горах терня, неужыткы,
А нарід з нього вышмарений.

Наши приятелі в зимі

Зима, зима! Снігом дує.
Мороз річки ледом кує.
Заміт велич криє хижы,
В лісі реве еленъ рижий.
Горы вкрыты, як перином,
Пречудном білом вкрытом.
Сосны, букы и ялиці
Аж хвіются, як пяниці.
Пташків мало дагде чути,
Бо не мают з чого жыти,
Прилетіли ближе к хижам
И цвіркают: "гынем, гынем!"

В хижах діти босы, голы
Коло пеца доокола:
Гріют ноги, гріют руки
И слухают тоты звуки.
Погрілися, порадили,
Взяли хліба надробили
И вынесли гын до садку,
Тай всыпали в пташу будку.
Так штоденно добры діти
Не забыли іх кормити
И пташки так прожыли,
А на весну гнізда вили.
Вили в саді и під стріхом:
Скоро, звинно и з утіхом.
Потім малых сой вывели,
З того барз щасливы были,
Не лем пташки, но и діти,
Мило ім было видіти.
И рішыли так робити —
Пташків в зимі все кормити.

Курна хыжа в зимі

Свище вітер и в долині,
Тріщыт стара калениця,
Люде сідят в хижы в дымі,
Бо на дворі курявиця.
Поставали коло пеца,
Зокручаны в плахты, чугы,
На помістку теля, паця,
При кобици з бочки дугы.
Вшытко в хижы розміщене,
В кождім куті повно всього,
Всядиль сіно натрясене,
Бо коровам несли його.
Під припецком вшытки куры,
Тіж сніданя істи хотят,
А в боіску писико бурій
И голубы сой гуркотят.

Двері на розстеж отворені,
Жебы дым нима выходил,
Кычки чорни обчаджені,
Як бы дахто іх осмолил.
Ціла ху́жа жыття повна:
Чути крики и то смішни,
В пещу тріщат смільни дровна,
На выглядах квіты ріжни.

Лемковське дівчатко

Я мала Марися,
Лем сім років маю.
Барз люблю вчытися
И маму кохаю.

Люблю тіж братика
И цілу родину,
Чорного котика —
Та ляльку тетину.
Нигда ся не встыдам
По свому радити,
Вшытким ту присігам!
Так дале робити.

Бо мене так мама
На выгнаню вчыли,
Тепер знаю сама,
Же добрі робили.
Люблю тіж Высову,
Бо одтамаль мама,
Люблю Лемківщину,
Хоц она знищена.

Ци вас істория не навчыла?

Моя отчизна в Карпатах,
То пречудна країна,
Як царівна в шатах —
На імя єй Лемківщина.

Она найкраща в світі,
Мила серцю мому,
Мушу о ньой снити —
Думати по свому.
Ей нам одобрили
Братя и славяне,
Нас повыганяли,
Як звірів — погане.

Ци вы юж забыли
Сторочну неволю?
Нич вас не навчыли
Повстаня за волю?
Таж вас розберали:
Вспільно цар з німцями,
Школы одберили,
Мучили тюрмами.

Лем села и міста
Вам вшытки лишали,
И людей до чиста,
Тіж не выганяли.

Так, то было пекло,
До днес памятате,
Дуже часу втекло,
Але своє мате.

Мате своі нивы,
Рікы, горы, море
И міста красивы,
Лем там в горах горе!

Вшытки свои злости
На нас сте шмарили,
Робите пакости,
Край наш сте знищили.

Ци не встыд ся мстити
Над нами лемками?
И вшытко знищти —
Лісі зо селами?

Таж мы малий народ,
Лем пятсо тисячний.
И ци вам не встыдно
Над ним ся знущати?

Встыд вам превеликий
Над нами ся мстити!
Мы народ розбитий,
Што ж маме робити?

Не маме помочы
Од никал на світі,
Блукаме, як в ночы,
Всядиль трудно жыти!

Матере не маме,
На крест єй розпяли!
В світі ся блукаме
В злыднях и печали.

Кукала зозуля

На високім буку
Зозуля кукала:
“Куку, куку, куку” —
Так все повтаряла.

Я туту зозульку
Барз любил слухати,
И свого колегу
Мусіл єм все брати.

Мы сіли під буком
На довгім кореню
И пречудным звуком
Были утішены.

А він нюсся вколо
Понад горы верхом,
Та звучал премило
Разом з своїм ехом.

Мы так все слухали
Аж до пізної ночы,
О світі забывали,
Сон закривал очы.

Тепер юж не чую
Нигда той зозулі,
Бо в чужині жью
На другій півкулі.

Вовірка

В лісі в старім буку
Вовірка сой жыла.
Мала там свій домик,
Котрий барз любила.

Был він выгідніцкий
И теплий на зиму,
Хоц и невеличкий,
Дос выстарчал про ню.

Носила там вшытко:
Мох, сіно и листки,
Жебы мягко было
Про єй малы діткы.

А коли орішки
И буков пристала,
То з великим втіхом
Она працевала.

Обібрала кождий
Орішок лісовий
И го укладала
В буку "до коморы".

Зносила іх додня,
Зносила во днину,
Жебы было надос
Про цілу родину.

Потім покликала
Свої милы діти,
Бо так о них дбала,
Як никто на світі.

Навчыла іх істи
Орішки и буков,
Ходити, скакати —
З якнайліпшом штуком.

Як діти підрошли,
На прогульку брала,
Жебы, як дорошнут,
Знали свої права.

Вшытко вказувала,
Вчыла и робила,
И так свої діти
В жытія впровадила.

Остатні дни літа

Юж минуло тепле літо,
Вшытки втіхы юж за нами,
Осін чвапкат барз сердито —
Лісы вкрыла кольорами.
Травы, зіля понищила,
В каждый куток мусит зайти:
Горбкы, убочы высушыла,
Зеленого не мож найти.
Каждого дня всюо смутніє,
Змінят своюю чудну красу,
А сонечко скупо гріє
И заходит барз завчасу.
Не чути жадных голосів:
В парках, и над озерами,
Лем смуток вызерац з лісів,
Бо літо юж ёст за нами.
Тоты, што там учащали,
Гнеска поважно вдуманы,
Бо юж в лавкы посидали,
И створюют зас новы пляны.
Там будут сой здобывать
Новы знаня и правила,
Тяжкы чысла рахувати,
И ци земля ся змінила.
Одпочыли сой здорово,
Бо літо было пречудне,
То не буде тяжке слово,
И жытія не буде нудне.
Лем най вчатся, як належыт,
Як на світі треба жыти?
Най на сердци то ім лежыт,
Же и свого тра ся вчыти.
Своїй історії и мовы
Не забудме научати!
Не навчат ту чужы школы,
Лем в своюю треба послати.

Осін на Лемковині

Юж листкы з дерев летят
И вітер холодний дує,
То осін до нас зазерат,
Кажде створіня того чує.
Птахы літают стадами,
Все штоси ся нараджают,
И поволи одлітуют групами
Гын, де зо зимна не страдают.

Поля юж пусты и сіры,
Лем місцями ріпа зеленіє,
Уці зогнаны в кошары,
Бо зла погода и ліє.
Смерекы, ялиці на горах
Сут дальше зелены, чудовы,
Лем буки, березы в потоках
Готовлятся на сон зимовий.
Вовіркы сой скачут по сухах,
Зберают оріхи и буков,
А серны пасутся на луках,
Чуйни на найменьший стукот.

Там мене Мати повила

Над горбком, під Камяником,
Там наша хыжа стояла,
Підперта довгым друком —
О саму землю ся операла.
Верх цілий соломяний был,
Лем стріхи и гребін з гонтів,
А спідкы вшыткы гриб юж іл
И сруб розходился з боків.
Там мене мати повила,
Крас, леняными пеленками
И в колыску положыла,
Тай вкрыла теплыми лахами.
Я зачал страшні плакати
Своім дітячым голосом,
Мама взяли ня колысати
И підспівали під носом.
Тоты співанкы красны были
И гнеска ище іх чую,
Бо то іх моі мама співали,
За што іх дуже, дуже любую.

Весна и Велигден

Юж сонце світит довше,
Проміня його барже гріє,
Вшытко оживат скорше,
В природі чудо ся діє.
По луках, полях и лісах
Новы рослины ся развивають,
А на беріжку на рокытках
Багнятка ся розквитають.
Воскресат ціла природа,
Каждий з нас тым ся радує,
Бо-ж то єст дар од Господа,
Котрий в наших сердцах жыє.
Він дався за нас мучыти,
Перешол тернисты пути,
За правду зостал розпятий
И в камінний гріб закутий.

А жебы силу свою оказати
И правду гоношеной науки,
Він потрафил з гробу встати,
Хоц перешол тяжкы муки.
Зато Його шануєме,
Бо Він для нас так ся мучыл
И до нього ся молиме,
Бы нас от зла выручили.
Коли щыро всі ся помолиме
И пригадаме сой Карпаты,
То Лемковину увидиме,
Як Його, Христа, розпяту.
Знищены села и церкви,
Лем де-не-де кус поправлены,
Выгнаны на чужину лемкы,
Думками з крайом сполучены.
Не почуете там: Христос

Воскрес!

Як давно зме ся здоровкали,
Бо пустка ище и днес,
А Його кресты поваляли.
Але най в наших сердцах зо-
стане:
Віра и любов Христова,
То и наш любий край отрима-
ме
И Лемківщина буде нова!

За што они гынули?

Далеко од Лемкоивны,
Од свого села и родины,
В тяжких таборах клятых —
Не єден лемко там затих.
Забрали го австріякы,
Замкли в затухлы баракы
И там в голоді, хвороті
Мучылся и думал о повороті.
За што його мордували?
И штоденні катували?
Лем зато, што вірив в Христа,
Бе не виден был дочыста.
Там в Австрії він зостал,
В проклятім Грацу загынул!
Лем вспомнул матір и жену,
А и маленьку дітину.
А коли конал, то виділ:
Родинне село, сусідів,
И горы любы — Карпаты,
Жаль передчасно вмерати.
Але смерт люта костюга
Забрала його душу до Бога,

И не увиділ юж нигда
Своїй родини и сусіда.,
А котрий вернул до села,
То його доля була невесела,
Бо му здоровля знищили
И на каліку обернули.

Новорочний привіт лемкам
1965

З далека, з над ріки Гудсона
Сердечний привіт передаю:
Всім лемкам у чужих сторонах
И тым, што живут в ріднім
краю.

Най мої слова дотрут до Вас,
Най поконают велику даль,
Бо я не забыл нигда за Вас,
А коли вспомну, все мі є жаль.
Най мої слова дотрут до Вас,
На крилах вітру в далечину,
И ехо іх най одозвеся зас,
Та най поверне на чужину.
Хоц ділят нас и океаны,
Высоки горы, моря, ріки,
Мы все о собі задуманы,
Бо мы злучены навікы!
Нас лучыт лем єдно гасло,
Котрого слова лем мы знаме,
И хоц бы што на світі зашло,
То мы його все одгадаме.
Тото слово, то Лемкоівна,
Котру нам гнес одобрали,
А нас притулила чужина
И в цілий світ мы виїхали.
Єдны в Канаду, Америку
За свободом там ся удали,
Од Фльориды аж до Квебеку
Свое жытя розплянували.
Других льос шмарил в Арген-
тину,
До Бразилії и Уругваю,
Третім одобрано родину
И силом іх выгнали с краю.
Они гнес живут на выгнаню:
На Шлеску, в Познанськім, По-
морю,
Україні и Казахстані,

Але вшытного не повторю.
Бо брак мі слів всю описати:
Цілу трагедию народу,
Жаль превеликий вспоминати
О смутных справах того роду.

Лем всіх Вас мої братя лемки
З тым Новим Роком поздрав-
ляю,
Знайомы, близкы и далекы
Христос Раждається! Вам пере-
сылаю.

Най Новий Рік буде щасливий,
Як ищи никотрий в жытю,
Най кождий буде здоровий,
И спокій най буде на світі.

Люблю Лемковину

Люблю Лемковину,
Люблю до загыну!
Своіма думакми
Блуджу в ній ночами.

Ходжу сой по горах,
Поточках и лісах,
Купамся в банюрах,
Крачам по єй путях.
Думам в ден и в ночы
О тобі кохана!
Ходжу по убочи
До самого рана.

А вшытко чудесне,
Миле, кольорове!
Аж трудно вірити,
Же мож так блудити.

* * *

Лемковино, краю рідний!
Як тебе забыти?
Хоц ты ищи не свободний,
Але хочеш жыти.

Твоі поля, ліси, горы
Виджу каждой днини.
Нихто не зміг до той поры
Вкрасти Лемковини.

Хоц выгнали нас поляки
И землю забрали,
То горячої любви до тя
З сердця не вyrвали.

Хоц по світі ся туламе,
В краю зме думками,
Сном ся з тобом получаме
Тішымеся горами.

* * *

Можеш перейти цілий світ
И одвідіти вшытки країны,
Але не найдеш кращої, ніт!
Од нашої любой Лемковини.

Бо Л-на лем єдна на світі
Гориста, поперетинан потока-
ми:

Пречудна в зимі, и в лті
Зо своїм лісом и полянами.
Хто єден раз лем там был,
И єсли міг ей увідіти,
То зараз бы там жыл,
Жебы ся красом натішти.

ЧАС ЮЖ НАЙВЫСШИЙ...

Юж час нам,
Великий час встati
И свою судьбу
В мозолисты руки взяти!

Бо минали столітя,
А наш народ гнул плечы
Під чужими панами
И ждал од всходу помочы.

Надія тата облудна,
Николи не сповнена,
Юж нам зникла на все
И не буде одновлена!

Бо як вас дахто
Ошукат пару разів,
То трудно му вірити,
Хоц бы зо скоры вылазив!

Хоц бы ся вам
Бил в груди, присігав,
То и так не увірите,
Же він правду повідав.

А нас так ошукали —
Нашы братя зо всходу.
Повіли, же нас освободят,
А мы не видиме свободу.

Бо наш лемко-руsin
Дальше переслідуваний
И гне свои плечы
Перед кольонізаторами.

Лемковский край —
Лемковина и Пряшевщина,
Зданий на ласку судьбы,
Зносит велики терпіня:

Під польським пануваньом
Села нашы и міста
Стоят в руїнах
И знищены дочыста.

Нарід на выгнаню
Чекат той годины,
Же поверне назад
В горы Отцовини.

По другой стороні
Той штучной границі
Розпалили борбу
В нашей Маковиці.

Борьбу религийну
Там нам нашмарили,
Штобы наши русины
Сами себе били.

А де двох ся бие,
Там третій корыстат,
И наш лемко-руsin
Нич на тім не зыскат.

Лем сам себе убе
И край свій загладит,
Як так буде робил,
То нигда ся не высвободит.

Час юж нам найвысший
Тото зрозуміти
И в єдину групу
Всім ся об'єдинити!

А товдиль нас нихто
Нигда не поділит,
Хоц бы зо скоры выліз,
Лемкорус му не увірит!

БУДМЕ РОЗСУДНЫ

Слухайме вшытко доокола,
Што до нас долітує
И выберайме вшытко добре,
А планне най ся одсівує.

Будме розсудны и уважны!
Бо світ гнес барз фальшивий.
И треба добрі роздумати,
Який наш крок властивий?..

Бо оточены зме ворогами:
И своimi, и чужыми,
Але мусиме якоси жыти
И выйти з жытъом непобідимы!

А не залежно, де прожива-
ме:
Ци в Америці, ци в старім
краю,
Але всі о єднім думаме —
Што станеся в нашім слухаю?
Ци юж нам конец?
Ци будеме дальше жити?
На тото гнєска трудно нам
Всім во світі отвітити.
Лем памятайме лемкоруси-
ни,

СПІВАНОЧКИ МОІ

Співаночки мої,
Де я вас подію?
Ей, вийду на поле,
Та там вас посію.
Будут там дівчата
Літом лен торгати,
Моі співаночки
Прекрасні співати.
Як они затягнут
Аж при вишнім кінци,
Голос ся рознесе
По цілій Ясюнці.
А як заспівают
Трьома голосами,
Голосы рознесстуся
Понад Карпатами.

ВІНОЧОК

Дівчатко квіточок,
Де-с діво віночок?
Ішлам през лавочку,
Хпав мі до ярочку...
Дівчатко, дівчатко,
Ты квітку ружовий,
А де ты подіво
Вінок барвінковий?
Де бым го подіва,
Хlopці мі го взяли,
Де-м ся обернува,
Всядиль мі го рвали.

Было не слухати
Паробской розмовы!
Было приспіляти
Вінок до головы!
Я го приспілява
Злотыми спільками,
Не міг ся встремати
Меже паробками.

Же треба ся в групу соєди-
нити!
И твердо наше права,
Нашу віру и язык боронити!
Бо лем так єст надія,
Же вытримаме тому напору,
Котрий нас гнєска дусит
Зо середины и з надвору.
Не зважайме на перешкоды,
Котры стоят перед нами,
Лем идме в перед до цілю!
То всі будут з нами.

ЯК Я СОЙ ЗАСПІВАМ

Як я сой заспівам
По росі, по росі,
Почує мя мицій
По моім голосі.

Як я сой заспівам
Двома голосами,
Почує мя мицій
Далеко за горами.

Пасте же ся, пасте
Моі коровички,
Як придетe домів,
Дам я вам травички.

Нес мя конику, нес!
През тот зелений лес,
Занес мя до гаю,
Там де дівча маю,
Там овса достанеш.

Конику сивяйй,
Вынес мя до гаю,
Як мя не вынесеш, (2)
Стрілю ти до главы!

Стрілю ти до главы,
До правого бочка,
Як мя не вынесеш, (2)
С під того горбочка!

ДАРМО ДІВЧА ДАРМО

Дармо дівча, дармо,
Зламалося ярмо!
Ярмо калинове,
Дівча шугайове.

Дармо дівча, дармо,
Зламалося ярмо!
Зламался и дышель,
Шкода наших мысель...

ЩУМІЛА БЕРЕЗА

Шуміла береза,
Як ся розвивала.
Плакала дівчына,
Як ся выдавала.

Не шум ты березо,
Але розвивайся!
Не плач ты дівчыно,
Але выдавайся!

СПІВАНКИ, КОТРЫ ЗАПИСА- ЛА ПАРАСКА ШВЕДА

Час дівчата замуж ити,
Час дівчата, юж пора!
Бо я молода замуж вышла,
А тераз мя болит голова.

Діти просят: "мамо спати!"
Други просят: "мамо істи!"
А муж лежыт на постели,
Каже сой файку подати.

И я му файку закурила,
Я му файку подала.
Кебы я знала, же буду біду
мала,
То былам ся не выдавала!

А вчера з вечера
Файка ся курила,
Впала з горы на долину,
Тай ся файка збила.

А я ся хыляю,
Файку позберати,
Файка была тайкетова,
Не міг поскладати.

А пішол я на ярмарок
Файку купувати,
Файка была дорогая,
Не міг вторгувати.

Там молода дівчинонька
Горці продавала,
Она мі там дорогу
Файку вторгувала.

Там пониже Шеметовец,
Там зелений ядловец.
Пришли до нас залѣтници:
Не паробок, лем вдовец!

Я, мамусю дорогенька,
Я, не гіду за нього!
Бо він брыдкий пиячына
И не люблю я його.

Гудачкова жена
Барз єст выхвалена,
Стоіт за гудачком,
Міхом загорнена.

Гудачку, гудачку!
Не своі гушлі маш.
Ходил ёс до Руси,
Вкрапл ёс іх комуси...

Там на горі три керниченьки,
Любил козак три дівчиноньки:
Чорнявую, тай білявую,
Третю руду препоганую.

До чорнявой зализаюся,
З білявом оженюся,
А з третьою препоганою:
Хыбалъ піду розпрашаюся...

Не всі тоты сады квитнут,
Што на весну розвиваются,
Не всі тоты побераются,
Што люблятся и кохаются.

Половина тых садів квитне,
Половина розвивається:
Єдна пара поберається,
А сто тисяч розлучається.

"ЖЕНА МІ УМЕРЛА"

(Жартовлива співанка вдівця)

Жена мі умерла —
Юж єм вдовец,
Дал я ей поховац
Під ядловец.

Рефрэн: Гоя-я-я під ядловец.

Ішы ся ей піду
Дозволити,
Ци ся мі покаже
Оженити?

Рефрэн: Гоя-я-я оженити.

Сжен мі ся мужу,
Ожен, ожен,
Лем ты моіх дітей
Не розожен!

Реф.

Як ты моіх дітей
Розоженеш,
Скаре тебе Пан Біг,
Што не станеш!

Реф.

Співанка з запису Еви Чернецької Шведа

Ой там на горі села
Малювали маляре черевічки:
Для гардого дівчатка,
Лем таки невелички.
Ой мамусь моя мила!
Пожыч мі дуляра,
Выкупити черевічки
Од младого маляря.
Моя дівко красна, біла!
Літо и зима была,
Было собі заробити,
Черевічки выкупити — од
младого маляря.
Ой мамо моя люба!
Боліла мене голова,
Не моглам собі заробити,
Черевічки выкупити — од
младого маляря.

Співанки з запису Анни Докля
Черейшол я штырі милі ліса,
Мила на мяя волала:
Ой вернися мій любий козаче!
Чым я тебе прогнівала?
— Ой не верну, ой не верну,
Ой не зроблю я того!
Был я вчера під твоім окен-
ком,
А ты мала іншого.
— Ой немала я іншого,
Ой не мала, не мала!
Він лем просил квітку розма-
риї,
Я му вікном подала.
Ой булож ты моя наймилій-
ша
Квітку вікном не давати,
Ой булож ты моя наймилій-
ша,
Ой вікном не пущати!
Летіли лебеді понад став,
Просили водиці, я не дал. (2)
Плеснули крыльцями по леду.
Солодша дівчина од меду. (2)
Ой вставай дівчино не лежи!
Попас мі коника на межи. (2)
Над водом, кряк,
А в воді рак,
Серед воды рыбочка,
То моя коханочка.
Я тому рад!

Мила моя почекай ня,
Почекай ня до яри,
Як выквитнут фіялы,
Будеш моя.

Она мене не чекала,
Фіялы позривала,
Выrosti ім не дала —
До Михала.

Я таляр дал,
Жебым з ньом спал,
Таляря мі oddala,
Мене з пеца попхала —
На землю-м впал.

Ци я твій пес,
Же мяя не хцеш?
Я за свої дукаты
Найду собі не таку,
Яка ты єс...

А юж єм ся оженил, оженил,
Юж ня няньо oddilil, oddilil,
Дал мі кожух барані, барані,
Жебым рушал плечами, пле-
чами.

Мам я жену молоду, молоду,
Не пущу єй по воду, по воду,
Бо ся може втопити, втопити,
Мусіл бым ся женити, женити.
Ой сусідко, сусідко
Пожычте мі решітко, решітко,
Я вам зараз принесу, принесу,
Лем сой муку потрясу, потря-
су.

Ой ты старий сиваку, сиваку
Вывед коня на млаку,
Ест там трава и вода, и вода,
И дівчина молода, молода.

Ой боюся, бою!
Аж ся з того трясу,
Же ся не оженю,
Же коровы пасу.
Не бійся мій сину,
Та ани ся не тряс,
Бо я ся оженил,
Хоц єм и коровы пас.

Дівчатко лелія
Лігай там де и я,
Лігай на лавочку
По при моім бочку.

Як бы я лігала
По при твоім бочку,
Не ходила бы я
В зеленім віночку.

Не выберай Яньчик
У корчмі на таньци,
Лем ты собі выбер
В роботі на сонци.

Бо в корчмі на таньци
Кулява підскочыт,
В роботі на сонци,
Лем ногы волочыт

Полюбили мы ся,
Розыйтися трудні,
Впало око в око,
Як камін до студні.

Допомож нам Боже
И Пречиста Мати!
В щасливу годину
Весіля зачати.

Щасливі зачати,
Щасливі скінчыти,
Допомож нам Боже
Митра оженити.

Дай же мі Боженську
Добру жениченську,
Жебы мня водила
З корчмы за рученьку.

Жебы она мене
За ручку водила,
Добра бы то, добра
Жениченська была.

Весільны співаки

Треба бы нам, треба
Стільця широкого,
Наша пані молода ,
Роду великого.

Роду великого,
Роду богатого,
Треба бы нам треба
Стільця широкого.

Треба бы нам, треба
Баривочку вина,
Жебы ся нам зышла
До стільця родина.

Ищи зме не дали
Баривочку вина,
А юж ся нам зышла
До стільця родина.

До шлюбу ся зберати,
Мамусі не мати:
Зыйд мамусю з неба,
Бо нам тя гнєс треба.

На широкій ріці
Плавали качата.
Гардий тот віночок,
Што вили дівчата.

Гнєска зеленіє,
А заран зовяне,
Як наша Марися
До шлюбоньку стане.

Як буде ставати,
Та буде плакати,
Ей мамуся в гробі
Буде спочывати.

Придте, мамусь, придте.
Най ся вам поклоню,
Поблагословити
Свою рідну доню.

Придте мамусь, придте,
В неділю з раненька,
Я до шлюбу стану
Така молоденька.

Не приду я доню,
Приде друга мама.
Я встати не можу,
За глубока яма.

Не приду я доню,
Бо я нездужаю
Ту землю піднести,
Я сили не маю.

Пусте же нас, пусте
Або нам отворте,
Бо ся погніваме,
Та ся повертаме.

Пусте же нас, пусте,
Хоц кус на челюсти,
Мы зараз підеме,
Лем ся загрієме.

А до шлюбу єдно,
А зо шлюбу двоє.
Посмотрте ся мамусь,
Ци ваши обое?

Здаме мы ся, здаме,
Обидвоє здаме,
Бо мы обидвоє
Чорни очы маме.

На єдно ся здаме,
Чорни очы маме,
На друге ся здаме,
Жадно нич не маме.